

ЧАСОПИС ЗА ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

ДРУШТВЕНИ ХОРИЗОНТИ

Vol. II

Број 3

ЈУН 2022.

ФАКУЛТЕТ ДРУШТВЕНИХ НАУКА

ISSN 2787-0693

eISSN 2787-1207

УДК 3

Ч Л А Н Ц И

Иван Ж. Маринковић

ДЕЦЕНИЈА ПОПУЛАЦИОНИХ ПРОМЕНА У ЕВРОПИ И СРБИЈИ (2011 – 2020)

Рајко Петровић

ТЕОРИЈСКО РАЗУМЕВАЊЕ КОНЦЕПАТА НАЦИОНАЛИЗМА И СЕЦЕСИЈЕ

Виктор Алехандро Годој Лопез

ВИРУС КОРОНА: ГЛОБАЛНИ РЕБАЛАНС ИЛИ КОНАЧНИ ПРАГ ЗА ЗАПАД?

Ивана Ерцеговац

**ТЕЛЕВИЗИЈСКИ ФОРМАТИ КАО САДРЖАЈ КОЈИ ГЕНЕРИШУ КОРИСНИЦИ:
ЈУТЈУБ КАО МАС-МЕДИЈСКИ КАНАЛ ИНФЛУЕНСЕРА**

Марта Ђарко, Агњешка Палух-Дибек

**ЕФЕКТИВНОСТ УНУТРАШЊЕ КОНТРОЛЕ
У ЈЕДИНИЦАМА ЛОКАЛНЕ САМОУПРАВЕ**

Сања Рафаиловић

**ПОПУЛАРНА КУЛТУРА:
ПИНТЕРОВИ ДРАМСКИ ЛИКОВИ У КУЛТУРИ ТЕЛА И ЗАДОВОЉСТВА**

П Р И К А З И

Слободан С. Пајовић

МУДРОСТ У РАЗЛИЧИТОСТИ

Рајка Ђевић

КАКО САВРЕМЕНО ДРУШТВО „ОБЛИКУЈЕ” ОБРАЗОВАЊЕ

ЧАСОПИС ЗА ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ
**ДРУШТВЕНИ
ХОРИЗОНТИ**

ИЗЛАЗИ ДВА ПУТА ГОДИШЊЕ / Vol. II. / БРОЈ 3 / ЈУН 2022.

Издавач

Факултет друштвених наука
11070 Београд, Булевар уметности 2а
www.fdn.edu.rs

За издавача

др Мирко Милетић, декан Факултета друштвених наука

Главни и одговорни уредник

др Драгана Трифуновић

Уредништво

др Аручелвен Шрирам (Индија), др Мајк Фридрихсен (Немачка), др Себастиан Степин (Пољска),
др Валентина Маринеску (Румунија), др Џон Кери (САД), др Здравко Сорђан (Словенија),
др Предраг Терзић, др Горан Лалић, др Милица Несторовић, др Марко Ђорђевић,
др Ненад Перић, др Срђан Жикић, др Андрија Блануша, др Слободан Петровић (Србија),
др Гијермо де Аро Родригез (Шпанија)

Научни савет

др Хуан Карлос Радовић (Аргентина), др Гиорги Квиникадзе (Грузија), др Маниш Верма (Индија),
др Гунгвер Хервини Сабо (Мађарска), др Јан Полцин (Пољска), др Франсиско Жозе Бернандино
да Силва Леандро (Португалија), др Слободан Пајовић – председник, др Марко Царић,
др Љубиша Деспотовић, др Јован Базић, др Мирко Кулић, др Предраг Капор,
др Мирко Милетић (Србија)

Рецензенти

Сви чланови Уредништва и др Тамаш Тот (Мађарска), др Павел Далке (Пољска),
др Србобран Бранковић, др Зоран Јевтовић, др Драгана Њатовић,
др Весна Милановић, др Биљана Ратковић Његован, др Татјана Миливојевић,
др Љиљана Манић, др Маја Вукадиновић, др Наташа Симеуновић Бајић,
др Борис Лабудовић, др Марија Вујовић, др Ива Шиђанин (Србија)

Секретар уредништва

мсп Ана Јевтовић

Лектори

мсп Невена Милетић Сарић, српски језик
мр Наташа Катанић, енглески језик

Графички дизајн

Душан Олујић

Штампа

„Donat Graf”, Београд

Тираж

300 примерака

ISSN 2787-0693

eISSN 2787-1207

УДК 3

ИНДЕКСИРАНО У: СЦИндex/Српски цитатни индекс

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

3

ДРУШТВЕНИ хоризонти: часопис за друштвене науке/главни и одговорни уредник Драгана Трифуновић. – Вол. 2, бр. 3 (јун 2022) – . – Београд : Факултет друштвених наука, 2022 – . (Београд: Donat Graf). – 24 cm

Полугодишње. – Друго издање на другом медијуму:
Друштвени хоризонти (Online.) = ISSN 2787-1207

ISSN 2787-0693 = Друштвени хоризонти
(Штампано изд.)
COBISS.SR-ID 38326025

САДРЖАЈ / CONTENTS

ЧЛАНЦИ / ARTICLES

Иван Ж. Маринковић

ДЕЦЕНИЈА ПОПУЛАЦИОНИХ ПРОМЕНА У ЕВРОПИ И СРБИЈИ (2011 – 2020)

Ivan Ž. Marinković

DECADE OF POPULATION CHANGES IN EUROPE AND SERBIA (2011 – 2020)

9-25

Рајко Петровић

ТЕОРИЈСКО РАЗУМЕВАЊЕ КОНЦЕПАТА НАЦИОНАЛИЗМА И СЕЦЕСИЈЕ

Rajko Petrović

**THEORETICAL UNDERSTANDING OF THE CONCEPTS OF NATIONALISM
AND SECESSION**

27-41

Víctor Alejandro Godoy López

**CORONAVIRUS: GLOBAL REBALANCES OR THE FINAL THRESHOLD
FOR THE WEST?**

Виктор Алехандро Годој Лопез

ВИРУС КОРОНА: ГЛОБАЛНИ РЕБАЛАНС ИЛИ КОНАЧНИ ПРАГ ЗА ЗАПАД?

43-57

Ivana Ercegovic

**TELEVISION FORMATS AS USER GENERATED CONTENT:
YOUTUBE AS MASS MEDIA CHANNEL(S) OF INFLUENCERS**

Ивана Ерцеговац

**ТЕЛЕВИЗИЈСКИ ФОРМАТИ КАО САДРЖАЈ КОЈИ ГЕНЕРИШУ КОРИСНИЦИ:
ЈУТЈУБ КАО МАС-МЕДИЈСКИ КАНАЛ ИНФЛУЕНСЕРА**

59-72

Marta Ciarko, Agnieszka Paluch-Dybek

**THE EFFECTIVENESS OF INTERNAL CONTROL
IN LOCAL GOVERNMENT UNITS**

Марта Моника Ћарко, Агњешка Палух-Дибек

ЕФЕКТИВНОСТ УНУТРАШЊЕ КОНТРОЛЕ

У ЈЕДИНИЦАМА ЛОКАЛНЕ САМОУПРАВЕ

75-84

Sanja Rafailović

POPULAR CULTURE:

PINTER'S DRAMA CHARACTERS IN THE CULTURE OF BODY AND PLEASURE

Сања Рафаиловић

ПОПУЛАРНА КУЛТУРА:

ПИНТЕРОВИ ДРАМСКИ ЛИКОВИ У КУЛТУРИ ТЕЛА И ЗАДОВОЉСТВА

..... **87-103**

П Р И К А З И / R E V I E W S

Слободан С. Пајовић

МУДРОСТ У РАЗЛИЧИТОСТИ

Slobodan S. Pajović

WISDOM IN DIVERSITY **107-110**

Рајка Ђевић

КАКО САВРЕМЕНО ДРУШТВО „ОБЛИКУЈЕ” ОБРАЗОВАЊЕ

Rajka Đević

HOW MODERN SOCIETY “SHAPES” EDUCATION **111-114**

Белешке о ауторима/Notes about authors **115-120**

Упутство за ауторе/Instructions for authors **121-133**

Иван Ж. МАРИНКОВИЋ

Центар за демографска истраживања –
Институт друштвених наука
Београд, Србија

КОНТАКТ: imarinkovic@orion.rs
imarinkovic.pa@gmail.com

УДК:
314.9(497.11)"2011/2020"
314.9(4)"2011/2020"

Врста рада:
ОРИГИНАЛНИ НАУЧНИ РАД

Примљен: 20. 5. 2022. ✓
Прихваћен: 1. 6. 2022. ✓

ДЕЦЕНИЈА ПОПУЛАЦИОНИХ ПРОМЕНА У ЕВРОПИ И СРБИЈИ (2011 – 2020)

Апстракт: Период 2011 – 2020. година био је препун изазова који су споре демографске токове уздрмали. Утицај светске економске кризе, ратних сукоба, пандемије био је изузетан на популациону динамику широм света, посебно у Европи. Кроз анализу основних демографских показатеља рађања, умирања, миграција, као и старосне структуре и промена у укупном броју становника, дат је биланс стања у великом броју европских држава и Србије. Фертилитет наставља да опада у највећем броју земаља. Позитиван тренд једино имају источноевропске државе, док су најниже вредности код земаља јужног дела Европе. Србија припада мањој групи држава које су бележиле скромно повећање. Тренд продужавања очекиваног трајања живота у Европи нагло се зауставља у години пандемије (2020) и враћа на ниво из 2013. године. Ситуација у Србији је била још неповољнија од европског просека. Мигранска криза у Европи, почев од 2015. године, доживљава кулминацију са приливима становништва на годишњем нивоу између 2,4 и 2,7 милиона миграната. Немачка, Шпанија, Француска и Италија бележе највеће приливе. Половину миграната чине млађи од 30 година. У Србији тренд емиграције је настављен, а у зависности од процена, негативан годишњи миграциони салдо износи од 15 до 20 хиљада становништва. Демографско старење становништва се наставља у највећем броју европских држава. Становништво Србије већ дуги низ година спада у демографски најстарије у Европи и свету, а процес је у периоду 2011 – 2020, у поређењу са другим европским државама, умереног интензитета. Половина анализираних држава Европе има негативан природни прираштај, што ће код многих у наредном периоду представљати увод у депопулацију. Прогноза за Србију је да ће наредни попис показати да се број становника Србије смањило на ниво од пре 60 година.

Кључне речи: ФЕРТИЛИТЕТ, МОРТАЛИТЕТ, МИГРАЦИЈЕ, СТАРОСНА СТРУКТУРА, ПРОМЕНА БРОЈА СТАНОВНИКА, ЕВРОПА, СРБИЈА.

Увод

Друга деценија 21. века је била препуна изазова на глобалном плану. Друштва су се суочавала са економским кризама, ратним стањима, тероризмом, пандемијама, а све је то утицало и на популациону динамику. Тако су се значајно интензивирале миграције, морбидитет и морталитет становништва је доста порастао, а ниво рађања никада није био нижи. Тренд успоравања раста светске популације је настављен и чак интензивиран. Најнепосреднији узрок успоравања раста светског становништва је смањење стопа рађања. Стопа укупног фертилитета (СУФ) је, према проценама, у последњих пола века смањена са 5,1 детета по жени, на 2,4 детета по жени (UN, 2020). Реално је очекивати да у скорој будућности вредности СУФ-а падну испод 2,1 детета по жени (праг замене генерације), што је почетак процеса смањења глобалне популације.

Од 2011. па надаље, почињу сукоби на северу Африке и Блиском Истоку тзв. Арапско пролеће, што дестабилизује читав регион у суседству Европе. Неизвесне политичке транзиције и насилни сукоби који су се распламсали у Сирији и Либији резултирали су повећаном порозношћу граница и великим бројем избеглица. Европа је постала мета мешовитих миграторних токова неவிђених размера. Врхунац је достигнут 2015. године, када је више од милион миграната, тражилаца азила и избеглица нерегуларно стигло у Европску унију (ЕУ) преко Средоземног мора и Балканског полуострва (Raineri, Strazzari, 2021). Миграције у протеклој деценији су подстицане и због тероризма и успона тзв. Исламске Државе на простору Ирака и Сирије, сукоба у Авганистану, мноштва мањих конфликта и ауторитарних режима. Може се слободно рећи да су сукоби и тероризам основне карактеристике друге деценије 21. века.

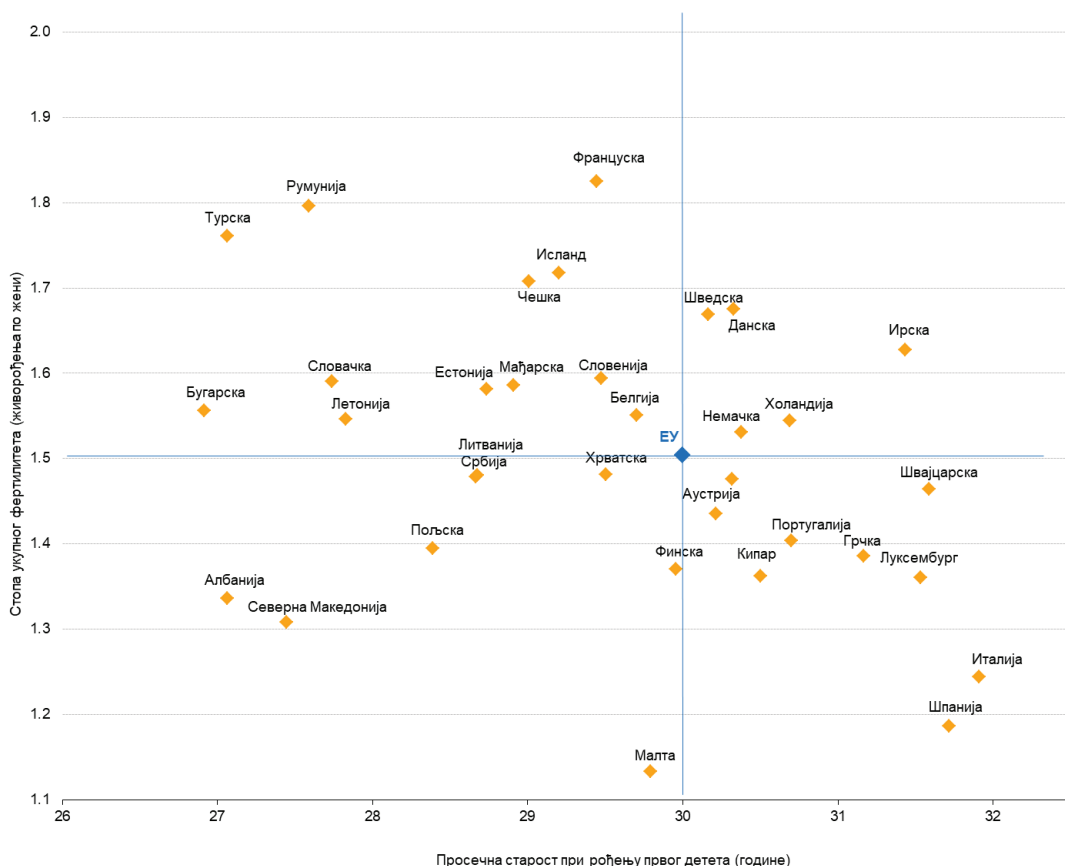
Ништа човечанство тако упорно не прати у његовом развоју као што су заразне болести, а ширење вируса између животиња и људи има дугу историју почев од првих припитомљавања животиња, па све до савременог доба. Процене су да смртност услед заразних и инфективних обољења у прошлости далеко надмашује ону насталу од природних непогода или ратова (Glezen 1996). Три светске (пандемије) епидемије грипа догодиле су се у 20. веку: 1918, 1957. и 1968. године и све су трајале око три године (Kilbourne 2006). Појава вируса који је нов за људску популацију условила је настанак епидемије почетком 2020. године, која се убрзо претворила у пандемију са озбиљним здравственим последицама по становништво широм света. На пандемију изазвану вирусом SARS-CoV-2 треба гледати као на велику здравствену опасност по становништво, јер је током 2020. године пријављено готово 2 милиона смртних случајева са дијагнозом КОВИД-19, док не давне процене Светске здравствене организације указују на прекомерну смртности у том периоду од најмање 3 милиона (WHO, 2021). Смртност од КОВИД-а 19 у наредном периоду би могла да престигне укупан морталитет од свих заразних обољења у последњих неколико деценија (Goldstein, Lee, 2020) и да остави последице по здравље становништва какве до сада нису забележене.

Циљ рада је анализа основних демографских трендова у Европи и Србији у периоду 2011 – 2020. година, а све у светлу великих изазова у протеклој деценији. Истраживање подразумева прикупљање и обраду података о рођењима, умирањима, емиграцији и имиграцији, а кроз показатеље природног и миграторног кретања становништва, логично се намеће и сагледавање старосне структуре и укупне промене броја становника. За потребе истраживања коришћени су подаци које агрегира Европска статистичка агенција кроз упите које шаље државама чланицама Европске уније (ЕУ), али и земљама кандидатима за пуно чланство. Детаљнија анализа стања у Србији подразумевала је да се поред података виталне статистике користе и подаци пописне статистике. Потребне податке за Србију припрема Републички завод за статистику Србије (РЗС) и они су доступни на званичном сајту РЗС-а (<https://www.stat.gov.rs>). Анализа података на територији Србије ограничиће се на подручје централне Србије и Војводине. Подаци за АП Косово и Метохија неће бити анализирани због непоузданости и недоступности.

Фертилитет

Значајне промене у трендовима рађања успостављене су током претходних 10 година. Наставља се пад живорођења, али долази и до промена у рангирању држава са традиционално највишим вредностима у Европи. Интензивирају се промене у старосном моделу фертилитета, а рађања миграната све више учествују у укупном фертилитету европских земаља. Поједине државе улазе у зону екстремно ниских стопа рађања (испод 1,3 детета по жени). Пандемија КОВИД-19 није имала утицај на интензитет рађања у Европи током 2020. Последице на здравље становника у епидемијском обиму почеле су да се јављају пред крај марта 2020. тако да девет месеци пандемије у тој години се поклапа са неопходним периодом од зачећа до порођаја, па одлука о родитељству није била под пресијом епидемијских прилика. Такође, не располаже се са подацима о повећању спонтаних, намерних или медицински индикованих прекида трудноће услед пандемије (Sobotka et al., 2021).

Опште смањење стопа фертилитета условило је да се у Европи рађа око 2,5 милиона мање деце него што је то био случај током 1960-их. Подаци о броју деце по жени у репродуктивној старости 15-49 година (стопа укупног фертилитета – СУФ) у Европској унији (ЕУ) 2020. године износи 1,50 детета по жени, што је нешто ниже од вредности из 2011. (1,54). Првих десет земаља имало је просек 1,92 детета по жени у 2011. години, док 2020. средња вредност износи 1,71 детета по жени. Стопа фертилитета жена млађих од 30 година у ЕУ је смањена у посматраном периоду, док су стопе фертилитета жена старости 30 и више година порасле. Стопа фертилитета код старијих од 35 година такође расте. Најнижа средња старост при рођењу првог детета (графикон 1) може се наћи код жена у Бугарској (26,4 године) и Румунији (27,1 година), док је највиша у Италији (31,4 године) и у Шпанији (31,2 године).

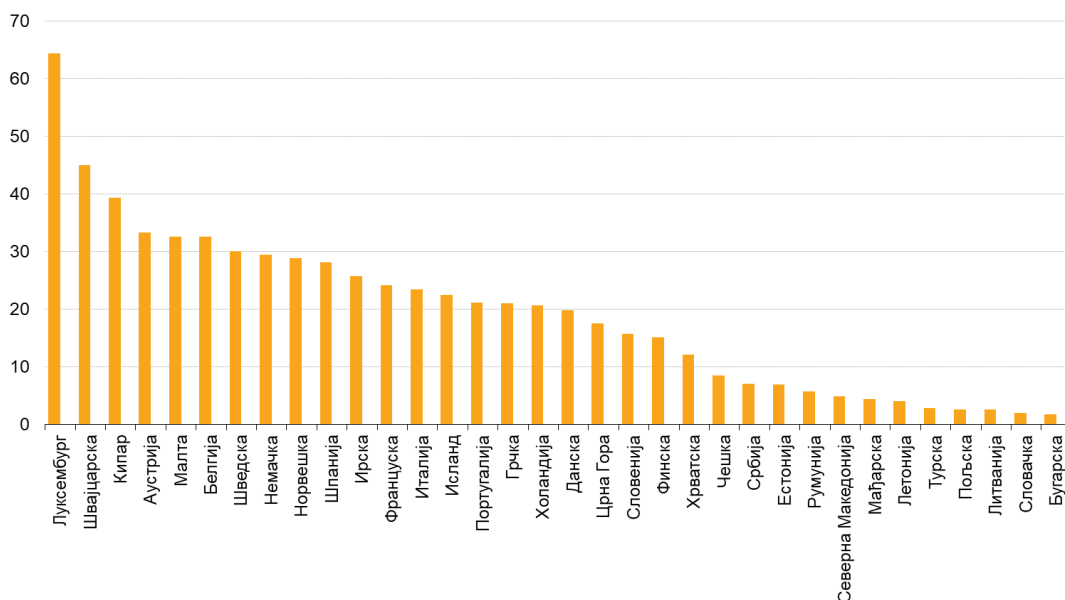

Графикон 1: Стопа укупног фертилитета и просечна старост жена при рођењу првог детета, одабране европске земље, 2020. година (Извор: Eurostat, 2022a.)

Стопа укупног фертилитета и просечна старост при рођењу првог детета у односу на европски просек код ових показатеља, групишу земље на четири начина (графикон 1). Испод просечне вредности СУФ-а (1,5) али са прворођењима пре и после 30-те године живота, као и надпросечне стопе са истом поделом по старости мајке. Тако посматрано најбројнија је група оних земаља које имају релативно висок фертилитет у европским оквирима и млађу старосну структуру прворотки. Ипак, оваква подела показује да је могуће имати фертилитет изнад просека и после промена у старосном моделу фертилитета (пример су Шведска, Данска, Ирска). Најнеповољније услове има група држава предвођена Шпанијом и Италијом, јер се време прворођења померило после тридесете године живота, а вредност рађања је ниска.

У периоду 2011 – 2020. мало је земаља имало тренд раста СУФ-а, а у овој деценији дошло је и до промена у рангирању држава. Традиционално највише вредности у Европи биле су на северу и западу континента. Скандинавске земље уз Француску, Ирску и Велику Британију имале су највише вредности 2011. године, али су све током посматране деценије смањиле СУФ. Француска је једина из ове групе држава која се и даље налази у врху на основу овог показатеља. Највеће смањење евидентирано је у Ирској, Норвешкој и Финској. На другој страни, државе источног дела Европе имају тренд пораста СУФ-а, а посебно интензиван пораст је у Румунији и Чешкој, које су сада међу пет земаља са највишим вредностима у Европи. Пре само десет година, Румунија је била на 24. месту са 1,47 детета по жени, док је на основу последњих података на 2. месту са 1,80 детета по жени, одмах иза Француске. Највеће апсолутно смањење СУФ-а је забележено у Финској (-0,46), Норвешкој и Ирској (-0,40). Значајан пад вредности у десетогодишњем периоду још имају и Исланд, Велика Британија али и Албанија. Може се констатовати да је највеће смањење СУФ-а у посматраном периоду код земаља Северне Европе. Највећи пораст имају Мађарска (0,36), Румунија (0,33) и Чешка (0,28).

У 2020. години, 64% деце рођене у Луксембургу било је од мајки рођених у иностранству (графикон 2). На Кипру, Аустрији, Малти и Белгији око једне трећине деце рођено је од мајки рођених у иностранству. Насупрот томе, 98% живорођених у 2020. у Бугарској и Словачкој рођено је од домицилних мајки.

Графикон 2: Удео (%) живорођења од мајки рођених у иностранству, одабране европске земље, 2020. година
(Извор: Eurostat, 2022а.)

У Србији је 2020. године забележен рекордно мали број живорођених (61.692), што није последица пандемије већ редовних околности и трендова који су успостављени пре више деценија. Последњих година стопа укупног фертилитета износи тек око 70% потребног за природно обнављање становништва. Ниво СУФ-а је близу европског просека, а позитивно је да се у последњих десет година успоставио благи тренд пораста овог показатеља. Тако је Србија међу мањом групом источноевропских држава које једине у Европи бележе раст СУФ-а у периоду 2011 – 2020. Промене су скромне и око 4 пута мање од оних у Мађарској или Румунији, али су бар позитивне. Одлагање рађања је све израженије, а последњи попис из 2011. године евидентирао је око 75 хиљада жена старости 30-34 које нису до сада рађале, док ће у наредном попису 2022. године та бројка бити и значајно већа. На то указују подаци виталне статистике, где се просечна старост жене приликом рођења детета константно повећава и крајем анализираног периода износи око 30 година. За 2020. годину удео жена без деце је процењен на 13,8%, са јасном тенденцијом даљег повећања (Penev & Stanković, 2021). Одлагањем рађања скраћује се репродуктивни период, а рађања у касним тридесетим или четрдесетим годинама могу само делимично да испуне очекивани и жељени број деце.

Морталитет

Број умрлих у ЕУ констатно се повећава, како расте и укупан број становника, али је последње године анализе дошло до наглог раста смртности. Током 2020. забележено је око милион више умрлих (5,2 милиона) него 2011. године, односно око 500 хиљада више него 2019. године. За разлику од фертилитета, смртност становништва света, а нарочито Европе и Србије је у знаку пандемије КОВИД-19 крајем друге деценије 21. века. Израчунавање прекомерне смртности наговештава да су последице пандемије много веће него што многе државе својом статистиком приказују.

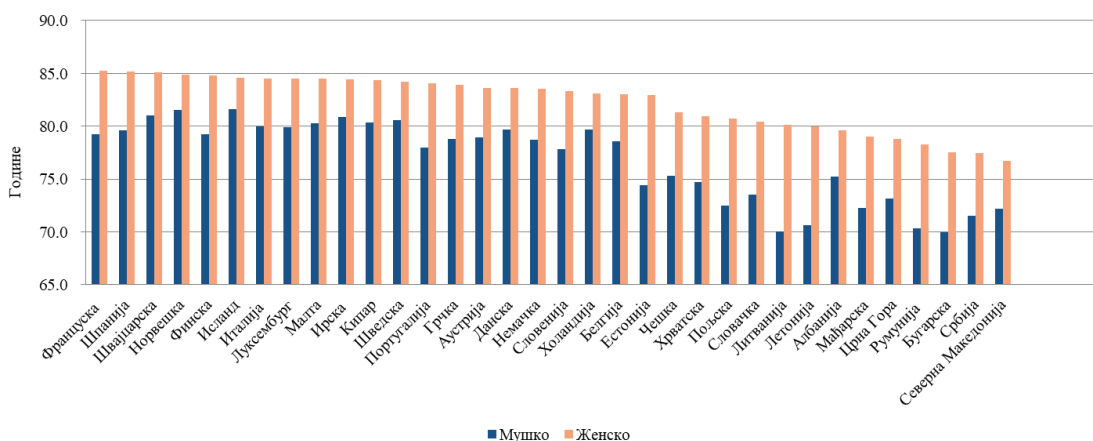
Сумарни показатељ специфичних стопа смртности по старости, тј. очекивано трајање живота при живорођењу се укупно посматрано од 2011. до 2019. у ЕУ повећавало из године у годину, укупно у овом периоду за 1,5 годину у мушкој популацији (са 77,0 на 78,5) и 0,9 у женској (са 83,1 на 84,0). Међутим уколико у посматрани интервал додамо резултате за 2020, по свему ванредну годину, раст је изузетно скроман (код мушкараца 0,5, а код жена свега 0,1 година). Тако је смртност у 2020. вратила очекивано трајање живота при живорођењу европске популације на ниво из 2013. године, односно смањила за само годину дана за 1,0 годину код мушкараца и 0,8 година код жена. Рангирање одабраних европских држава према очекиваном трајању живота при живорођењу показује да жене најдуже живе у Француској, Шпанији и Швајцарској, у просеку преко 85 година, а најкраће у Северној Македонији, Србији и Бугарској, испод 78 година (графикон 3). Чини се да „магичну“ границу од 80 година у Европи

Иван Ж. МАРИНКОВИЋ

Центар за демографска истраживања –
Институт друштвених наука
Београд, Србија

| 15

још нису прешле само жене на Балкану. Мушкарци у свим земљама просечно краће живе од жена, а разлика износи од 10 (у Литванији) до 3 године (на Исланду). Норвешка, Исланд и Швајцарска, са 81 или више година очекиваног трајања живота при живорођењу предњаче код мушкараца у Европи. Знатно ниже вредности од око 70 година су у Бугарској, Литванији, Румунији и Летонији. Тако најдуговечније жене у Европи, становнице Француске живе у просеку за 8,6 година дуже од становница Северне Македоније, а код мушкараца Норвежане очекује чак за 11,6 година дужи животни век од Бугара.

Графикон 3: Очекивано трајање живота при живорођењу, одабране европске земље, 2020. година (Извор: Eurostat, 2022b. Напомена: Рангирање је дато према резултатима у женској популацији.)

Специфичне стопе смртности су у Србији од 2 до чак 3 пута више него код најразвијенијих европских земаља. Дobar пример су мушкарци стари 45–74 године који имају више стопе смртности него што су имали њихови вршњаци из Шведске пре 60 година. Очекивано трајање живота при живорођењу у Србији износи (2020. год.) 71,5 год. за мушкарце и 77,4 год. за жене, што је у поређењу са земљама Северне и Западне Европе, за 7–9 година ниже код оба пола. Када би смртност одојчади била на нивоу скандинавских земаља, око 300 деце би било више на годишњем нивоу у Србији.

Година пандемије SARS-CoV-2 вируса условила је интензиван раст опште смртности у Србији 2020. године. У односу на претходну 2019. годину морталитет је виши за 15% или за нешто више од 15 хиљада лица. Укупан број умрлих у 2020. износи 116.850 и то је највише забележен број умрлих од успостављања редовне виталне статистике у Србији (период 1950–2020). Општа стопа смртности износи 17 умрлих на 1.000 становника, што је такође највиша вредност од средине 20. века. Мушка популација је посебно угрожена у 2020. години, а стопа смртности је 18 умрлих на 1.000 становника, што је дупло више од најниже просечне стопе током 1960-их. Очекивано трајање живота при живорођењу

код оба пола у 2020. години износи 74,40 година што је за 1,55 ниже од предходне године. Такав ниво је последњи пут забележен пре десет година (у периоду 2010-2011). Још значајније је нагласити да у последњих 70 година није забележено такво смањење. Последице пандемије на смртност у 2020. години у Србији видљиве су како код старих, тако и код старијих средовечних мушкараца (Marinković, 2021).

Миграције

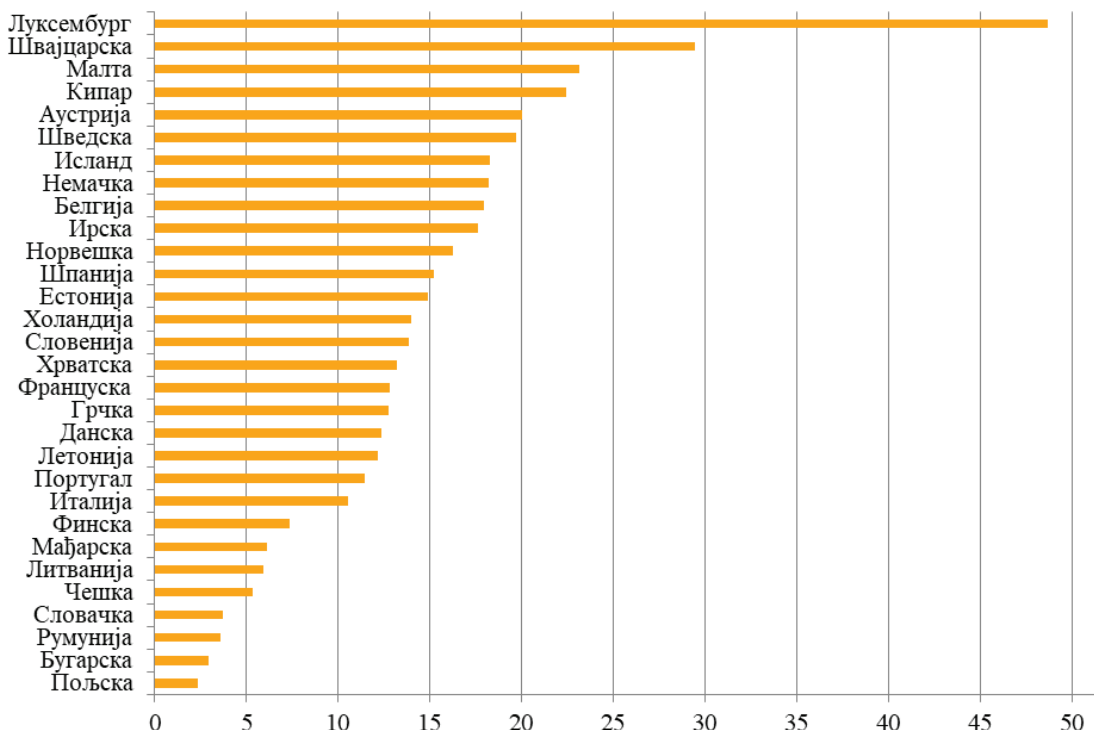
Година 2015. остаће упамћена као година у којој је невиђени број долазака избеглица и миграната довео до кризе у ЕУ. Од почетка мигранске кризе, на годишњем нивоу, у земље ЕУ уђе између 2,4 и 2,7 милиона миграната. Немачка, Шпанија, Француска и Италија бележе највеће приливе. Половину миграната чине млађи од 30 година. Уз велике напоре европских држава, подаци о мигрантима су и даље недовољно поуздани, а процена обима емиграције и имиграције остаје у многим земљама недостижан задатак. Попис је у многим случајевима једино решење да се посредним путем израчуна обим миграција и одреди вредност миграционог салда. Наравно велики недостатак је што се пописи најчешће спроводе једном у десет година, па су дуги интервали без података о мигрантима.

Један од начина да се створи слика утицаја миграната на популацију у земљама пријема је процена удела становништва рођеног у иностранству у укупној популацији одабраних европских земаља (графикон 4). Вредности за 2020. годину показују да су највећи удели у Луксембургу где је готово половина становништва страног порекла (48,7%). Четвртина укупног становништва Швајцарске је рођена ван те земље, док око петине странаца имају Малта, Кипар, Аустрија и Шведска. Најмањи удели су у Источној Европи, испод 5% (Пољска, Бугарска, Румунија, Словачка).

Иван Ж. МАРИНКОВИЋ

Центар за демографска истраживања –
Институт друштвених наука
Београд, Србија

| 17

Графикон 4: Процена удела (%) становништва рођеног у иностранству у укупној популацији, одабране европске земље, 2020. (Извор: Eurostat, 2022с.)

Подаци о емиграцији за Србију нису доступни, а Републички завод за статистику до сада се није бавио проценама миграционог салда. Популациони фонд Уједињених нација (UNFPA) и РЗС први пут су 2020. имали сарадњу на тему спољних миграција у Србији, што је резултирало и првим проценама. Процене миграционих токова за период 2011-2018. у Србији показују да је просечан годишњи миграциони салдо негативан и да износи 11.862 лица. Процене су да је земљу напустило укупно око 226 хиљада, а да се уселило око 131 хиљада, што представља укупни миграциони салдо од око -95 хиљада (РЗС, 2020).

Година	Миграциони салдо	Метод израчунавања
2011	-5212	коригована процена
2012	-8263	коригована процена
2013	-10577	коригована процена
2014	-9526	коригована процена
2015	-11141	коригована процена
2016	-11853	коригована процена
2017	-16120	коригована процена
2018	-22211	коригована процена
2019	-22069	пројекција (константна)
2020	-22073	пројекција (константна)
2019	-25218	пројекција (оčekивана)
2020	-27384	пројекција (оčekивана)

Табела 1: Процена и пројекција миграционог салда у Србији за период 2011 – 2020.

(Извор: РЗС, 2020)

Процене за 2011 – 2018. и пројекције за 2019. и 2020. годину (табела 1) показују да просечан годишњи негативан миграциони салдо износи око 14-15 хиљада, односно укупно око 140 хиљада више одсељених него досељених у посматраном периоду (РЗС, 2020). Одређени аутори процењују годишњи обим миграционог салда на око -20 хиљада (Никитовић, 2019) или укупни на – 170 хиљада за период 2011 – 2020. (Penev, 2021).

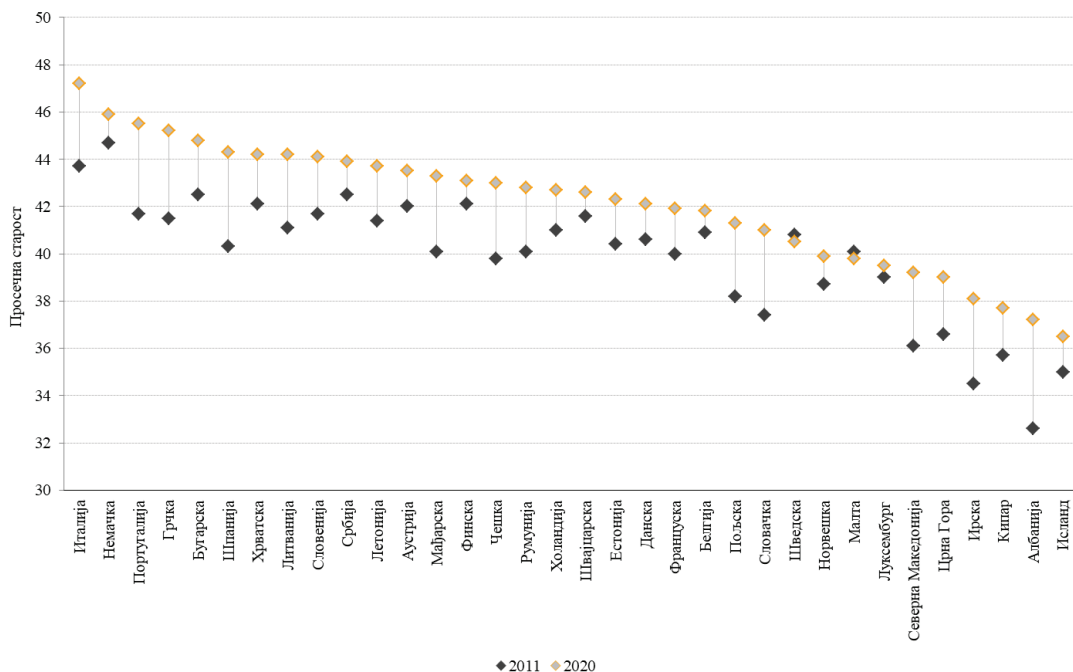
Старење

Европско становништво је демографски најстарије на свету. Процес старења се у посматраној декади знатно убрзао за одређене земље. Убедљиво најстарију популацију у Европи има Италија, чија просечна старост 2020. износи чак 47,2 године (графикон 5). Следе земље чија старост прелази 45 година, Немачка, Португалија и Грчка. Међу десет најстаријих налази се и Србија. Најмлађе становништво имају Исланд, Албанија и Кипар испод 38 година. Нарочиту пажњу треба обратити на интензитет старења међу земљама. У односу на 2011. годину резултати показују да најбрже стари становништво Албаније (повећана просечна старост за 4,6 година) и Шпаније (раст од 4 године). Од 34 земље које су у анализи само су две у овом периоду „подмладиле” становништво (Шведска и Малта за 0,3 године), све остале имају просечно старије популације 2020. него 2011. године.

Иван Ж. МАРИНКОВИЋ

Центар за демографска истраживања –
Институт друштвених наука
Београд, Србија

| 19

Графикон 5: Просечна старост становништва за одабране европске земље 2011. и 2020. (Извор: Eurostat, 2022d. Напомена: Рангирање је дато према 2020.)

Становништво у Србији стари умереним интензитетом, у односу на друге европске земље, односно просечна старост се 2020. у односу на 2011. повећала за 1,4 године (са 42,5 на 43,9). Старосна структура је одређена трендовима у природном и миграционом кретању становника, али повратно наслеђена старосна структура је изузетно важна детерминанта популационе динамике. На основу званичних процена РЗС-а за 2020. годину, удео младих (до 15 година) износи 14,3%, што је најниже учешће за последњих 70 година. Старо становништво (65-79) и најстарији (80 или више) имају рекордно високе уделе 16,5% односно 4,7%. Вредност индекса старења од 1,49, уз медијалну старост од 44 године, уз претходно наведене показатеље демографске старости, потврђују да је 2020. године достигнута највиша старост становништва до сада. Имајући у виду старосну структуру емиграната из Србије, која је у просеку знатно млађа од укупног становништва, и да процене РЗС-а не укључују спољне миграције, може се са правом претпоставити да су сви горе наведени показатељи реално још неповољнији.

Промена броја становника

Многе европске земље су у последњих 4-5 година ушле у зону негативног природног прираштаја. Уколико занемаримо при анализи 2020. годину, због значајног утицаја на смртност становништва Европе и самим тим на укупан природни прираштај, у периоду 2011 – 2019. година имамо повећање броја држава са више умрлих него рођених на годишњем нивоу. Промене укупног броја становника могу бити позитивне (становништво расте) или негативне (становништво се смањује – депопулација), а одређују их компоненте кретања, односно природни прираштај и миграциони салдо (такође и код њих вредности могу бити позитивне и негативне). Ситуација по европским земљама је различита, па тако негде имамо обе компоненте позитивне, ту се свакако становништво увећава, али чешће је једна позитивна, а друга негативна, па у зависности од њиховог односа можемо имати или раст или смањење популације. Сигурно смањење броја становника подразумева обе компоненте негативне.

Подаци за 2019. годину показују да је природни прираштај постао негативан у половини анализираних европских држава (табела 2). У односу на 2011. нових 6 земаља се придружило групи у којој се на годишњем нивоу пријављује више смртних случајева него рођења. Друга компонента кретања становништва за разлику од прве више варира на годишњем нивоу, па су поједине земље од емиграционих постале имиграционе, али и обрнуто. Велики талас миграната од 2015. у одређеним државама поправља миграциони салдо, али је питање до када ће се тренд задржати. Много значајније је да услед старења становништва и дугог низа година недовољног рађања, све више држава улази у негативан природни прираштај, а тај тренд ће се засигурно у наредном периоду интензивирати. На основу података за 2019. годину у Европи је 9 држава са тоталном депопулацијом (обе компоненте негативне), а међу њима је и Србија.

Компоненте кретања	Тип	Број држава	
		2011	2019
Природни прираштај	Позитиван	28	22
	Негативан	16	22
Миграциони салдо	Позитиван	26	31
	Негативан	18	13
Пораст становништва		29	25
Смањење становништва		15	19

Табела 2: Сумарни преглед одабраних европских држава (44) према компонентама популационе динамике за 2011. и 2019. годину (Извор: Приређено на основу података Eurostat, 2022е)

Стварни број становника Србије знатно је мањи од званичних процена РЗС-а, јер оне не укључују спољне миграције, чији је салдо сваке године био негативан. Колико становника Србија може имати на наредном попису (октобар 2022)? Претходно је анализиран природни прираштај и миграциони салдо, а обе компоненте су већ дуги низ година негативне. На основу података виталне статистике и процена аутора, природни прираштај у периоду од пописа 2011. до пописа 2022. могао би износити око -500 хиљада. Очекивана вредност миграционог салда је око -200 хиљада, што упућује на укупни пад броја становника од приближно 700 хиљада. Тако се број становника у Србији 2022. процењује на 6,55 милиона, што је ниво из пописа 1961. године. Треба очекивати да популациона величина Србије буде као пре шест деценија, али са значајно различитом старосном структуром.

Закључак

Друга деценија 21. века је временски интервал у којем су се наставиле многе демографске тенденције из ранијег периода. Кључни догађаји попут пандемије КОВИД-19 или мигрантске кризе почев од 2015. године додатно су утицале на популације у многим европским државама, као и Србији која је већ имала изразито неповољна кретања становништва. У протеклих десет година ниво рађања у Европи је смањен, а земље северног и западног дела континента, које су биле близу нивоа просте репродукције (СУФ=2,10 детета по жени), сада бележе знатно ниже вредности. Позитиван тренд једино имају источно-европске државе, док најниже стопе СУФ-а имају земље јужног дела Европе. Србија припада мањој групи држава које су, истина скромно, ипак имале раст СУФ-а.

Морталитет, односно специфичне стопе смртности по старости су се свуда у Европи смањивале, што је условљавало раст очекиваног трајања живота већ неколико деценија, ипак у појединим европским земљама у овом периоду позитиван тренд се заустављао, а 2020. услед пандемије долази свуда до пораста смртности. Очекивано трајање живота при живорођењу нагло опада и враћа се на ниво из 2013. године. Ситуација у Србији је била још неповољнија од европског просека. Стопе смртности се слабо смањују, а јаз између развијених европских земаља и даље је велики. Болест КОВИД-19 је још више продубила ту разлику, док се очекивано трајање живота у Србији вратило на ниво 2010-2011. године.

Мигранска криза у Европи, почев од 2015. године, доживљава кулминацију са приливима становништва из Азије и Африке. Многе земље појачавају граничне контроле и уводе све рестриктивније мере за улазак у земљу. Имигранти су махом млада популација до 30 година старости што знатно утиче на подмлађивање старосне структуре земаља пријема и подиже репродуктивни потенцијал. У исто време имиграција је сложено друштвено политичко пи-

тање, па у одређеним земљама упркос демографском бенефиту, поставља се и питање опште сигурности и националног идентитета. Ситуација у Србији је другачија, а подручје је и даље више емиграционо, чиме се сваке године губи, у зависности од процена, од 15 до 20 хиљада највитаљнијег становништва.

Демографско старење становништва се наставља у највећем броју европских држава, упркос позитивном миграционом салду, јер су стопе рађања знатно испод нивоа просте репродукције. Процес старења нарочито је одмакао у друштвима негативног природног прираштаја и миграционог салда, али и код најдуговечнијих популација. Тако старосна структура постаје основна детерминанта будућег демографског развоја. Становништво Србије већ дуги низ година спада у демографски најстарије у Европи и свету, а процес је у периоду 2011 – 2020, у поређењу са другим европским државама, умереног интензитета.

Половина анализираних држава Европе има негативан природни прираштај, што ће код многих у наредном периоду представљати увод у депопулацију. Перспектива Европе је опадање броја становника, али ће темпо бити различит по државама. Србија уз још осам европских земаља има изражену депопулацију, са великим одсељавањем становништва и већим бројем умирања него рађања на годишњем нивоу. Прогноза аутора је да ће наредни попис показати да се број становника Србије смањивао на ниво од пре 60 година и да се тренд депопулације наставља у наредном периоду.

ЛИТЕРАТУРА

1. Marinković, I. (2021): Regionalna analiza smrtnosti od COVID-19 u Srbiji, Demografija; Beograd: Univerzitet u Beogradu – Geografski fakultet (DOI: 10.5937/demografija2118001M).
2. Nikitović, V. (2019): U susret regionalnoj depopulaciji u Srbiji; Beograd: Institut društvenih nauka.
3. Penev, G. (2021). Demografski bilans Srbije u prvoj godini pandemije COVID-19. Demografija; Beograd: Univerzitet u Beogradu – Geografski fakultet (DOI: 10.5937/demografija2118002P).
4. Salvatore, Ricardo D. (2006). „Stature Growth in Industrializing Argentina: The Buenos Aires Industrial Belt.”
5. Tifni, Evangelina (2009). „Peronismo y Sindicalismo durante la década de 1940”. XXVII Congreso de la Asociación Latinoamericana de Sociología. VIII Jornadas de Sociología de la Universidad de Buenos Aires.

ВЕБОГРАФИЈА:

1. Glezen, W. P. (1996): Emerging infections: Pandemic influenza, *Epidemiologic Reviews*, 18(1), 64–76 (<https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.epirev.a017917>).
2. Goldstein, J. R. & Lee, R. D. (2020): Demographic perspectives on the mortality of COVID-19 and other epidemics, *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 117(36), 22035–22041 (<https://doi.org/10.1073/pnas.2006392117>).
3. Kilbourne, E. D. (2006): Influenza Pandemics of the 20th Century, *Emerging Infectious Diseases*, 12(1), 9–14 (<https://doi.org/10.3201/eid1201.051254>).
4. Penev, G. & Stanković, B. (2021): Bezdetnost fertilnih žena u Srbiji iz demografske perspektive, Stanovništvo, 59 (00), 1-22, Beograd: Centar za demografska istraživanja - IDN (OnLine-First), (<https://doi.org/10.2298/STNV200902002P>).
5. Raineri, Luca. & Strazzari, Francesco (2021): Dissecting the EU response to the 'migration crisis', in *The EU and crisis response*; Manchester, England: Manchester University Press (DOI: <https://doi.org/10.7765/9781526148346.00015>).
6. Sobotka, T, Jasilioniene, A, Galarza, A. A, Zeman, K, Nemeth, L. & Jdanov, D. (2021): Baby bust in the wake of the COVID-19 pandemic? *First results from the new STFF data series* (<https://doi.org/10.31235/osf.io/mvy62>).
7. UN, (2020): *World Fertility and Family Planning 2020*; New York: Department of Economic and Social Affairs, Population Division. United Nations (https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/files/documents/2020/Aug/un_2020_worldfertilityfamilyplanning_highlights.pdf).
8. WHO (2021): The true death toll of COVID-19, *Estimating global excess mortality* (<https://www.who.int/data/stories/the-true-death-toll-of-covid-19-estimating-global-excess-mortality>).
9. Eurostat (2022a): Fertility statistics, *Statistical office of the European Union* (<https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained>).

10. Eurostat (2022b): Mortality and life expectancy statistics, *Statistical office of the European Union* (<https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained>).
11. Eurostat (2022c): Migration and migrant population statistics, *Statistical office of the European Union* (<https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained>).
12. Eurostat (2022d): Population structure indicators, *Statistical office of the European Union* (<https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser>).
13. Eurostat (2022e): Population change – Demographic balance and crude rates at national level, *Statistical office of the European Union* (<https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser>).
14. RZS (2022): Republički zavod za statistiku, Beograd (<https://www.stat.gov.rs>)

ОСТАЛИ ИЗВОРИ:

1. RZS (2020): Procena spoljnih migracija i korekcije izrade procena stanovništva, *Prezentacija rezultata projekta*. Beograd: Republički zavod za statistiku:

DECADE OF POPULATION CHANGES IN EUROPE AND SERBIA (2011 – 2020)

Abstract: The period 2011 – 2020 was full of challenges that shook the slow demographic trends. The impact of the global economic crisis, war conflicts, and pandemics has been remarkable on population dynamics around the world, especially in Europe. The main goal of this paper is analysis of basic demographic indicators of births, deaths, migrations, as well as age structure and changes in the total population in Europe and Serbia. Fertility continues to decline in most countries. Only Eastern European countries have a positive trend, while the lowest values are in the countries of the southern part of Europe. Serbia belongs to a smaller group of countries that have recorded a modest increase. The trend of increasing life expectancy in Europe stops abruptly in the year of the pandemic (2020) and returns to the level of 2013. The situation in Serbia was even more unfavorable than the European average. The migrant crisis in Europe, starting in 2015, is culminating with inflows of between 2.4 and 2.7 million migrants annually. Germany, Spain, France and Italy have the highest inflows. Half of the migrants are under 30 years old. In Serbia, the trend of emigration has continued, and depending on estimates, the negative annual migration balance amounts to 15 to 20 thousand people. Demographic aging of the population continues in most European countries. The population of Serbia has been one of the oldest in Europe and the world for many years, and the process in the period 2011-2020, compared to other European countries, is of moderate intensity. Half of the analyzed European countries have a negative natural increase, which will be an introduction to depopulation for many in the coming period. The forecast for Serbia is that the next census will show that the population of Serbia has decreased to the level of 60 years ago.

Keywords: FERTILITY, MORTALITY, MIGRATION, AGE STRUCTURE, POPULATION CHANGE, EUROPE, SERBIA.

Рајко ПЕТРОВИЋ

Институт за европске студије
Београд, Србија

КОНТАКТ: rajkopetrovic993@gmail.com

УДК:
316.356.4:001.891.3
323.1
341.218.4
321.013

Врста рада:
ПРЕГЛЕДНИ РАД

Примљен: **16. 12. 2021.** ✓

Прихваћен: **1. 3. 2022.** ✓

ТЕОРИЈСКО РАЗУМЕВАЊЕ КОНЦЕПАТА НАЦИОНАЛИЗМА И СЕЦЕСИЈЕ*

Апстракт: Национализам и сецесија представљају два важна теоријска појма, али и практичне појаве у политичком и друштвеном животу. Циљ овог рада јесте анализа различитих теоријских концепата национализма и сецесије као две појаве које неретко стоје у узрочно-последичној вези зарад бољег разумевања природе и суштине истих, као и консеквенци које производе у пракси. То је од посебног значаја за земље попут Републике Србије које се дуго времена суочавају и са различитим облицима национализма и са сецесионистичким напорима у деловима њихових територија као реалним претњама. Резултати истраживања показују да постоје различите теорије национализма које ову специфичну политичку идеологију, односно покрет, баш као и нацију као њен централни део, посматрају потпуно различито – од тога да је нација биолошка категорија до тога да је она друштвено-политички конструкт и производ савремених процеса попут индустријализације и модернизације. Исто тако, резултати у случају сецесије говоре да постоје различита тумачења како природе сецесије као процеса, тако и услова под којима се може спровести и аргумената којима се иста може оправдати. У методолошком смислу користили смо се методом анализе и компаративном методом.

Кључне речи: ТЕОРИЈА, НАЦИОНАЛИЗАМ, СЕЦЕСИЈА, ПРИМОРДИЈАЛИЗАМ, ИНСТРУМЕНТАЛИЗАМ, МОДЕРНИЗАЦИЈА, КОРЕКТИВНО ПРАВО.

* Овај рад је настао на основу дела ауторове докторске дисертације под називом „Улога историјско-политичког модела регионализације Шпаније у сузбијању сецесионизма у Каталонији и Баскији” који је одбранио на Факултету политичких наука Универзитета у Београду 15.10.2021.

Увод

Национализам и нација су појаве које се везују за крај 18. и цео 19. век. Наиме, сматра се да се идеје о нацији и националној држави јављају са Француском буржоаском револуцијом 1789. године и да се шире са Наполеоновим освајањима. Нема сумње да је читав 19. век европске, али и светске историје био обележен националним покретима и стварањем националних држава – од уједињења Италије 1871. године под вођством Краљевине Пијемонта и националног покрета Ризорђименто (*Risorgimento*) Ђузепеа Гарибалдија (*Giuseppe Garibaldi*), преко уједињења Немачке (*Deutsche Wiedervereinigung*) исте године под вођством Ота фон Бизмарка (*Otto von Bismarck*), па све до настанка читавог низа независних латиноамеричких националних држава. Без обзира да ли говоримо о нацији као етничкој или политичкој заједници, она је у том периоду била важан покретачки фактор друштвених и политичких процеса.

Од краја Другог светског рата до данас говори се и пише о глобализацији као процесу који је супростављен национализму, националним покретима и националној држави, односно који са собом носи различите облике политичких, економских, друштвених, па чак и културних и верских интеграција (попут екуменизма) које су наднационалне природе. Сматрало се да стварање наднационалних облика интеграције попут Европске уније значи најпре слабљење, а потом и увод у нестанак националних држава какве познајемо. Дешавања након завршетка Хладног рата, управо током периода који се означава као тзв. турбоглобализација (1990-е и почетак 2000-их), показала су да су национализми и идеје стварања националних држава живље него икада. То смо видели не само на примеру распада Совјетског Савеза, Чехословачке и Југославије, већ и у случају бројних региона и покрајина у земљама западних демократија које су гајиле и гаје и данас снажне амбиције да се трансформишу у националне државе – Квебек, Шкотска, Каталонија, Баскија, Фландрија, Паданија и други. Управо овде долазимо до другог појма који обрађујемо у овом истраживању, а то је сецесија, односно напор делова територија међународно признатих земаља да се од истих отцепе и формирају сопствене државе. Често су такве амбиције биле мотивисане управо посебним осећајем националног идентитета и жеље да се исти афирмише кроз изградњу посебне националне државе. У том смислу, можемо рећи да су процес глобализације у последњих тридесетак година упоредо пратили и различити национализми и сецесионистички захтеви.

Примордијалистичка теорија национализма

Примордијалистичка теорија национализма групне идентитете посматра као нешто дато. Они су настали као резултат ирационалних веза међу члановима неког колектива – било да је реч о крвним, расним, језичким или верским везама. Примордијалистички приступ види етничке везе као природне, као производ искуства које су прво одређене породице, а касније групе које су оне формирале акумулирале током времена заједничког постојања (Llobera, 1999: 1). Примордијалисти сматрају да је човечанство природно подељено на нације и снажно су супростављени модерним. Нације су, судећи по овом становишту, примордијално дате групе које су само еволуирале током људске историје (Subotić, 2004: 181). Едвард Шилс (*Edward Shils*) био је први који је нагласио да у оквиру породичних веза постоји значајно квалитетан однос који се једино може означити као примордијалан. Он је инсистирао на томе да постоји неизрецива важност крвне везе међу члановима неке заједнице (Llobera, 1999: 1).

Ентони Смит (*Anthony Smith*) је, као један од најпознатијих теоретичара национализма, посебну пажњу посветио примордијалистичкој теорији. Он сматра да социобиологија представља темељ ове теорије. Наиме, према социобиолошком схватању, етничке групе, расе и нације јесу скуп особа које су генетски, односно породично повезане. Отуда, према Смиту, Пјер ван ден Берге (*Pierre Van Den Berghe*), као један од најзначајнијих социобиолога, изводи објашњење због чега је непотизам увек присутна појава у друштву (Smith, 1998: 147). На другој страни, постоје примордијалисти који сматрају да је у основи нације или неке друге групе заправо култура. Ту се, пре свега, мисли на језик, религију и обичаје као кључне споне међу члановима заједнице још од најстаријих времена. Ту тезу је, судећи по Смиту, заступао Клифорд Гирц (*Clifford Geertz*) (Smith, 1998: 152).

Културни примордијализам је под сталном критиком инструменталиста. Они сматрају да су друштвене копче попут језика, религије и обичаја (представљене од стране културних примордијалиста као суштински важне) подложне променама. Тако су многи људи од малих ногу билингвални, док су многе религије кроз историју мењале своју садржину и форму (Smith, 1998: 153-154). Када је реч о културном примордијализму, Ентони Смит сматра да га не треба нужно везивати за етничку или националну припадност, иако већина заступника ове теорије етничке и националне везе види као важне друштвене копче (Smith, 1998: 158).

Гордана Узелац слаже се са оценом да је за примордијалисте нација „природан“ друштвени феномен који је одувек присутан. Оно што је по њој заједничка особина свих теорија о национализму, па и примордијалистичке теорије, јесте потреба за утврђивањем једног или више конститутивних елемената као услова за постојање нације (Uzelac, 2003: 129).

Роџерс Брубејкер (*Rogers Brubaker*) примордијалистима сматра оне који

порекло и емотивну снагу националних спона проналазе у прадавним временима. Он стоји при тврдњи да данас нема ниједног озбиљнијег научника који заступа становиште према коме су нације примордијални и непромењиви ентитети (Brubejker, 2003: 285).

Марија Жужек сматра да је примордијализам био једини приступ за разумевање нације током 19. и прве половине 20. века. Примордијалистичко схватање тесно је везано са немачком романтичарском националистичком идеологијом, где је нација схваћена као природна група настала продужењем породице, а касније и ужих и ширих сродничких група (Žužek, 2016: 84). Примордијалистичко етноцентрично схватање нације као исконске творевине, сматра Жужекова, може произвести негативне последице у друштву јер је подложно расистичкој и националистичкој инструментализацији, те може послужити за идеолошку легитимацију политичким покретима попут национал-социјалистичког (Žužek, 2016: 84).

Инструменталистичка теорија национализма

Премда је инструменталистичка теорија више фокусирана на етничке групе него на нације, њени закључци се често односе и на сам концепт нације. Према инструменталистима, етнички (или национални) идентитет је флексибилан и прилагодљив. У складу са околностима, не само да се мењају границе одређених заједница, већ и оно што чини њихов садржај. Под утицајем политичких, социјалних или економских процеса долази до формирања одређених етничких, односно националних група. У том погледу, инструменталисти етницитет виде као динамичну категорију (Llobera, 1999: 6).

Најзначајнији представник инструменталистичке теорије је Фредрик Барт (*Fredrik Barth*). Барт разликује тзв. четири нивоа етницитета: микро, средњи, макро и глобални ниво. Микро ниво настаје као резултат контекста интеракције између више појединаца. Средњи ниво подразумева формирање и мобилизацију различитих група. Барт сматра да су кључни појмови на овом нивоу предузетништво и лидерство. Макро ниво се ствара на државном нивоу, где држава као институционализована сила обликује етницитете кроз школски систем, медије и сл. Глобални ниво настао је са стварањем Уједињених нација и концепта универзалних људских права и унео је квалитативно нову димензију у етницитет (Llobera, 1999: 7).

У оквиру инструменталистичке теорије посебно место заузимају теорије конкуренције и теорија рационалног избора. Према теоријама конкуренције, етницитети се формирају кроз конкурентски однос између различитих група које желе да дођу до оскудних ресурса (статус, посао, политичка позиција и сл.). Теорија рационалног избора сматра да су појединачне преференције кључни

чиниоци у обликовању етницитета. Појединци се понашају на начин на који могу максимализовати одређене добити, а такво понашање утиче и на њихово будуће понашање (Llobera, 1999: 8).

Џон Армстронг (*John Armstrong*) сматра да су инструменталистичке теорије национализма најпопуларније међу анти-националистима. Он их доживљава као прилично редукционистичке, с обзиром да нацију посматрају као политички феномен који не може преживети уколико је бескористан за групе или појединце који чине дату нацију. Тако социолошки инструментализам у својој марксистичкој варијанти нацију види као окупирану од стране владајуће класе. За марксисте, национализам је укоренен у капиталистичкој економији и интересима на којима она почива. Слично томе, елитистички теоретичари сматрају да су елите те које користе и злоупотребљавају идентитете маса како би оствариле своје интересе (Armstrong, 2001: 148-150).

Данијеле Конверси (*Daniele Conversi*) под инструментализмом подразумева схватање етницитета као зависне и споља контролисане варијабле. Његова сврха јесте у постизању тзв. секуларних добара. Радикални инструменталисти, наводи Конверси, сматрају да категорија као што је нација објективно не постоји у стварности. Инструменталисти виде нацију као производ елита, те да су је теоријски уобличио немачки романтичарски интелектуалци. Елите су те које имају највише користи од нације као средства за манипулисање над масама од којих оне желе да буду стриктно одвојене. Инструменталисти категорички одбацују тврдњу да су нације унапред одређене и фиксиране, као и то да је реч о природним ентитетима. Национализам виде као средство које је политичка пракса изнедрила и које може бити изузетно опасно у рукама бескрупулозних лидера. Конверси сматра да инструменталисти нацији приступају прилично материјалистички. Они не разматрају могућност да неки људи у нацији виде нешто позитивно и вредно само по себи, нешто чега су и они сами део и што је потребно сачувати (Conversi, 2006: 16-17). Очигледно је да су примордијалистичка и инструменталистичка теорија два крајња приступа разумевању концепта нације и национализма.

Према Вјери Бачовој (*Viera Bačová*), у западном друштвеном миљеу преовладава став да су примордијализам, етничка припадност и снажан етнички идентитет појединаца романтична и ирационална заоставштина прошлости која кочи развој друштва. Реч је, сматра Бачкова, о још једном индивидуалистичком вредносном систему који је доминантан у западној култури и западним заједницама. Бачкова сматра да се овакав поглед на етничку припадност не може уопштавати на културе и заједнице, јер тамо индивидуалистички систем вредности није доминантан. Појединци који живе у различитим земљама и различитим културама стварају свој скуп веровања и идентификују се на различитим основама (Bačová, 1998: 41).

Економска теорија национализма

Економска теорија национализма сматра да се иза идеје о нацији крије економски интерес. За њу национална свест представља једну од типичних „лажних свести“. Она одбацује инструменталистички приступ који национализам жели да сведе на идеологију владајуће класе којом она остварује економску, политичку или културну доминацију (Llobera, 1999: 11). Практична димензија национализма је посебно изражена у сфери економских односа. Етничка, односно национална група није само место идентитетске и симболичке интеракције, већ и место економске међузависности и економских утицаја (Nedeljković, 2011: 907).

Економска теорија национализма никако се не сме мешати са економским национализмом. Економски национализам је скуп пракси које су усмерене на заштиту националне економије од светског тржишта. Он је свакако један од облика национализма који је присутан посебно у периодима економске кризе. Економски национализам рађа се крајем 19. века, снажно се развија током велике кризе 1929, а свој институционални облик поприма након 1945. године (Pryke, 2012: 281).

Међу економским теоријама национализма треба споменути марксистичку теорију. За марксисте, национализам је модерни феномен чија је појава узрокована развојем капитализма. Ипак, Карл Маркс (*Karl Marx*) и Фридрих Енгелс (*Friedrich Engels*) су стварали марксистички поглед на нацију и национализам током 40-их година 19. века, када су међунационална ривалства била најзначајнија појава у европској политичкој арени. Важно је истаћи да они нису игнорисали национализам и нације, него су напосто сматрали да они морају бити подређени прогресивном току историје. Тако су, између осталог, сматрали да неке нације (које су видели као фосиле прошлости који су контрареволюционарни) морају бити жртвоване у корист моћнијих националних држава (Llobera, 1991: 11).

Ернест Гелнер (*Ernest Gellner*) сматра да су корени национализма у новом индустријском поретку. Гелнер наводи да током периода аграрног друштва не можемо говорити о постојању национализма и нације. Период индустријализације омогућио је убрзану урбанизацију, кретање радне снаге, утицај глобалне економије на локалне, као и на демографску експлозију. Све то је, судећи по Гелнеру, снажно утицало на настанак концепта нације какав данас познајемо (Llobera, 1999: 15-16). Ипак, треба напоменути да је Гелнера свакако прикладније уврстити међу модернизацијске теоретичаре национализма. Сам Гелнер је одбацивао оптужбе да је економски детерминиста, иако су га као таквог доживљавали врсни познаваоци национализма попут Ентони Смита, Бенедикта Андерсона (*Benedict Anderson*) и Брендана О'Лирија (*Brendan O'Leary*) (Llobera, 1999: 16).

Модернизацијска теорија национализма

Модернизацијска теорија национализам види као производ преласка из традиционалног у модерно друштво. То значи да је национализам настао као резултат различитих политичких, социо-економских и културних промена које су означиле улазак у модерно доба. Идеолошки корени модернизације леже у ренесанси, просветитељству и научној револуцији. На пољу економије, она настаје са индустријализацијом и развојем трговине и тржишта. У политичком смислу, модерна национална држава је производ централизације, бирократизације и суверенизма. Премда ове карактеристике првенствено важе за западно друштво, модернизација се јавља и у незападним друштвима преко бирократизације, секуларизације, урбанизације и ширења литературе (Llobera, 1999: 8). Ова теорија није хомогена и монолитна. У оквиру модернизацијске теорије можемо разликовати неколико различитих праваца: теорије друштвене комуникације (Stejn Rokkan), Бенедикт Андерсон, Данкворт Рустов (*Dankwart A. Rustow*), Карл Дојч (*Karl Deutsch*); политичко-идеолошке (Мајкл Ман (*Michael Mann*), Ентони Гиденс (*Anthony Giddens*), Пол Брас (*Paul R. Brass*) и економске теорије национализма. Ове последње се могу поделити на оне инспирисане марксизмом (попут класичне, колонијалне и развојне) и оне које то нису (Ернест Гелнер) (Llobera, 1999: 9).

Ернест Гелнер модернизацију повезује са ширењем индустријализације. Када је реч о национализму, Гелнер каже да је он последица интеракције између државе и модерне културе током периода модерности (Conversi, 2006: 19). Тек са преласком из аграрног у индустријско друштво настају услови за формирање националне државе, односно за национализам. Висока научна култура, међу којом се издваја заједнички језик, јесте суштински везивни елемент за једну нацију. Гелнер у национализму није видео буђење самосвести једне заједнице, већ је сматрао, сасвим супротно, да национализам ствара нације тамо где оне не постоје (Conversi, 2006: 19).

Ентони Смит један је од најзначајнијих представника модернизацијске теорије национализма. Национализам је, сматра Смит, у свом настанку био ослобађајућа и инклузивна сила. Њиме су успостављене националне државе, захваљујући два кључна процеса. Прво, национализам је довео до растакања локализама, регионализама, локалних обичаја и сл. Друго, национализам је са собом донео администрацију, опорезивање, образовање и јединствено тржиште. Смит у коренима национализма види демократски (народни) принцип који је изнедрио суверенитет народа на уштрб оновремених тирана и феудалних друштвених односа (Smith, 1998: 1). У 20. веку национализам је попримио једну потпуно другачију слику. Најпре је европски континент након Првог светског рата био распарчан на више држава чије границе су биле језички или културно омеђене, а потом долази до буђења екстремних национализама чије

идеје су почивале на расизму, тј, крвној (генетској) вези у форми фашизма и антисемитизма најгорих размера (Smith, 1998: 2).

Појам сецесије

Не постоји општеприхваћена дефиниција сецесије, премда се ради о феномену коме политичке и правне науке посвећују све више пажње. Најједноставније речено, сецесија је процес у коме се на међународном нивоу ствара нови, суверени ентитет (Krnetić, 2017: 14). За Александра Павковића и Петра (Питера) Радана (*Peter Radan*)

„Отцепљење је стварање нове државе путем повлачења територије и њеног становништва, при чему је та територија претходно била део постојеће државе.” (Pavković i Radan, 2008: 13)

Сам термин сецесија потиче од латинских корена енглеског глагола *secede* (*se* – „посебно” и *cedere* – „ићи”) (Pavković i Radan, 2008: 13). Добар део литературе сецесију препознаје као негативан појам, чак до те мере да је повезује са (политичким) насиљем. Ипак, такав приступ је прилично поједностављен. У неким примерима, захтеве за сецесијом пратило је насиље, као што је случај са распадом бивше Југославије или Совјетског Савеза. На другој страни, има примера у којима су сецесионистички захтеви прошли мирно, попут случаја Словачке и Квебека (Krnetić, 2017: 13).

Неки аутори дефинисању сецесије приступају из рестриктивног угла. Тако Џејмс Крафорд (*James Crawford*) сецесију види као стварање државе уз помоћ силе или претње упркос непостојању дозволе од стране бившег носиоца суверенитета (Pavković, 2012: 5). Рестриктивном приступу супростављен је пермисивни. Овим приступом служи се Питер Радан, који сецесију види као стварање нове државе на територији државе чији је она део претходно била или чија је била колонија (Pavković, 2012: 6).

Након пада социјализма крајем 80-их и почетком 90-их година 20. века долази до буђења националних покрета који су тежили стицању независности својих националних држава. Упркос томе, међународна правна регулатива која се односи на сецесију и даље је остала рестриктивна. Таква су и национална законодавства, јер је прилично очекивано да нека држава не подстиче сецесију на својој територији (Станчетић, 2016: 60). Веран Станчетић наводи четири главна аргумента којима се сецесија може оправдати: националистички аргумент, аргумент неправедне расподеле, аргумент сагласности и аргумент корективне правде. Судећи по националистичком аргументу, свака нација има право на сопствену државу. Према аргументу неправедне расподеле, право на сецесију имају оне територије или групе које су дискриминисане од стране

владе државе у којој се налазе. Аргумент сагласности подразумева то да, уколико у некој политичкој заједници не постоји сагласност као нужан услов политичке обавезе, онда је сецесија оправдан чин. Аргумент корективне правде даје право некој територији да се отцепи од државе у којој се налази уколико је та територија раније била независна, али је неправедно или силом припојена датој држави (Станчетић, 2016: 71-72).

Националне теорије сецесије

Један од најпознатијих теоријских праваца поимања сецесије јесу националне теорије сецесије. По њима, темељно право свих етничких група јесте право на самоодређење (Krnetić, 2017: 25). Неки аутори, попут Маргарет Мур (*Margaret Moore*), изводе овај закључак из теорије о самоопредељењу нација, према којој је стицање независности нације на одређеној територији оправдано значајем самог националног идентитета (Mueller, 2012: 287). Веран Станчетић овакав приступ види као крајње либералан, с обзиром на то да у савременом свету постоји неколико хиљада етничких група, те свега нешто мање од 200 држава. Дакле, велики број етничких група данас нема своју државу (Станчетић, 2016: 59). Значајан број истих данас на један или други начин покушава да стекне сопствену државу и можемо само замислити колико би се светска политичка мапа усложнила уколико би се свим тим захтевима изашло у сусрет. Конзервативно схватање сецесије је апсолутно супростављено оваквом приступу, сматрајући да се сецесија одређене територије може десити само у изузетним случајевима, те да треба сачувати постојеће државе као чиниоце савременог света (Станчетић, 2016: 59-60). Националне теорије сецесије ограничавају могућност позивања на право на сецесију само на националне и културне групе. Судећи по њима, право на сецесију се изводи из потребе да се заштите националне и културне вредности. Премда су ове теорије све мање популарне у академским круговима, оне су и те како популарне међу сецесионистичким покретима широм света (Pérez and Sanjaume, 2013: 4).

Дејвид Милер (*David Miller*) спада међу најпознатије заговорнике ове тезе. Он сматра да би свака нација требала имати сопствене политичке институције у оквиру којих би се доносиле одлуке од суштинског значаја за њене чланове. С обзиром да су нације повезане заједничком историјом, културом и идентитетом, Милер сматра да свака нација природно тежи ка стицању аутономије (Krnetić, 2017: 25). Да би нека нација имала аргументе за спровођење сецесије у дело, потребно је да, судећи по Милеру, буде испуњено неколико услова. Прво, нација која жели отцепљење мора имати идентитет који се јасно разликује од идентитета државе у оквиру које се она налази, а да аутономија коју јој та држава пружа није довољна да би се њен национални идентитет заштитио и развијао. Друго, територија коју жели да отцепи нека национална група не може бити насељена припадницима неке треће групе, јер би сецесија у том случају

могла бити дискриминаторни акт према њој. Треће, припадници националне групе која се жели одвојити, а који би након одвајања остали у постојећој држави не би смели бити рањиви на нападе те државе. Четврто, мора постојати снажна веза између територије коју дата нација жели да отцепи и њеног историјског идентитета. Пето, и стара и нова држава настала сецесијом морају имати довољно ресурса за нормално обављање државних послова на својим територијама (Krnetić, 2017: 25).

Уршка Маврич (*Urška Mavrič*) сматра да националне теорије сецесије виде једнонационалне државе као стабилније од мултинационалних. То не значи да их треба везивати за тзв. негативни национализам, јер оне не сматрају да су неке нације боље од других, већ само то да су нације кључне друштвене конструкције за наше разматрање (Mavrič, 2012: 24). Мавричева види неколико проблема везаних за ову теорију. Примера ради, тешко је дефинисати шта је то концепт нације, јер постоје бројна неслагања по том питању. Неки нацију посматрају као грађански концепт (као што је случај са америчком или француском нацијом), док је други виде као етнички концепт (чланови имају заједничко етничко порекло, културу, историју, језик и/или религију) (Mavrič, 2012: 24-25).

Плебисцитарне теорије сецесије

Представници плебисцитарне теорије сецесије сматрају да је сецесија оправдана уколико је жели више од половине популације на одређеној територији. Дакле, уколико довољан број становника неке територије жели да се одвоји од државе у којој се тренутно налазе, онда они имају пуно право на сецесију и требали би стећи сопствену државу по аутоматизму. Заговорници ове теорије виде одржавање референдума као *conditio sine qua non* сецесије. На другој стране, они сматрају да за такав референдум није потребан договор са датом државом, нити сматрају да већина на некој територији која жели да се отцепи мора бити повезана културом или на било који други начин. Мање радикалне варијације ове теорије сецесију кроз плебисцит виде као прихватљив корак само у ситуацијама када то неће угрозити функционисање остатка државе. Такво становиште подржава, на пример, Кристофер Хит Велман (*Christopher Heath Wellman*) (Krnetić, 2017: 26).

Плебисцитарне теорије сецесије тесно су повезане са либералним схватањем друштва и државе које ставља у фокус права појединца. Међутим, постоје аутори попут Дамира Младића и Стипе Бузара који сматрају да плебисцитарно схватање сецесије доводи до апсурдног стања. Наиме, њено доследно спровођење би могло довести до негирања саме државе, без обзира да ли је реч о држави схваћеној у либералном или конзервативном смислу. Зато Младић и Бузар наводе да је плебисцитарна теорија сецесионизма једино компатибилна са либертаријанском теоријом државе (Mladić i Buzar, 2015: 227-233). Ови аутори закључују да су за стицање права за отцепљење потребни, поред

воље већине изражене кроз плебисцит, и неки други услови, као што су потреба за очувањем националног идентитета, кршење људских права, кршење међународних уговора или кршење унутардржавних уговора који се тичу аутономије дате територије. Плебисцит, дакле, не може бити самодовољан морални услов за сецесију, али је свакако важан додатак корективним или националним условима (Mladić i Buzar, 2015: 214).

Један од највећих заговорника плебисцитарне теорије сецесије јесте Хари Беран (*Harry Beran*). Беран сматра да сваки појединац има право да уреди своје политичке везе са другима. Појединци су ти који имају право да одлуче да ли желе да живе у одређеној заједници, односно у заједници са неким. У том смислу, уколико већина чланова неке групе жели да се одвоји од постојеће заједнице, онда је то потребно дозволити, с обзиром на то да свако удруживање мора бити засновано на добровољној сагласности (Webb, 2006: 372-373). Премда је Беран можда у праву када тврди да либерално-демократска теорија придаје важност способности појединаца да сами одређују своје односе и дужности у односу на друге појединце, то се ипак не може пресликати на однос појединца према држави, где принцип индивидуалног пристанка појединца једноставно не важи (Webb, 2006: 374).

Теорије корективног права

Према теоријама корективног права, сецесија је оправдан чин уколико су основна права мањинских група угрожена од стране већине. Представници ове теорије сматрају да је једнострана сецесија прихватљива само под одређеним условима. Прво, када се над неком групом у одређеној држави врши геноцид и масовно кршење основних људских права. Друго, када је дошло до неоправданог припајања територије те групе од стране дате државе. Треће, када се упорно крше унутардржавни уговори о аутономији те групе од стране посматране државе. Најкраће речено, нужен услов је да одређена група у оквиру дате државе трпи константне неправде. Уколико све наведене ставке нису прекршене, сматра се да је једнострана сецесија неморална и као таква недопустива (Krnetić, 2017: 24).

Најзначајнији представник ове теорије је Ален Бјукенен (*Allen Buchanan*). Бјукенен спада међу теоретичаре који наглашавају значај моралног и легитимног интереса државе да сачува свој територијални интегритет. Тај интерес је и интерес појединца, јер само на тај начин могу бити загарантована и заштићена његова права и слободе. Значај поштовања територијалног интегритета постојећих држава Бјукенен изводи из теорије делотворне и праведне државе. Наиме, да би нека држава била делотворна и праведна, она мора испуњавати неколико услова. Прво, мора бити у стању да спроводи функционално правно уређење. Друго, мора бити у стању да заштити физичку сигурност како појединаца, тако и група. Треће, таква држава је у стању да чува права појединаца и

група. Четврто, она може омогућити грађанима активно учешће у политичким процесима (Mladić i Buzar, 2015: 230).

Може се рећи да су теоретичари корективног права скептични према сецесионистичким покретима широм света који се боре за независност у ситуацијама које објективно не испуњавају услове које прописује ова теорија. Ови теоретичари су више склони томе да подрже напоре ових покрета за добијање статуса аутономне покрајине или нечег сличног. Дакле, прилично су обазриви према сецесијама у пракси, сматрајући да се заштита права и слобода одређених група може остварити и кроз неки вид аутономије унутар државе (Mladić i Buzar, 2015: 230-231). Највећи проблем теорија корективног права је у томе што не посвећују довољно пажње другим могућностима за решавање проблема везаних за дискриминацију мањинских група. Стварање покрајина унутар посматране државе, њена федерализација или стварање конфедерације нека су од решења која су мање радикална од једностраног отцепљења (Krnetić, 2017: 24).

Закључак

Национализам и национална држава и у 21. веку остају битни политички фактори, упркос погрешним тврдњама и предвиђањима заговорника глобализације о нестанку истих услед јачања наднационалних интеграционих процеса. С њима у вези и даље су присутни и сецесионистички напори различитих нација или народа за одвајањем делова територија постојећих међународно признатих земаља и стварања нових држава. Национализам, односно идеја стварања независне националне државе која би била у функцији очувања, заштите и промоције особене националне културе, језика или неког другог обједињавајућег фактора, свакако је једна од најзначајнијих покретачких сила савремених сецесионистичких покрета.

Сходно томе, важно је анализирати и разумети различите теоријске приступе како национализму и нацији, тако и сецесији. Ово истраживање показало је да постоје значајне теоријске варијације о поимању истих. Примордијалистичка, инструменталистичка, економска и модернизацијска теорија национализма полазе од дијаметрално супротних схватања природе нације, те самим тим и национализма као политичке идеологије кроз коју се она у пракси репродукује и остварује. Ово су свакако најзначајнији, али не и једини теоријски приступи када је реч о посматраним феноменима. У случају сецесије доминирају националне теорије сецесије, плебисцитарне теорије сецесије и теорије корективног права које дају различите погледе како на природу идеје сецесије, тако и на услове под којима је исту могуће спровести на територији одређене државе и аргументе којима се она може бранити у околностима савременог међународног поретка који још увек почива на државама као његовим основним градивним јединицама.

ЛИТЕРАТУРА

1. Armstrong John (2001): Instrumentalist Theories of Nationalism. In eds. Leoussi, A. and Smith, A. *Encyclopaedia of Nationalism*; New Brunswick and London: Transaction Publishers; pp. 148-153.
2. Bačová Viera (1998): The construction of national identity – on primordialism and instrumentalism; *Human Affairs*, Vol. 8, br. 1; Bratislava: Slovak Academy of Sciences; pp. 29-43.
3. Brubejker Rodžers (2003): Nacionalizam u novom kontekstu: fenomen nacionalnog i nacionalno pitanje u novoj Evropi; *Reč*, Vol. 18, br. 72; Beograd: Fabrika knjiga; str. 283-336.
4. Conversi Daniele (2006): Mapping the field: theories of nationalism and the ethnosymbolic approach. In: ed. Leoussi, A. *Nationalism and ethnosymbolism: history, culture and ethnicity in the formation of nations*; Edinburgh: Edinburgh University Press, Edinburgh; pp. 15-30.
5. Krnetić Helena (2017): *Teorija secesije – studija slučaja: Katalonija i Škotska*, Master rad; Banja Luka: Univerzitet u Banjoj Luci – Fakultet političkih nauka.
6. Llobera Josep R. (1999): Recent Theories of Nationalism; *Working Paper*, br. 164; Barcelona: Institut de Ciències Polítiques i Socials; pp. 1-26.
7. Mavrič Urška (2012): *Rethinking the Right to Secession: A Democratic Theory Account*; Budapest: Central European University - Department of Philosophy.
8. Mladić Damir i Buzar Stipe (2015): Kritika plebiscitarne teorije secesije; *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti*, Vol. 70, br. 2; Zagreb: Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove; str. 227-242.
9. Mueller Charlotte (2012): Secession and self-determination – Remedial Right Only Theory scrutinized; *POLIS Journal*, Vol. 7, Summer 2012; Leeds: University of Leeds; pp. 283-321.
10. Nedeljković Saša (2011): Ekonomska isplativost etniciteta: ekonomsko ponašanje kao izraz etničkog identiteta među srpskim iseljenicima u SAD; *Etnoantropološki problemi*, Vol. 6, Is. 4; Beograd: Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu, Odeljenje za etnologiju i antropologiju; str. 905-930.
11. Pavković Aleksandar (2012): Secession and its diverse definitions, 24-26 September 2012; Hobart: Australian Political Studies Association Conference; pp. 1-17.
12. Pavković Aleksandar i Radan Petar (2008): *Stvaranje novih država: teorija i praksa otcepljenja*; Beograd: Službeni glasnik.
13. Pérez Luís and Sanjaume Marc (2013): Legalizing Secession: The Catalan Case; *Journal of Conflictology*, Vol. 4, br. 2; Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya; pp. 3-12.
14. Pryke Sam (2012): Economic Nationalism: Theory, History and Prospects; *Global Policy*, Vol. 3, Is. 3; Durham: Durham University; pp. 281-191.
15. Smith Anthony (1998): *Nationalism and modernism*; London and New York: Routledge.

16. Subotić Milan (2004): Imaju li nacije pupak? Gelner i Smit o nastanku nacija; *Filozofija i društvo*, Vol. XXV; Beograd: Institut za filozofiju i društvenu teoriju; str. 177-211.
17. Uzelac Gordana (2003): Kad nastaje nacija? Konstitutivni elementi i procesi na primeru Hrvatske; *Reč*, Vol. 16, br. 70; Beograd: Fabrika knjiga; str. 127-146.
18. Webb Matthew (2006): Is There a Liberal Right to Secede From a Liberal State?; *TRAMES*, Vol. 10, br. 4; Tallinn: Estonian Academy of Sciences; pp. 371-386.
19. Žužek Marija (2016): *Politikološki aspekti etničkih konflikata u savremenom svetu – od Drugog svetskog rata do početka XXI veka*, Doktorska disertacija; Novi Sad: Univerzitet Educons, Fakultet za evropske pravno-političke studije.
20. Станчетић Веран (2016): Смисао сецесије у доба глобализације; *Култура полиса*, Vol. XIII, бр. 29; Београд и Нови Сад: Институт за европске студије и Култура-Полис; стр. 59-74.

THEORETICAL UNDERSTANDING OF THE CONCEPTS OF NATIONALISM AND SECESSION

Abstract: Nationalism and secession are two important theoretical concepts, but also practical phenomena in political and social life. The aim of this paper is to analyze different theoretical concepts of nationalism and secession as two phenomena that often stand in a cause-and-effect relationship for a better understanding of their nature and essence, as well as the consequences they produce in practice. This is of special importance for countries like the Republic of Serbia, which for a long time have been facing various forms of nationalism and secessionist efforts in parts of their territories as real threats. The research results show that there are different theories of nationalism that view this specific political ideology, ie the movement, as well as the nation as its central part, completely differently - from the fact that the nation is a biological category to the fact that it is a socio-political construct and product of modern processes such as industrialization and modernization. Likewise, the results in the case of secession suggest that there are different interpretations of both the nature of secession as a process and the conditions under which it can be implemented and the arguments by which it can be justified. In methodological terms, we used the method of analysis and the comparative method.

Keywords: THEORY, NATIONALISM, SECESSION, PRIMORDIALISM, INSTRUMENTALISM, MODERNIZATION, CORRECTIVE LAW.

**Víctor Alejandro
Godoy LÓPEZ**

New Granada Military University
Bogota, Colombia

CONTACT: victorgodoy@usantotomas.edu.co

UDC:
338.124.4:[616.98:578.834(100)]"2019/2020"
327:[616.98:578.834(100)]"2019/2020"

TYPE OF WORK:
ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

RECEIVED: 14. 2. 2022. ✓

ACCEPTED: 1. 4. 2022. ✓

CORONAVIRUS: GLOBAL REBALANCES OR THE FINAL THRESHOLD FOR THE WEST?

Abstract: The years 2018 and 2019, for international relations and global trade, were wavering from a trade war between the two largest superpowers today, which caused a significant drop in world growth and that redefined the strategy for both China and for the United States: between multilateralism and protectionism, reconfiguring new alliances, but finally, generating a truce between both countries that ended in the signing of an agreement in early 2020.

However, the optimism at the beginning of this year quickly ended with the appearance of a virus – baptized as COVID-19 – which, although it originated in the city of Wuhan, in China, has been one of the great global equalizers. Unlike humans, viruses don't care where their victims come from, what religion they follow, or what ideology they believe in. Everyone is at risk, and as economies close and resources are depleted, the dynamics of international power may see a shift in the coronavirus era.

Keywords: CORONAVIRUS, COMMERCIAL WAR, ALLIANCES, RECONFIGURATION, STRATEGY.

Introduction

When in 1978, Den Xiaoping established a new economic model for China, generating a revolutionary commercial opening model for this Asian giant, materializing it in the Special Economic Zones – ZEE, turning this country into the “factory of the world” and whose first forty years celebration in December 2018 was marked by incredible achievements among which you can stand out just to name a few: In 1981, just three years after the launch of Deng's reform project, almost 90% of the Chinese lived in extreme poverty as defined by the World Bank. By 2013, that number had dropped to less than 2%. GDP per capita grew almost 24 times between 1978 and 2017 (Garnaut, Song, & Fang, 2019).

In 1979, Shenzhen, the manufacturing hub just across the border from Hong Kong, had fewer than half a million people. In 1980, it became China's first special economic zone, allowing foreign investment in the city. It is now one of the largest cities in the world, with more skyscrapers built there in 2016 than the United States and Australia combined. The city is emblematic of the rise of China's coastal metropolises (Kissinger, 2012).

Contrasting with this situation, in 1974, when George H.W. Bush was in Beijing as the unofficial US ambassador (diplomatic relations were still four years away), the future president noted in his diary that “in our trade with China we have a very favorable balance, more than 10 to 1.” By 1985, the United States imported \$6 million more worth of goods from China than it exported. In 2017, the US trade deficit with China reached \$375 billion (Tripti, 2018).

However, despite China's economic progress in the 1978-1990 period, it was not until 1991, when the Soviet giant finally imploded, and the global bipolarity that was recognized in the 1945-1991 period, where the United States represented the capitalist system and the Soviet Union led the communist system, the world system had lagged behind the peripheral areas made up of Asia, Africa and Latin America. This is why the 1990s would be those of a new impetus and brilliance of the global presence of the United States.

Francis Fukuyama in his book *The End of History and the Last Man*, using and recharging the postulates of Hegelian philosophy, ended the competition between systems, given the end of global bipolarity. Establishing liberal capitalism and democracy as the world beacon at the center of the economic equation, while the planned economy had been “buried” forever, as the dictatorial power. This theory gave ideological support to the United States as hegemon and made visible a new stage of economic prosperity under the presidency of William Jefferson Clinton.

On the other hand, a few years later another truly prophetic essay appeared, coming from the pen of one of the most renowned political scientists in the world: *The Pattern of Conflict*, which became famous as *The Clash of Civilizations*. His central argument is well known: the great “fracture lines of humanity” no longer run along nation states,

but rather the new “dominant line of conflict will be cultural”. Samuel Huntington understands civilizations as the highest and most extensive form of individual cultural identity, defined by language, history, religion, tradition, morality, and subjective self-identification. In any case, for Huntington, identities are not determined either, but are subject to change given by the course of time (Merkel, 2015).

Precisely, despite the criticism developed over the years towards Huntington for not delimiting civilizations beyond elements such as religion, political regime, regional and ethnic diversity within a single typology, he did make visible the role those great civilizations such as China and India would take up again (Huntington, 2015), resuming protagonist processes overshadowed by the hegemony first of the European continent and then by the United States; in this sense, with the accelerated process of development of the People’s Republic of China, becoming a nation that is present in the vast majority of international scenarios.

The golden age of China: The OBOR project

With the coming to power of Xi Jinping in 2013, the People's Republic of China has made its role as a fundamental player within the international system even more visible with a clear view to specifying the 21st century as the “Chinese Century”, for this. It has deployed a series of foreign policies that will allow it, according to the precepts of government, to achieve hegemony within its natural region.

The Chinese State in its quest to be the greatest power of the 21st century, has established itself as the most ambitious and important One Belt, One Road (OBOR), known in Spanish as the “cinturón y la ruta”.

This initiative, launched at the end of 2013, within a tour of visits made to countries that were part of an ambitious Chinese expansion plan, which through infrastructure will seek to connect the most isolated areas of the Chinese geography, especially located on its borders, not only with large Chinese cities, but also with neighboring countries (Cai, 2017) while trying to connect the large economies of Southeast Asia by sea, from which the Chinese economy can benefit.

One of the important points of the project is the situation expressed in that the Chinese government launched it at a time when its foreign policy has begun to be more assertive with its neighbors, causing the impact that the OBOR may have to be seen from a geopolitical perspective, instead of being purely economic, as was initially proposed (Cai, 2017). This point of view coincides with the debates carried out before the 18th Party Congress in 2013, in which different Chinese “Policymakers” reached a consensus that Chinese foreign policies were at a moment where their focus began to be relations with its neighbors, under the term “Peripheral Diplomacy”¹.

¹ This is how the Chinese policy is known in which Xi Jinping seeks to make neighboring countries feel safe, even when the Chinese state begins to expand.

Based on this political approach, President Xi Jinping would state in his speech at the “Peripheral Diplomacy Work Conference” that its neighboring countries would begin to play a vital role in its development, as well as the fact that his government wanted to improve closer relations in the field of economy and security cooperation. However, this idea goes hand in hand with Xi Jinping’s vision of China’s growth, within which the economy is seen as the sure way to cement Chinese leadership within the region, thus weakening Japan and India.

From the point of view of planning, infrastructure and development of the OBOR, it is divided into two parts. The Silk Road seeks to revive the old route. This raises three major rail routes that would connect China with Europe, the Persian Gulf, the Mediterranean Sea and the Indian Ocean. The Silk Road Maritime Belt of the 21st Century will be based on the maritime routes and geographical limits of the member states of the megaproject (Sarker, Hossin, Yin, & Sarkar, 2018).

The OBOR also responds to the Chinese economy, which during the last decade, since the economic crisis of 2008, has begun to present symptoms of an economic slowdown, even after the monetary injection made by the government to avoid the financial backlash of the other countries. However, during the year 2018 the figures to show the end of rapid economic growth, projecting the year 2019 as an economic storm (Greg, 2019). That is why creating an economic connection with Central Asia is one of the most important motivations for the Chinese government, as this will boost the Chinese industry. However, this strategy proposes and means a change in the Chinese production model, since it has been sold in recent decades as a market for cheap labor, of acceptable quality and easy to export to other markets. However, this model it has begun to run out for different reasons, the main ones being the huge carbon footprint left by the factories and the working conditions within them (Economy, 2018) .

These two variables, accompanied by the unstoppable movement that the international system experiences every day at the hands of its members, have inscribed within the pages of the search for sustainable development for China beyond its borders, thus responding to the needs posed by the size of its population and the relatively rapid economic growth it has experienced over the last three decades.

However, other OBOR arms have Latin America within their plans through maritime routes, since China sees within the Latin American continent the answer to the food problem that China faces. In case of reaching an agreement that would benefit both parties, Latin America could come to orbit the Chinese economy, thus breaking with the tradition of the “*respite polum*” (Müller-Markus, 2016). To take this step, China invited Latin America in early 2018 to join the initiative, however, the initiative received with enthusiasm and suspicion; As of August 2018, only 8 countries have joined the project, these being: Panama, Bolivia, Uruguay, Antigua and Barbuda, Trinidad and Tobago, and Guyana (Portfolio, August 2018).

China's current foreign policy is strongly marked by the cult of personality towards

Xi Jinping that has been presenting itself in recent years, since with the arrival of the now powerful Xi Jinping in central power in 2013, China has begun to generate an ambitious economic expansion program, along with plans that seek to combat corruption within the government and generate a significant increase in the quality of life of the Chinese population. The Asian giant faces a country where the coasts have a high level of development, in contrast to an internal area that is lagging with high levels of poverty and underdevelopment.

From this point it should be explained that China has elevated Xi Jinping to the height of Mao Zedong and Deng Xiaoping, surpassing in importance his predecessors Hu Jintao and Jiang Zeming (Gil, 2017), establishing something that will be known as the “Thought of China”. Xi Jinping on Socialism with Chinese characteristics for the New Era, within the party constitution, determines that this doctrine will be a new theoretical reference that must be applied in all aspects of the Chinese state. This opening of a new chapter within the history of the Middle Kingdom, is composed of several political principles, the most relevant for this work being the following:

1. To guarantee party leadership over all work.
2. To continue with a comprehensive and profound reform.
3. To promote the construction of a society with a shared future with all of humanity. (Gil, 2017).
4. To achieve the goal of being the most powerful state in Asia, China has calculated that it must deepen its integration strategy with Eurasia through political coexistence, military support, and financial investments in countries with low levels of economic development. From this perspective, the Chinese government has ahead of it the task of establishing a network based not only on trade flows, this being the main objective of the OBOR project, but also on infrastructure and diplomacy networks, which will significantly facilitate the transit of Chinese goods throughout Eurasia.

The trade war: United States VS China

Throughout history, trade wars have been rare, with numerous precedents between the United States and China. To date, the United States has launched five “Section 301” investigations against China since 1991, investigating areas of intellectual property, rights, unfair trade barriers, and clean energy. In these past investigations, both sides have threatened to use tariffs to their advantage. However, the above all disputes were ultimately resolved through diplomatic means, either by signing trade agreements after negotiation or reaching a compromise under the WTO dispute settlement mechanism (Wright, 2016).

Despite the fact that the United States launched five “Section 301 investigations” against China, before the arrival of US President Donald Trump in the White

House, they were all resolved through negotiations. However, it is worth noting that in the past, China's responses to "Section 301 investigations" were in part determined by its economic strength, for example, in 1991, when China was accused of having insufficient intellectual property protection and pursuing unfair trade barriers, China responded promoting the protection of intellectual property and elimination of trade barriers unilaterally. In 1994 and 1996, China was once again the target of two more "Section 301 investigations", which were launched against its policies to protect intellectual property. In contrast to two previous cases, this time compromises were made by both parties. China promised to improve intellectual property protection, and the United States also agreed to provide more technical assistance to China. As for the last investigation initiated by the US in 2010, the trade dispute was resolved in a different way, that is, through the dispute settlement of the World Trade Organization – WTO.

After Donald Trump took office, a tough stance was taken on White House trade policies, even before the outbreak of the China-US trade war. In June 2017, Trump launched a "Section 232 investigation", for national security reasons, into the importation of steel and aluminum. Considering China's huge steel and aluminum production capacity, the investigation and the next additional tariff are believed to be targeting China.

The trade imbalance alone does not provide a convincing case for a trade crash. Another driving force behind the trade war can be traced back to the American political system. In the United States, midterm elections are held every four years in November, when voters choose members of Congress. They take place in the incentives to adopt radical policies that attract their base of followers. Given that one of Trump's main promises during his election campaign was to solve the trade deficit, the China-US trade war seems like a timely and logical move to secure votes for his political party in the midterm elections (Feldman, 2015).

While there are economic factors and political motives at play, at the heart of the US – China trade war is, in fact, a battle for global economic dominance.

For example, China's production volume now ranks second in the world, and China's GDP has already overtaken the United States in terms of purchasing power parity. The importance of the yuan has also been steadily increasing in world trade and transactions, posing a challenge to the dominant position of the US dollar.

At the start of 2018, trade disagreements between the US and China increased in scale and frequency. Since March 24 of that year, the United States has repeatedly imposed anti-dumping duties, or tariffs, on Chinese imports, when the US President Donald Trump signed an executive memorandum launching a "Section 301 Investigation" into China's practices.

In retaliation, China promptly issued a similar statement the next day, establishing the same set of threats, that is, with warnings of additional tariffs on US imports. On April 4, 2018, the US detailed a list of 1,333 Chinese products, valued at US\$50 billion, that would be subject to an additional 25% tariff. China immediately responded with

reciprocal tariffs on a list of US goods of equal value, matching US threats dollar for dollar.

Led by Liu He, Vice Premier of the People's Republic of China, a delegation from this nation went to the United States on May 17. After meeting with the US President Donald Trump and having rounds of negotiations with trade officials on the US side, including Steven Mnuchin, Wilbur Ross and Robert Lighthizer, a joint statement was announced, reflecting a cooperative attitude from both parties and a temporary easing of trade tensions. However, on June 16, 2018, the Office of United States Trade Representative (USTR) announced a nearly US\$50 billion tariff schedule, covering more than 1,000 Chinese goods. China Customs Tariff Commission of the State Council immediately issued a notice, announcing tariffs on 659 locally made US products valued at US\$50 billion. At the same time, the Ministry of Commerce declared that previous attempts at negotiation with the United States had failed, marking the official start of the China – US Trade War (Bradsher, 2020).

In the months that followed, neither country was willing to hold a concession. By August 23, 2018, the US had already made good on its threat of an additional 25% Tariff on US\$50 billion worth of Chinese goods. China would also retaliate against the US measures by imposing an additional 25% tariff on US products, also valued at close to US\$50 billion.

After rounds of ministerial-level negotiations, Xi Jinping, the general secretary of the Chinese Communist Party, was to meet Donald Trump at the 2018 G20 Summit in Buenos Aires, where both sides agreed to suspend new trade tariffs for 90 days to allow negotiations. The ceasefire was believed to be a temporary truce as more action could be taken by both sides, however, no substantive agreements were reached during the negotiation.

During much of 2019, the destabilization in the financial markets, as a result of the worsening of the trade war, made instability the prevailing trend and it was a complicated year in terms of economic growth for the entire planet. However, after several frustrated negotiations, the partial trade pact of January 15, 2020, considered by both parties as a truce, could be the lasting legacy of more than two years of economic conflict.

The agreement signed by Trump and Vice Premier Liu He, China's top trade negotiator, reduced some of the US tariffs imposed over the past two years on Chinese goods and prevented others from being imposed. It committed China to buy, over two years, an additional 200 billion dollars in grain, pork, airplanes, industrial equipment and other products (Bradsher, 2020).

Consequently, the protectionist decisions imposed by the President of the United States, Donald Trump, for products coming from, among other markets, Mexico, Canada, China and the European Union, established an approach that forgot the natural tradition of the United States in the decades: this is multilateralism, a model of which the northern power was the guarantor and backed both the role of the institutions that emerged from Bretton Woods: the International Monetary Fund

and the World Bank, the World Trade Organization, as well as the role of the United Nations Organization, as a friendly mediator of world conflicts. Therefore, this trade war has left on the table an issue that affects not only global trade, but also the sustainability of enterprises, increasing employment and economic development.

2020: A global crisis scenario that few expected

The 21st century has so far witnessed epidemics such as the acute respiratory syndrome, known by its acronym in English as SARS in 2003 or the Middle East Respiratory Syndrome -MERS-, both focused on Asia and did not cross borders. of this continent.

In addition to the unfortunate human losses, epidemiological outbreaks also “infect” economies. Mexico reduced its GDP by 0.4% in two weeks due to the H1N1 Influenza crisis; South Korea, for its part, lost 2.6 billion dollars in tourism in two months due to the MERS crisis. Therefore, countries have no incentive to declare an epidemic in its early stages (Moreno, 2020).

Managing SARS imposed a very high cost on China and its neighbors. It is estimated that 916 people died and more than 8 thousand were infected. During the most critical stage of the epidemic, China’s annualized economic growth fell from 12% to 3.5%. Furthermore, China has earned global mistrust in handling pandemics.

In December 2019, an outbreak of viral pneumonia began in the city of Wuhan, in the Hubei province of China. On January 9, 2020, the Chinese authorities, and the World Health Organization (WHO) announced the discovery of a new coronavirus called 2019-nCoV (Salud, 2020). On January 12, the Chinese government shared with the rest of the world the complete sequence of the coronavirus genome. This showed China’s technological capacity to quickly obtain complete information on the genetic material of the virus, a crucial step that allowed specific diagnostic tests to be carried out, not only in China but also in other countries, and to initiate the development of treatments. His policy of working hand in hand with the WHO and making the information public showed global responsibility and transparency. This contrasts with what happened in 2003 with the SARS virus, whose sequencing took almost 6 months and where the information was opaque. To contain the spread of the virus, the Chinese government implemented a quarantine in Hubei province (56 million people), requiring monumental and historic logistics capacity.

These circumstances, combined with global fear in the first stage, where, as on previous occasions, it had not left the borders of the Asian continent, and which has led to discrimination against the population of this region of the world, as well as the imposition of travel and commercial transport restrictions, making them the “new outcasts”. In this sense, it was not until March 24 that President Trump decided to refer to himself as “that Chinese virus”, to start referring clearly as the “Covid-19 pandemic” (Elcomercio.pe, 2020).

Similarly, in search of a culprit to hold responsible for the dramatic development on a global scale of COVID-19, the lights of the world point to China. The communist regime of the most populous country in the world is seen as responsible for having originated this global tragedy for not having alerted the World Health Organization early about the appearance of the virus. Other voices maintain that Beijing directly has deliberately hidden what was happening. In the absence of internal controls, without the institutional checks and balances of the free press of democratic countries, the Politburo could have fallen prey to a sort of Chernobyl syndrome (Caucino, 2020).

The events resulting from the appearance of COVID-19 are seriously damaging the Chinese communist regime's attempt to build "soft power". The pandemic spread on a global scale will result in thousands of deaths and a deep planetary recession (Caucino, 2020). From this forced coexistence where the two major powers had somehow maintained a forced balance, a new type of power has begun to be coined; Smart Power, which has become recurrent in international relations as the Secretary of the State Hillary Clinton named it in one of her speeches. However, this concept had already been introduced in 2003 by Joseph Nye to explain how Soft Power is not effective on its own in creating foreign policies that achieve the goals of the power holder.

While many nations point to China as the culprit of the current pandemic, which will plunge the world economy to levels not seen since the great depression, and the fall in oil, where a barrel of crude oil is already trading below 20 dollars, the United States is also in a generalized crisis because New York City became the epicenter of Covid-19 infections in the Western Hemisphere, presenting an exponentially growing number of deaths and with a number of those infected exceeding two and a half million.

The internal containment strategy of the United States was harshly criticized by medical epidemiologists, for taking measures late, and in that same sense, the conflict between the central administration and governors New York or California, by implementing long periods of quarantine. President Trump wanted to quickly open up the nation's economy, which reported nearly 22 million unemployed for the month of July 2021. The strategy ended the record numbers of job creation, which by the end of 2019, placed the United States at its lowest unemployment levels since 1969.

Before the pandemic, Trump's public approval rating had remained constant nationally throughout his presidency. Some surveys even indicated an increase at the start of the health crisis. It is still possible that his unique style of doing politics, based on attacks on others, could once again overcome the obstacles that would sink other presidents seeking a potential re-election in 2024, especially if the pandemic subsides or the economy recovers; or the political storm over the withdrawal of troops from Afghanistan paves the way for this purpose of Trump (Clarín.com, 2021).

As another of the points of the speech of the former US president in the current

pandemic, he declared that the World Health Organization – WHO “had acted in collusion with China and from the beginning information was hidden from the United States” (bbc.com, 2020), a statement that he used as justification for withdrawing aid funds from said institution.

Meanwhile, the European Union, which has faced the pandemic in a dissimilar way, with cases like Germany that, using high medical technology and having a good number of medical epidemiologists, has managed to decently overcome this crisis, while countries like Italy, France or Spain, which do not have the hospital capacity for such a high level of population, did not take the measures in time and allowed, for example two large gatherings of civil society, such as the one held on March 8, 2020, in the protests of feminist conglomerates on Women's Day, generating a high source of contagion.

Additionally, the European Union runs the risk of repeating the mistakes of lack of coordination and slowness of the past. This would deepen new internal divisions at a time when the global geopolitical environment has made it clear that Europeans must choose between building a “better Europe” or falling into a process of greater international irrelevance. What is needed is an emergency anti-disaster plan with European resources and, above all, to ensure that the governments of the euro countries and the ECB, in a coordinated manner, become lenders of last resort and buyers of last resort, to smooth the bump of the coming months and to avoid future public debt crises (Steinberg, 2020).

Conclusions: Is this pandemic the definitive decay of the West?

Decay is established due to the lack of a joint voice of the West in its fight against this pandemic, and reveals the serious inequalities given by a capitalist economic model, as Hans Jürgen Burchardt has rightly noted:

“Not only kills the highly infectious coronavirus. The deep trenches of social inequality, the material poverty of a large part of the population and the complete absence or fragmentation of social services are also lethal. As this author rightly announces, these are all issues that politics has ignored, tolerated, or even promoted. As in the United States or Europe, in Latin America.” (Burchardt, 2020)

In line with previous problems, the pandemic, lives are lost not only due to the aggressiveness of the virus, but also due to the social fracture, overloaded employees, and the lack of financing of care and health services.

Other voices, such as that of Henry Kissinger, a prolific author, about international geopolitics in the last seventy years, in an interview published on April 3 in The Wall

Street Journal, where he pointed out that: “the surreal atmosphere that offers the COVID-19 pandemic reminds me of how I felt as a young man in the 84th Infantry Division during the Battle of the Bulge. Now, as in late 1944, there is a sense of nascent danger, targeting no one in particular and striking randomly and devastatingly”.

“When the COVID-19 pandemic is over, the institutions of many countries will be perceived as having failed.” (Infobae, 2020)

It is as if the pandemic has turned into a competition for global leadership, and countries that respond most effectively to the crisis will gain strength. Diplomats, operating from empty embassies, are busy defending their governments' handling the crisis, often taking deep offense to critics. National pride and health are at stake. Each country looks to its neighbor to see how fast they are “flattening the curve”.

Assessing how the virus will permanently change international politics, the Crisis Group think tank suggests:

“For now we can discern two competing money-making narratives, one in which the lesson is that countries should come together to better defeat the Covid-19, and one where the lesson is that countries need to stay out of it to better protect themselves from it.” (Wintour, 2020)

The crisis also represents a severe test of the competing claims of liberal and illiberal states to better manage extreme social distress. As the pandemic unfolds, it will test not only the operational capabilities of organizations like the WHO and the UN, but also the basic assumptions about values and political negotiations that underpin them.

Many already claim that the East has won this war of competing narratives. The South Korean philosopher Byung-Chul Han, in an influential essay in the Spanish newspaper El País, has argued that the victors are the

“Asian states like Japan, Korea, China, Hong Kong, Taiwan or Singapore that have an authoritarian mentality that comes from its cultural tradition of Confucianism. People are less rebellious and more obedient than in Europe. They trust the state more. Daily life is much more organized. Above all, to deal with the virus, Asians are heavily engaged in digital surveillance. Epidemics in Asia are fought not only by virologists and epidemiologists, but also by computer scientists and Big Data specialists.” (Han, 2020)

Byung-Chui Han predicts:

“China will now be able to sell its digital police state as a model of success against the pandemic. China will display the superiority of its system even more proudly.”

He asserts that Western voters, drawn to security and community, might be willing to sacrifice those freedoms. There is little freedom in being forced to spend the spring cooped up in your own flat (Han, 2020).

Indeed, China is already on something of a victory lap, believing it has deftly repositioned itself from the culprit to the savior of the world. A new generation of assertive young Chinese diplomats has taken to social media to assert their country's superiority. Michel Duclos, the former French ambassador now at the Institute Montaigne, accused China of

“blatantly trying to capitalize on the country’s ‘victory against the virus’ to promote its political system.” (Wintour, 2020)

The kind of undeclared cold war that had been brewing for some time shows its true face in the harsh light of Covid-19.

LITERATURE

1. Cai, P. (2017): *Understanding China's Belt and Road Initiative*; Beijing: Anuario Internacional CIDOB.
2. Economy, E. (2018): *The Third Revolution: Xi Jinping and the New Chinese State*; Oxford: Oxford University Press.
3. Feldman, N. (2015): *Cool War: The United States, China, and the Future of Global Competition*; Oxford: Random House.
4. Garnaut, R. Song, L. & Fang, C. (2019): *China's 40 years of reform and development: 1978-2018*; Sidney: ANU Press.
5. Gilley, B. (2011): Middle powers during great power transitions. China's rise and the future of Canada-US, *International Journal*, 66 (2), pp. 245-264.
6. Huntington, S. (2015): *El Choque de Civilizaciones*; Buenos Aires: Paidós.
7. Kissinger, H. (2012): *On China*; Boston: Penguin Books.
8. Müller-Markus, C. (2016): *One Belt, One Road: el sueño chino y su impacto sobre Europa*; Viena: CIDOB.
9. Merkel, W. (2015): Choque de civilizaciones: la profecía más criticada se hizo realidad , *Nueva Sociedad*, pp. 50-75.
10. Wright, R. (2016): *Trump-o-nomics: Reviewing The Donald's Economic Platform*; New York: Economic Freedom Press.

WEBOGRAPHY:

1. BBC.com. (2020, 04 14). *bbc.com*. Retrieved from <https://www.bbc.com/mundo/noticias-internacional-52289020>: <https://www.bbc.com/mundo/noticias-internacional-52289020>
2. Bradsher, K. (2020, 01 20). *TheNewYorkTimes*. Retrieved from TheNewYorkTimes: <https://www.nytimes.com/es/2020/01/20/espanol/negocios/acuerdo-china-estados-unidos.html>
3. Burchardt, H. J. (2020, 04 17). *Nueva Sociedad*. Retrieved from Nueva Sociedad: <https://nuso.org/articulo/coronavirus-futuro-propuestas-cambio/>
4. Caucino, M. (2020, 04 20). *Infobae*. Retrieved from Infobae: <https://www.infobae.com/america/opinion/2020/04/19/china-y-el-sindrome-de-chernobyl/>
5. Clarin.com. (2020, 04 20). *Clarín.com*. Retrieved from Clarin.com: https://www.clarin.com/mundo/coronavirus-unidos-crisis-complica-camino-donald-trump-reeleccion_0_TTIL17SFc.html
6. Elcomercio.pe. (2020, 03 26). *Elcomercio.pe*. Retrieved from Elcomercio.pe: <https://www.elcomercio.com/actualidad/trump-virus-chino-coronavirus-covid19.html>
7. Elnuevoordenmundial.com. (2017, 11 21). *Elnuevoordenmundial.com*. Retrieved from Elnuevoordenmundial.com: <https://elordenmundial.com/huntington-y-el-nuevo-orden-mundial/>

8. Gil, T. (2017, 04 21). *bbc.com*. Retrieved from *bbc.com*: <https://www.bbc.com/mundo/noticias-internacional-41729175>.
9. Han, B.-C. (2020, 03 22). *El País*. Retrieved from *El país*: <https://elpais.com/ideas/2020-03-21/la-emergencia-viral-y-el-mundo-de-manana-byung-chul-han-el-filosofo-surcoreano-que-piensa-desde-berlin.html>
10. Infobae. (2020, 04 11). *Infobae*. Retrieved from *Infobae*: <https://www.infobae.com/america/eeuu/2020/04/05/henry-kissinger-la-pandemia-de-coronavirus-alterara-el-orden-mundial-para-siempre/>
11. Moreno, C. I. (2020, 01 31). *Milenio*. Retrieved from *Milenio*: <https://www.milenio.com/opinion/carlos-ivan-moreno-arellano/dialogo-publico/coronavirus-lo-geopolitico-y-lo-economico>
12. Salud, O. P. (2020, 04 15). *OPS*. Retrieved from *OPS*: https://www.paho.org/hq/index.php?option=com_docman&view=list&slug=2020-alertas-epidemiologicas&Itemid=270&layout=default&lang=es
13. Steinberg, F. (2020, 03 19). *Real Instituto El Cano*. Retrieved from *Real Instituto El Cano*: http://www.realinstitutoelcano.org/wps/portal/rielcano_es/contenido?WCM_GLOBAL_CONTEXT=/elcano/elcano_es/zonas_es/steinberg-liderazgo-cooperacion-ante-incertidumbre-radical
14. Tripti, K. D. (2018, Diciembre 17). *Quartz*. Retrieved from *Quartz*: <https://qz.com/1498654/the-astonishing-impact-of-chinas-1978-reforms-in-charts/>
15. Wintour, P. (2020, 04 11). *The Guardian*. Retrieved from *The Guardian*: *Coronavirus: who will be winners and losers in new world order?* <https://www.theguardian.com/world/2020/apr/11/coronavirus-who-will-be-winners-and-losers-in-new-world-order>

ВИРУС КОРОНА: ГЛОБАЛНИ РЕБАЛАНС ИЛИ КОНАЧНИ ПРАГ ЗА ЗАПАД?

Апстракт: Године 2018. и 2019. за међународне односе и глобалну трговину колебале су се од трговинског рата између две највеће суперсиле данас, што је изазвало значајан пад светског раста и редефинисало стратегију и за Кину и за Сједињене Државе: између мултилатерализма и протекционизма, реконфигуришући нове савезе, али коначно, стварајући примирје између обе земље које је завршено потписивањем споразума почетком 2020.

Међутим, оптимизам на почетку ове године брзо се завршио појавом вируса – крштеног као COVID-19 – који је, иако је настао у граду Вухану, у Кини, био један од великих глобалних еквизитора. За разлику од људи, вирусе није брига одакле су њихове жртве, коју религију следе или у коју идеологију верују. Сви су у опасности, а како се економије затварају и ресурси се исцрпљују, динамика међународне моћи може да доведе до промене у ери коронавируса.

Кључне речи: ВИРУС КОРОНА, КОМЕРЦИЈАЛНИ РАТ, САВЕЗИ, РЕКОНФИГУРАЦИЈА, СТРАТЕГИЈА.

Ivana ERCEGOVAC

Faculty of Applied Media
Fujairah, United Arab Emirates

CONTACT: iercegovac@hct.ac.ae

UDC:
077.5:004.774.1JT
077.5:316.774/775
005.591.6:004.738.5

TYPE OF WORK:
ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

RECEIVED: 25. 5. 2022. ✓

ACCEPTED: 1. 6. 2022. ✓

TELEVISION FORMATS AS USER GENERATED CONTENT: YOUTUBE AS MASS MEDIA CHANNEL(S) OF INFLUENCERS

Abstract: Professionalism in creating media messages is no longer considered as exclusiveness of mass media outlets. With time, because of the growing interest in watching the video content online, YouTube channels have moved from amateur home videos towards higher quality production. Considering these changes, it is interesting to see how youtubers are contributing to the evolution of media content and television formats in particular. By examining and analyzing a number of YouTube channels this research is trying to establish in which way the television formats were adopted by youtubers and how youtubers particularly those considered to be influencers have changed the principles of making audio-visual content.

Keywords: YOUTUBE, INFLUENCERS, YOUTUBERS, CONTENT CREATORS, TV FORMATS, VIDEO, YOUTUBE CHANNELS, MASS MEDIA.

Introduction

It has been mentioned many times before that the internet, especially since Web 2.0 emerged, requires a new approach to how media is perceived, and that interpersonal and mass media communication can no longer be treated separately. Development of social networks along with the term *viral* has especially contributed to this attitude, since users of social networking platforms may find themselves in a situation where their message can be treated as interpersonal communication, but virality can turn it into becoming a mass media message received by numerous users of the World Wide Web. The terms such as viral, as well as the notion of bigger or less big numbers of followers or subscribers are very often related to the other term which is nowadays embedded in the idea of social media networks – influencers, users who have some sort of impact when it comes to their community and beyond. According to some dictionaries, an influencer is a person who has the power, inspires and/or drives the actions of others or generates the interest in something by talking about it on social media (Oxford Learner's Dictionaries; Dictionary.com; Merriam-Webster dictionary). In these dictionaries and definitions, an influencer is also very much related to promotion of brands and marketing. However, this cannot be considered as a full description of this phenomenon, and it often means much more than that, since a social media user cannot become an influencer over night and as such start persuading other social media users to buy a product or use a service. In fact, the idea of building a community on a social media and other aspects other than marketing segment requires wider research which cannot be elaborated in one single paper.

Going back to the topic of this research, it can be said that social media influencers are in the first place content creators who play a significant role in the way the media is understood today. In that sense, this research pays special attention to YouTube users due to the complexity of the media messages they produce.

For almost two decades, YouTube has been researched from the standing point that it inherited, as stated by David McQueen (McQueen, 1998: 3), previously the most popular mass media channel – television. Being called Television 2.0 (van Dijck, 2007) YouTube has already been viewed many times as the new stage in the future of television. In some ways, this idea could be disputed simply because YouTube is a streaming platform on the internet and as such part of the new media while television is a traditional mass media channel. This means that the difference in terms of technical and technological standards of two are not comparable. However, if the internet, as a new medium, is viewed in terms of the extension and evolution of traditional mass media, then these relationships and comparisons should be sought more in the content rather than technology.

When it was created, YouTube looked like a virtual place where users of this platform would be able to post videos that would not exceed the quality of former home videos recorded by VHS or amateur small digital cameras. In an interview

with Charlie Rose¹, two (out of three) co-founders Chad Hurley and Steve Chen talked about the beginnings of YouTube and revealed that after one dinner party in January of 2005 where people were taking photos and videos, three of them came across the idea to establish a network which would facilitate sharing video clips between its users since they realized that comparing to sharing photos, video sharing was encountering a few technical difficulties.

The first ever video (Taylor, 2015) titled Me at the Zoo², which was uploaded on April 24th, 2005 by Jawed Karim, the co-founder of YouTube, was nothing more than 18 seconds video of Jawed talking about elephants' long trunks³. Little did they know that only a year and a half after this historical video was posted, another video message would be sent by the co-founders of this platform.

In that video⁴, uploaded on October 10th, 2006, Steve and Chad announced that the site was acquired by Google and that in the years to come this platform would be transformed into the one of the biggest streaming platforms on the internet. In the meantime, accounts were turned into channels where millions of users were making and posting video clips for various reasons. In less than two decades, YouTube as a platform for user generated content played a major role in shifting the idea of public communication and media in general.

In the meantime, following the rise of YouTube (as well as blogs and other social media websites), traditional media by adopting the convergent model became a user between the millions of others, fighting for their (users') attention as any other youtuber.

With social media platforms to which YouTube belongs, users are no longer the consumers of media content, but also producers (Stokel-Walker, 2021: 13), and as of the beginnings of Web 2.0 anyone with digital camera, smartphone and/or computer is able to produce their own audio-visual content and distribute it from their homes to a large audience (van Dijck, 2007).

In the meantime, users of YouTube platform, especially those with large number of subscribers⁵ and views⁶, supported with technology offered by the platform itself had developed a specific approach to video making process as well as structure and essence of the content. Some authors believe that the style of filming is one of the main aspects that distinguishes Youtubers from classic media (Stokel-Walker, 2021: 9).

1 <https://www.youtube.com/watch?v=7E6E9q8Jebw>

2 <https://www.youtube.com/watch?v=jNQXAC9IVRw>

3 As a true historical artefact that testifies one of the biggest moments in the history of Web 2.0 this video has never been deleted and currently counts 231,576,445 views.

4 https://www.youtube.com/watch?v=QCVxQ_3Ejkg

5 Subscribers on YouTube represent number of users following particular account also known as channel

6 Each video posted on YouTube has a counter which will register each view coming from single IP address in 24 hours. This counter might be switched off so that visitors of the channel cannot see it. Also, each channel in the About section shows a number of collective views for all videos posted on that channel.

While watching numerous videos on YouTube, the visitor can notice the general style in which Youtubers address to their audience by looking straight at the camera. This, as Stokel-Walker considers as Youtuber style, is not completely new, because it actually relies on the television style, where a presenter or commentator would address the audience, shot in close-up, also looking directly at the camera. Among the content that can be found on YouTube, very often the users will find vlogs as popular formats where the authors film with handheld cameras with very little or no additional lights, while finding themselves in certain situations that they consider interesting for their viewers. It can be said that this is another way of recording videos, which is also not unique nor exclusively related to this platform. On the contrary, the vlogs in their aesthetics very much resemble the technique which is used to shoot cinema verité documentaries.

Considering these and other similarities van Dijck (2007) for example, in the early days of YouTube, acknowledges that this platform is not forcing conventional television programming to become obsolete, but rather depends on the use of customary practices of broadcasting, and even after so many years after he published his assumptions, the same conclusion stands.

With all that in mind, it can be said that at the beginning, the major difference that YouTube brought was the ability to disseminate the message in ways that did not require a large TV studio, infrastructure, the expensive technology, production nor logistics required even by the smallest television station. Also, YouTube has enabled the rise of influencers as new type of media content producers who have started to use old, well-known techniques and formats in a slightly different way.

YouTube: Social Media

At the beginning of this paper, a short history of YouTube was mentioned, where it was said that its creators started this website with the idea of enabling the exchange of video files that were otherwise difficult to be sent by e-mail or other channels previously known on the internet. A network of users who were able to post their videos, but also to access content posted by others was created.

Similar to (then) already popular network – Facebook, the content was interactive, so users were able to like each other's posts, leave comments and share with their circle of friends on other networks what they found interesting, fun or in any other way, worthy of attention.

In his book *Digital Media & Society*, Simon Lindgren (Lindgren, 2017: 31-32) looks at Gauntlett's conclusions about YouTube being social media platform as it meets three requirements. Firstly, he emphasizes YouTube as a *framework for participation*, as a wide range of different types of videos are uploaded by different types of users ranging from poets to medics to engineers and artists and so on, and this variety shows as this is "just" one more platform which does not indicate what type of content should be published. Technologically, it also promotes the rules

and patterns of interactive behavior (likes, shares, comments) as well as following certain policies such as copyrights, prohibited explicit content etc. Second, the platform is *content-agnostic* which generally means that YouTube does not care or knows about the content that has been uploaded as long as it meets policies and standards that are set. In other words, it doesn't matter if the uploaded content is about professional features or a story of an "ordinary" person. The third aspect that was introduced is that the platform has *community features* which again means that users can connect and communicate in order to promote their own videos where they promote their skills, share knowledge or entertain others.

In support of the fact that YouTube is social media platform, Lindgren also points out that YouTube is a virtual place where users "connect by interaction" in order to form groups and build society (Lindgren, 2017: 31-32).

As a social media platform, YouTube offers content creation and content seeking as two major functions for their users where content seeking represents intuitive user-action that allows users to browse and search for specific videos for individual gratification, while with content creation, users are able to create and share their own video content (Balakrishnan & Griffiths, 2017: 364). It also has unique architecture, norms and culture which distinct this platform from other social media websites, which offers various ways of how YouTube is being utilized, not only for entertainment or learning, but also for possibility for social interaction in forms of comments, and as mentioned, seeking and providing information (Khan, 2017: 237). Besides these points, the fact that also sets YouTube apart from other social media is; that, from the beginning, YouTube has been actively engaged in a convergence between tech industry and media industries` ways of thinking and operating (Burgess & Green, 2018: 4) which definitely brought together the idea how the creation of the content was developed from the early stages and amateur videos to a highly developed, organized and produced content.

YouTube is also a digital ecosystem which also represents probably the most lucrative platform for the creators among all social media networks. According to Derral Eves, this system works according to the following pattern: creators make videos and upload them to YouTube; the attention drawn by this content makes it appealing to the brands and companies and YouTube runs the advertisements in various forms alongside the uploaded videos; when the channel meets ad sharing program⁷ requirements, the channel/author(s) gets the cut of the money from those ads running with their content; companies also can pick and choose channels and creators who they think would be able to increase the awareness about their brand and partner up for further cooperation (Eves, 2021: 9-10). This type of business philosophy introduced by Google⁸ makes this platform even more interesting for content creators which further results in the increase of channels and content,

7 The YouTube Partner Program allows creators to monetize their content on YouTube.

8 The YouTube Partner Program is based on Google Ads program which was established on the similar principles but focuses on other types of websites.

which in return creates more interest of those content seekers.

Having in mind all previous points, it can be said that YouTube is one of the most attractive platforms for creating (audio-visual) content. Therefore, it is not surprising that a large number of users have developed their skills for this environment, and that due to interests of others, a large number of them achieved their status as influencers.

YouTube: Influencers

The definition of an influencer (in the virtual world) that was previously mentioned in this paper could be further expanded, so it can be said that the influencer is a person who has the power to influence the attitudes and decisions of others because of his (un)justified authority, position and/or knowledge through their activities on social media networks. Online influencers are usually very active on social networks and have a slightly longer list of those who are interested in these activities. Therefore, very often, in public debates, it happens that the influence of a person on the internet is wrongly measured exclusively by the number of those who “follow” or “subscribe” that person’s account or channel on social media platforms. This fact should actually be defined primarily as popularity, which does not necessarily mean influence, but it is certainly an important characteristic of every influencer on social media (Ercegovac, 2017: 253). The process of becoming an influencer usually reflects the interaction with other users of these platforms which happens more often than among other, “regular” users (Lou, 2021; Schouten, Janssen and Verspaget, 2020). They communicate not only with their subscribers or followers, but while climbing the stairs towards their influence, those users would include in their communication process other users who they believe can add value to the context of their messages. For example, users who are trying (deliberately or not) to reach influencer status at some point will not only respond to other user’s comments left under the content they were posting but will also “tag” users from whom they themselves expect some reaction and then further interaction. This process then allows users to develop greater visibility on the network which they are using, attract more attention and increase the likelihood of reaching influencer status at some point.

Speaking of the internet and Web 2.0, virtual space has become not only a source of information but also a place where, thanks to platforms for user-generated content, such as social media – people are discussing different information, news, events, and even products (Ercegovac, 2017: 256). According to Two-step flow theory⁹, social media as the place for communication, plays an important role in the transmission of information and reinterpretation of media content, as well as influence on other

⁹ The two-step flow theory is based on the idea that people will shape their opinion based on the influence of opinion leaders, who are previously influenced by mass media.

members of the group when it comes to understanding the meaning of media messages that are reinterpreted.

That means that social networks are radically changing the way users and consumers receive information, news and opinions, but as in the case of traditional media, online social media are also the place where the great influence comes from so-called opinion leader (Gangadharbatla & Valafar, 2017). As prominent members who are in a sense on top of the hierarchy of the online community, influencers have taken on that role and are considered to be opinion leaders.

Simon Lindgren points out to digital communications researcher Mathieu O'Neil as one among those who are emphasizing the fact that the internet is full of hierarchies, not only because online networks are often scale-free, but more importantly, because the authority is a very important element of the social interaction in online communities. O'Neil further claims that participants involved in social media interaction need to exercise a kind of quality control over their actions and the way how they organize their activities, which means that online organization cannot exist without hierarchy. Also, he is arguing that there is an issue of trust and reliability, where participants also need to determine who is reliable and who is not, and understand which contributions are relevant and important. By building this trust, it will help users to decide who should be a part of the group and who should be excluded. Lindgren further says that O'Neil's explanation of how authority is built in an online community, despite "of the 'stateless' character of the internet, lies in his notion of online tribes. Such tribes are online formations based on direct forms of grassroots democracy, and on a feeling of closeness to others. But, because of the reasons presented above, authority is still an important dimension of such tribes." (Lindgren, 2017: 167)

Going back to YouTube and influential users on this platform, it is very interesting to see how they are using their "power" to make an impact on those who are watching their videos. That can be established by determining the categories and topics of the content which are covered while they are addressing the audience.

Out of around 250 randomly chosen YouTube channels created by individuals¹⁰ which were being analyzed for the purposes of this research, the first, most popular¹¹ hundred accounts are covering topics in a range of categories from gaming, entertainment and news about celebrities, over fashion, beauty, cooking and lifestyle to pranks and comedy, tutorial, hacks, education and science, health and fitness to commentary and reviews. Most of the channels, however, are covering more than one category.

In solid numbers the sample shows that most popular category is commentary where 31 channels are either completely or partially commenting various topics.

¹⁰ The research is covering only those channels that are created by individuals. Branded channels created by companies, public figures and mass media channels are not considered.

¹¹ Most popular according to the number of subscribers.

However, none of the political commentators entered top 100 (*Table 1* shows top 50 channels). This number is showing that individual users/content creators want to speak their minds on various topics and the fact that they gained so much interest in terms of subscribers shows that they do have the audience that is interested in hearing that opinion. This also correlates with Two-step flow theory and the idea that influencers are in fact opinion leaders in the online community.

The second most popular category is the vlog with 20 channels where vlogging is the main aspect of content creation. Even though vlogging is a separate category, it also considers some sort of personal experience that content creators are communicating. That, at the end of the day, generates opinion that other users are acknowledging through the journey of watching those videos.

The third most popular type of content is comedy with 13 channels mainly focused on skits and other types of comedian content. Educational content including documentaries is covered by 12 channels, while beauty is covered by 10 content creators. The same number of channels (10) are making their content by reviewing different products or services. Different DIY content is covered by 8 channels, and the same number of content creators on YouTube is covering different aspects of entertainment which do not include music. Lifestyle and fashion each is covered by 6 channels.

Even though the most popular individual user PewDiePie who has over 111 million subscribers gained his popularity with gaming topics, this category in top 100 channels is covered by only 5 content creators. The same number of channels is focused on music. Fitness and health are covered by 2 channels and only one channel that covers the subject of photography and videography entered the top 100 list.

Another interesting fact that came out of this analysis is that top 100 channels is dominantly run by male content creators with 61% accounts. Female content creators are taking 34% of the portion and 5% are made by mixed gender group of people.

Further to this analysis, when it comes to understanding the impact of YouTube influencers, contributes the story which was brought up in Derral Eves' book called *The YouTube Formula*. In the chapter 8, titled The Real Power of Your Influence: Making a Difference, Eves talks about the good practice of awareness and the responsibility of youtubers when it comes to the power of the(ir) spoken word. He is particularly focused on two stories as examples of his claims, where one of the most popular youtubers MrBeast started two different campaigns, one called Team Trees, where the organization under the same name helps planting trees all over the world. This campaign was supported by many YouTube influencers. Another campaign organized by MrBeast included 32 other biggest YouTube creators when they decided to raise the money for Covid-19 relief. In the live stream which was also supported by YouTube (and Google) the group of youtubers managed to raise 5.8 million US dollars in a virtual rock-paper-scissors tournament. This amount was

topped up with Google's 12 million dollars donation. (Eves, 2021: 87-91)

When it comes to the production of content that is watched on YouTube today, which is generated by influencers, in the analyzed content, it is noticed that most of them use far cheaper equipment than the one that can be seen in television stations.

On the other hand, there is a much higher degree of creativity during editing and using graphics to make up for these shortcomings. Computer processing is advanced enough that this is possible in many cases. It is also noticed that the use of props in videos on YouTube is more frequent, and that most of youtubers are taped in a somewhat more relaxed atmosphere. Thus, youtubers often film in their homes, so they can usually be seen sitting at their desks, and less often in furnished, more formal spaces that would remind the audience of the studio. This is also one of the reasons why viewers identify with youtubers much more easily than with public figures who they can watch on television.

CHANNEL ADDRESS	NAME	SUBSCRIBERS	MAIN TOPIC	TRADITIONAL MEDIA
https://www.youtube.com/user/PewDiePie	PewDiePie	111.000.000	Commentary / Gaming	Book / Film
https://www.youtube.com/c/5MinuteCraftsYouTube/	5-Minute Crafts	73.900.000	DIY (Crafts)	
https://www.youtube.com/c/MrBeast6000	Mr Beast	71.100.000	Commentary	Book
https://www.youtube.com/c/DudePerfect	Dude Perfect	56.700.000	Comedy	
https://www.youtube.com/c/JuegaGerman/	JuegaGerman	45.600.000	Gaming	Book / Music
https://www.youtube.com/c/elrubiusOMG	elrubiusOMG	40.400.000	Vlog / Gaming / Acting	Book / Music
https://www.youtube.com/c/markiplier	Markiplier	30.000.000	Acting / Commentary / Reviews	Film / TV
https://www.youtube.com/c/SSSniperWolf	SSSniperWolf	29.700.000	Commentary	
https://www.youtube.com/c/jacksepticeye	jacksepticeye	27.400.000	Gaming	
https://www.youtube.com/c/ryanhiga	Ryan Higa	21.300.000	Commentary / Comedy	Book / Film
https://www.youtube.com/c/MarkRober	Mark Rober	19.900.000	Science	
https://www.youtube.com/user/shane	Shane	19.800.000	Commentary / Vlog	Book / Film
https://www.youtube.com/c/DavidDobrik	David Dobrik	18.300.000	Vlog	Film / TV
https://www.youtube.com/user/rhettandlink2	Good Mythical Morning	17.600.000	Comedy / Interviews / Reviews	Book / TV / Film
https://www.youtube.com/lizakoshy	Liza Koshy	17.500.000	Comedy	Film

CHANNEL ADDRESS	NAME	SUBSCRIBERS	MAIN TOPIC	TRADITIONAL MEDIA
https://www.youtube.com/user/KSI0IajidebtHD	JJ Olatunji	15.100.000	Vlog / Music / Commentary	Book / Film / Music
https://www.youtube.com/c/LillySingh/	Lilly Singh	14.800.000	Comedy	Book / TV / Film
https://www.youtube.com/user/RosannaPansino	Rosanna Pansino	13.300.000	Cooking	Book / Film / TV / Music
https://www.youtube.com/c/crashcourse/	CrashCourse	12.800.000	Teaching children	
https://www.youtube.com/c/Caseyneistatofficial	Casey Neistat	12.400.000	Vlog / Commentary	Film
https://www.youtube.com/c/BlossomTV/	Blossom	12.400.000	DIY (Crafts)	
https://www.youtube.com/user/mylifeaseva	MyLifeAsEva	11.400.000	Vlog	Book / TV
https://www.youtube.com/c/MoVlogs/	Mo Vlogs	11.000.000	Vlog	
https://www.youtube.com/user/mirandasings08	Miranda Sings	10.900.000	Comedy / Acting	Book / TV
https://www.youtube.com/c/AsapSCIENCE/	AsapSCIENCE	10.200.000	Science	
https://www.youtube.com/user/bgfilms	Babish Culinary Universe	9.660.000	Cooking	Book
https://www.youtube.com/user/Macbarbie07	Bethany Mota	9.630.000	Fashion / Lifestyle	Book / TV
https://www.youtube.com/user/SerbianGamesBL2/	Life Hacks & Experiments	9.600.000	Entertainment (Odd experiments)	
https://www.youtube.com/user/JoeyGraceffa/	Joey Graceffa	9.430.000	Vlog	Book/Film/TV/Music
https://www.youtube.com/c/DoctorMike/	Doctor Mike	9.360.000	Commentary (Medicine) / Reviews	
https://www.youtube.com/user/TheKarinaBear	Karina Garcia	9.270.000	DIY (Lifestyle) / Vlog	Book / TV
https://www.youtube.com/c/Psych2go/	Psych2Go	9.150.000	Psychology (Animated)	
https://www.youtube.com/user/MichellePhan	Michelle Phan	8.800.000	DIY (Beauty)	Book
https://www.youtube.com/user/wired	WIRED	8.330.000	Entertainment (Collage)	
https://www.youtube.com/user/nataliesoutlet	Natalies Outlet	8.310.000	DIY (Beauty)	
https://www.youtube.com/c/grav3yardgirl/	grav3yardgirl	8.280.000	Reviews / Vlog	
https://www.youtube.com/c/tryguys/	The Try Guys	7.770.000	Reviews / Experience / Entertainment	Book
https://www.youtube.com/user/ThatcherJoe	ThatcherJoe	7.520.000	Pranks / Impressions	Film / TV / Music
https://www.youtube.com/c/nqtv/	Rémi GAILLARD	7.290.000	Entertainment (Pranks)	Film
https://www.youtube.com/c/jubileemedia/	Jubilee	7.190.000	Commentary / Entertainment (Show)	

CHANNEL ADDRESS	NAME	SUBSCRIBERS	MAIN TOPIC	TRADITIONAL MEDIA
https://www.youtube.com/c/BradMondo	Brad Mondo	7.160.000	Beauty / Commentary	TV
https://www.youtube.com/c/iJustine	iJustine	6.990.000	Technology Reviews / Commentary	Book / TV / Film
https://www.youtube.com/c/YesTheory/	Yes Theory	6.910.000	Documentary	
https://www.youtube.com/user/tyleroakley	Tyler Oakley	6.900.000	Commentary / LGBTQ / Reviews / Gaming	Book
https://www.youtube.com/c/Gloom/	Gloom	6.810.000	Commentary	
https://www.youtube.com/user/AnthonyPadilla/	Anthony Padilla	6.380.000	Documentary	Film
https://www.youtube.com/user/blogilates	blogilates	6.350.000	Fitness	
https://www.youtube.com/c/PhilipDeFranco	Philip DeFranco	6.320.000	Commentary	TV
https://www.youtube.com/user/danisnotonfire	Daniel Howell	6.210.000	Commentary / Vlog	Book / TV / Film
https://www.youtube.com/channel/UCUR8Hid3gm05upmtk4LrgpQ/	FatTV	6.180.000	Comedy	

Table 1: Top 50 channels

YouTube: Mass Media

Another aspect of this paper, as mentioned at the beginning, is the relationship between YouTube content and mass media and television in particular.

In 2008, Andrew Keen, an English digital media entrepreneur wrote a book titled ***The Culture of Amateur***, where he criticized the Web 2.0 structure, stating that websites like social media, Wikipedia and other user generated content (UGC) media are destroying culture, economy and values (Keen, 2008: 1). Talking about YouTube specifically he stated that at that time, it was world's fastest-growing site – a portal of amateur videos which was attracting sixty-five thousand new videos daily with sixty million clips being watched each day which overshadows the blogs in the “inanity and absurdity of its content”. For him there was nothing too prosaic or narcissistic for “these videographer monkeys”. Keen also thought that YouTube represents a site which is endless “gallery of amateur movies showing poor fools dancing, singing, eating, washing, shopping, driving, cleaning, sleeping, or just staring into their computers”. (Keen, 2008: 5) He was pointing out that YouTube along with other social media is a place for spreading misinformation and fake identities (2008: 75-79). Essentially, through the book he wrote, Keen expressed his standing point that Web 2.0 and UGC websites negate the professionalism and allow the rise of amateur culture, where everybody can be free to publish whatever they want without any control, and he was not alone having these thoughts. As so

many times before, there were those who believed that the rise of the new media is bringing the downfall of the mankind destroying culture and values of the previous times.

Having known the quality and practice of what YouTube was all about, in some ways, Keen was right and accurate in describing the platform that just started developing. However, things did naturally change and what YouTube has to offer nowadays has none or very little resemblance to what it was in the early days. The fact that the platform gained so much interest from the content seekers, made a push within the content creator side, making them strive towards better content not only in terms of production, but also in terms of the essential quality of the topics, approach, research as well as the way how the storytelling was developed. Truth be told, in the wide spectrum of video content that can be found on YouTube, there is still a number of videos that are not meeting any professional standards. However, when it comes to the production of content creators who are considered to be at least popular if not influential, the image of YouTube is much further from Keen's idea as it could be.

Having said that, it should be emphasized that scholars like Amanda Lotz have a different belief. For instance, she claims that YouTube is a version of self-created television, which is actually a forum of expression in which viewers communicate with each other by sharing their television. (Lotz, 2014: 49)

In her book, *Television Will Be Revolutionized*, she is pointing out to the possibilities and opportunities that this platform is offering in the "post-network era" corroborating her thought with some strong examples to prove her point (Lotz, 2014).

During the analysis of already mentioned YouTube channels, several examples have emerged that speak in favor of Lotz's statements. One of the well-known youtubers Mark Fischbach, better known as Markiplier has developed his own production of fictional stories, or better, short films and series which brought him the attention of around 32.8 million subscribers and approximately 18.1 billion views. Another youtuber, Liza Koshy, after her sole success which she gained making comedy skits and vlogs, eventually partnered up with the platform itself and created a popular, high-budget series called Liza on Demand. In the meantime, Liza also made and posted on her channel several interviews with public figures such are Barack Obama, Will Smith, Met Gala Red Carpet interviews in 2019 and others. The group of youtubers gathered around the channel called Beta Squad regularly produces content in forms of a show which combines reality TV with game show, while Omar Farooq makes series of documentaries discovering different places and people. Scotty Kilmer also creates his content which stands neck-a-neck with TV shows such as The Grand Tour, Top Gear, Wheeler Dealer and others car related shows and series. Apart from making very cinematic videos about photography and videography, Peter McKinnon also features documentaries and commentaries, sharing his personal thoughts and experience. Sam Chui talks about traveling and

aviation, and his content could be easily broadcasted on channels such as NatGeo People or any other TV channel with similar structure.

In terms of users and usage, YouTube seems to be very different from television. However, the first cannot be seen separately from the other as video-sharing, as social practice which is promoted by this UGC platform, evolves in close connection to the common activity of watching television, even if the two leisure experiences, at first, seemed to have not too much in common. (van Dijck, 2013: 153)

Additional conclusion from the analysis of YouTube channels is that in top 100 YouTube channels, more than half of the content creators, 58% to be exact, after gaining the success on YouTube, has reached for the experience in traditional media (or vice versa). In fact, 31 content creators have started their parallel careers in film or television, but interestingly enough, 41 youtubers from the list of top 100 have published books.

YouTube: Conclusion

Analyzing the channels of influencers from YouTube, it can be concluded that the current image of this platform is more than a good indicator that the creation of content in this community is increasingly turning to quality production that resembles more media messages previously found only on television. Since the interest in youtubers and what they have to say is growing, it can also be said that not only because of the quality, but also the viewership, this platform has long gone beyond amateurism, and that the entire network can be seen as a set of channels whose together influence is to be seen as a mass media system. What still distinguishes YouTube from traditional media is not only the technical and technological aspect, but also the freedom to edit and run these, one might say, programs. The platform itself prescribes certain rules, in terms of privacy, copyright, hate speech and all types of discrimination, but in many ways, these regulations do not restrict creators but protect and motivate them and push them towards the quality.

What was not covered by this research is another technological aspect in terms of “winning” over the ever-changing algorithm and the way creators align with such innovations. This fight is also a factor that once again separates YouTube from the traditional media, which in other ways fight for the viewership and attention of the audience. This aspect is definitely a potentially challenging area that could be considered for further research and analysis.

LITERATURE

1. Balakrishnan, J. & Griffiths, M. D. (2017): Social media addiction: What is the role of content in YouTube? *Journal of Behavioral Addictions*, 6(3), pp. 364-377; Budapest: AK Journals.
2. Burgess, J. & Green, J. (2018): *YouTube*; Cambridge: Polity Press.
3. Ercegovac, I. (2017): Influencers as Opinion Leaders in Primary Groups on Social Media and Their Roles in New Media Sphere, *Godišnjak Komunikacije, mediji, kultura*, 9(9), pp. 251-268; Beograd: Fakultet za kulturu i medije.
4. Eves, D. (2021): *The YouTube Formula*; Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons.
5. Gangadharbatla, H. & Valafar, M. (2017): Propagation of user-generated content online, *International Journal of Internet Marketing and Advertising*, 11(3), pp. 218-232; Geneva: Inderscience Publishers.
6. Keen, A. (2008): *The Cult of the Amateur*; Boston: Nicholas Brealey Publishing.
7. Khan, L. (2017): Social Media Engagement: What Motivates User Participation and Consumption on YouTube? *Computers in Human Behavior*, 66, pp 236-247; Amsterdam: Elsevier.
8. Lindgren, S. (2017): *Digital Media & Society*; London, United Kingdom: SAGE.
9. Lotz, A. D. (2014): *Television Will Be Revolutionized*; New York: New York University Press.
10. McQueen, D. (1998): *Television*; London: Arnold.
11. Schouten, A. P, Janssen, L. & Verspaget, M. (2020): Celebrity vs. Influencer endorsements in advertising: the role of identification, credibility, and Product-Endorser fit, *International Journal of Advertising*, 39(2), pp. 258-281; Oxfordshire: Routledge.
12. Stokel-Walker, C. (2021): *Youtubers*; Kingston upon Thames: Canbury Press.
13. van Dijck, J. (2007): Television 2.0: YouTube and the Emergence of Homecasting, *Media in Transition 5: creativity, ownership and collaboration in the digital age*; Boston: MIT.
14. van Dijck, J. (2013): YouTube beyond technology and cultural form, in M. de Valck, & J. Teurlings, *After the Break - TELEVISION THEORY TODAY*, pp. 147-160; Amsterdam: Amsterdam University Press.

WEBOGRAPHY:

1. Jawed K. (2005): *Me at the Zoo* (<https://youtu.be/JNQXAC9IVRw>, visited 8/5/2022).
2. Lou, C. (2021): Social Media Influencers and Followers: Theorization of a Trans-Parasocial Relation and Explication of Its Implications for Influencer Advertising. *Journal of Advertising* (<https://doi.org/10.1080/00913367.2021.1880345>).
3. Rose, Ch. (2006): *Preview of interview with YouTube Co-founders|Charlie Rose*, (<https://youtu.be/7E6E9q8Jebw>, visited 8/5/2022).
4. Taylor, J. (2015): *The 10 Most Important Videos in YouTube History* (<https://observer.com/2015/02/the-10-most-important-videos-in-youtube-history/>, visited 8/5/2022).
5. YouTube (2006): *A Message From Chad and Steve* (https://youtu.be/QCVxQ_3Ejkg, visited 8/5/2022).

ТЕЛЕВИЗИЈСКИ ФОРМАТИ КАО САДРЖАЈ КОЈИ ГЕНЕРИШУ КОРИСНИЦИ: ЈУТЈУБ КАО МАС-МЕДИЈСКИ КАНАЛ ИНФЛУЕНСЕРА

Апстракт: Професионализам у креирању медијских порука више се не сматра ексклузивом масовних медија. Временом, због све већег интересовања за гледање видео садржаја на мрежи, Јутјуб канали су се одмакли од аматерских кућних видеа ка квалитетнијој продукцији. С обзиром на ове промене, занимљиво је видети како јутјубери доприносе еволуцији медијског садржаја и телевизијских формата посебно. Испитивањем и анализом бројних Јутјуб канала ово истраживање покушава да утврди на који начин су јутјубери усвојили телевизијске формате и како су јутјубери, посебно они који се сматрају инфлуенсерима, променили принципе прављења аудио-визуелни садржај.

Кључне речи: ЈУТЈУБ, ИНФЛУЕНСЕРИ, ЈУТЈУБЕРИ, КРЕАТОРИ САДРЖАЈА, ТВ ФОРМАТИ, ВИДЕО, ЈУТЈУБ КАНАЛИ, МАСОВИ МЕДИЈИ.

Marta CIARKO

Academy of Applied Sciences in Pila
Poland

CONTACT: mciarko@ans.pila.pl

UDC:
005.584.1:352.07
657.633

TYPE OF WORK:
REVIEWED PAPER

RECEIVED: 26. 4. 2022. ✓

ACCEPTED: 19. 5. 2022. ✓

Agnieszka PALUCH-DYBEK

Academy of Jakub from Paradyż in Gorzów Wielkopolski
Poland

CONTACT: agnieszka.paluch-dybek@wp.pl

THE EFFECTIVENESS OF INTERNAL CONTROL IN LOCAL GOVERNMENT UNITS

Abstract: There are many definitions of control, which shows its various functions, however the essence of control always remains one – the control is aimed at comparing the existing actual state of affairs with the desired state. All differences between these states should be detected by the controlling authority and the methods, guidelines being supposed to eliminate these shortcomings must be indicated in the recommendations and conclusions. It should be pointed out that each individual unit is aspiring to the realization of defined goals. These goals can be differently defined. They express themselves in the pursuit of full compliance actions with the law, ensuring that the data presented in financial statement are reliable, preventing the uncontrolled outflow of information from the unit. The effective internal control is helpful in achieving these goals.

Aim-determining the meaning of the terms: internal control, management control and presenting the relationship between these concepts. Research methodology – direct questionnaire surveys (PAPI). The attempt was made to identify supporting factors and limit the effectiveness of internal control in local government units.

Keywords: SYSTEM OF INTERNAL CONTROL, MANAGEMENT CONTROL, EFFECTIVENESS.

Introduction

The concept of the internal control system in local government units is probably the most important for the entire practice of auditing and control. The internal control system, as it results from the conducted research, is a commonly used method to ensure due care for the proper course of processes and protection of the interests of the public administration body.

The concept of the internal control system in local government units is not a new concept, and the control system itself, in a more or less formalized way, functions in each of the analyzed units.

Internal control is the basic mechanism that enables financial management to be conducted in a manner consistent with the principles of purpose limitation, effectiveness and efficiency (Bananuka, Nkundabanyanga, Nalukenge & Kaawaase, 2018). It is also important that the control finalizes the management process of the enterprise and each activity within it.

It should also be pointed out that control in management science was and is perceived as an element which supports management (Hellich, 2010, p. 25).

Therefore, the entire control process allows managers to monitor the progress of work of lower-level employees (Khan, Khalid, Anjum, Khan, Cho, & Park, 2022, p.136). Tag and IoT based safety hook monitoring for prevention of falls from height. *Automation in Construction*, 136, 104153), without the need to limit both the creativity and skills of employees and without interfering with its course. Thus, the face of control changes from a tool that accounts a given employee into a tool that controls his actions.

The aim of the article is to define the meaning of the terms: internal control, management control and to present the relationship between these terms. Additionally, the article attempts to indicate factors supporting and limiting the effectiveness of internal control functioning in local government units.

Research methodology - the research results were obtained thanks to the conducted direct questionnaire research (PAPI), limited to local government units located in the Żagań powiat. Additionally, the literature, legal acts and internal documents of the surveyed entities were analyzed.

On the basis of the case study, a list of factors has been formulated that have an impact on the conduct of effective and rational internal control in units, in terms of the factors indicated in the article that cause its limitations.

Internal control system in communes and management control

The relationship between internal control and management is reflected in the draft amendment to the Public Finance Act, where the term “management control” is introduced instead of the word “internal control”.

The Public Finance Act of 2009 [Public Finance Act, 2009, Article 272 (1)] introduced the concept of management control, defining in it both the tasks and obligations of managers of public sector units, including local governments, related to the need to implement it. Management control covers all activities undertaken to ensure the implementation of objectives and tasks in a legal, effective, economical and timely manner.

Currently, the provisions on management control depart from the need to create procedures and perceive the entity as an institution collecting and spending public funds. Management control focuses on the goals and tasks that the entity is to accomplish. However, there is a noticeable trend that the functioning of public finance sector units is assessed through the prism of the tasks performed and the degree of achievement of objectives while the proper functioning of the unit is an element of the system, not the overriding purpose of its operation.

The control system in a commune or public administration body in the public finance sector consists of:

- internal and external orders, instructions and procedures,
- authorizations, formal replacements, etc.,
- scope of activities and duties,
- formal limitations of rights,
- no entry and restriction of access to rooms, the presence of two people required to perform certain activities,
- hierarchical organizational structure,
- transaction authorization procedures (Jędrzejewski, Nowicki, 1995, pp. 32-56).

The use of the above-mentioned means makes all activities performed in the units a coordinated and orderly operation. All the mentioned measures form a coherent whole called the internal control system, and the means that make up the control system are called control mechanisms.

A properly functioning control system must have arrangements in place:

1. preventing problems and errors,
2. detecting and reporting problems,
3. correcting detected errors and minimizing their effects.

These mechanisms are known as: preventive, detection and corrective control

mechanisms, respectively. Although it is commonly believed that risk prevention is the most effective action, it is difficult to imagine a well-functioning system without solutions that detect errors and minimize their effects (Jagielski, 2018, pp. 47-73).

Pursuant to Art. 68 sec. 2, the purpose of management control is to ensure, in particular:

- compliance of operations with legal regulations and internal procedures,
- effectiveness and efficiency of activities and information flow,
- credibility of reports,
- resource protection,
- compliance and promotion of the principles of ethical conduct,
- risk management (Paczuła: 2004, No. 4 (11)).

Ensuring the functioning of adequate, effective and efficient management control belongs to the duties of:

- a minister by the government administration departments he manages,
- commune head, mayor, city president, chairman of the management board of a local government unit,
- the entity's manager (Public Finance Act, 2009, Article 69 (1)).

Pursuant to these regulations, a catalog of persons responsible for the proper functioning of the management control system has been defined and the features of the system itself have been defined. The legislator indicated that the management control system should meet the following features:

- adequacy,
- efficiency,
- effectiveness (Płękka, 2005, No. 12).

Adequacy should be characterized by whether the designed system is optimal for the purposes and tasks carried out by units of the public finance sector. Thus, the adequacy should take into account the specific nature of the entity's activity.

On the other hand, efficiency answers the question of whether the assumed goals and tasks are carried out with the use of optimal financial outlays (Wu & Zhang, 2019, p. 586-590).

The last feature, effectiveness, means that the implementation of goals and objectives is carried out in a reasonable manner. It is the responsibility of each unit manager to implement the management control system in the unit he supervises, i.e. in all its organizational units.

According to K. Winiarska (Winiarska, 2005, p. 83), internal control should be an efficiently operating system consisting of the organization, methods and procedures of each area of the entity's activity in order to ensure its functioning.

According to M. Klimas (Klimas, 1997, p. 237), internal control, as a management function, includes the following control phases:

1. determining the actual state,
2. determining the applicable, designated state,
3. comparing the actual state with the state designated in order to establish their compliance or non-compliance,
4. explaining the reasons and effects of stating the compliance or non-compliance of the actual state with the designated state (Dobbin & Fencel, 2021, No 73).

The above phases of the concept of control should be applied cumulatively, none of them taken separately can be considered internal control.

When analyzing international standards of internal control, one can notice common elements for management control in the developed COSO report or INTOSAI standards (Yilmaz & Karakaya, 2020, p. 753-769).

In accordance with the INTOSAI Guidelines on Internal Control Standards, internal control is a management tool used to obtain reasonable assurance that management objectives have been achieved. Therefore, the responsibility for the suitability and effectiveness of internal control structures rests with business unit management. The manager of each organization should ensure an appropriate internal control structure as well as its verification and improvement so that it is effective (Czerwieński, 2004, p. 156).

In the COSO report, internal control, which also applies to municipalities, is defined as a process carried out by the company's management and other employees (Frazer, 2020, p.28-38). This process is designed to achieve reasonable assurance that the goals are achieved in the following terms:

1. Operational efficiency.
2. Reliability of financial statements.
3. Compliance with laws and regulations.

The first category relates to the commune's core goals of achieving profitability and securing resources. The second is related to the preparation of reliable financial statements to be made public. The third one is compliance with the law and other regulations in force in a given organization.

According to the concept presented in the COSO report, the internal control system in the commune consists of five elements, closely related to each other and to the management process in local governments. They are as follows:

1. Control environment.
2. Risk assessment.
3. Control activities.
4. Information and communication.
5. Monitoring (Kałużny, 2008, p. 74-112).

K. Czerwieński additionally includes internal audit as an element of the internal control system. Internal audit, apart from being an element of this system, monitors

its functioning and evaluates it (Czerwiński, 2004, p. 162).

The internal control system should effectively combine the controllers, the subject of control and control activities, taking into account the environment in which the above-mentioned activities are carried out. Therefore, the internal control system should be considered in terms of the subject, object and function.

Factors supporting and limiting the effectiveness of internal control in local government units

As a result of the study on the effectiveness of internal control, direct questionnaire surveys (PAPI) were conducted on November 15-19, 2021. Eight local government units from the Żagań powiat participated in the study, i.e. 100%. As a result, factors contributing to the achievement of effectiveness in the control systems as well as the factor causing its reduction have been identified.

Internal control in a commune can help the organization achieve its goals. According to the definition presented at the beginning of the article, it is supposed to give the management a reasonable assurance about the achievement of goals, while not guaranteeing their achievement.

The results of the conducted research became the basis for formulating a list of factors for achieving high efficiency. Thus, the quality of internal control in the surveyed communes is influenced by the following factors:

- internal control regulations, serving as a formal definition of the scope of the controls performed,
 - work regulations and job cards should be precisely defined as to the scope of tasks, duties and responsibilities required of employees working in specific positions,
 - document circulation instruction, allowing to indicate the correct system of circulation, records and control of documentation in the unit,
 - in the accounting policy, the rules for the use, storage and inventory of assets should be defined
 - high qualifications of inspectors and ethical behavior of the entity's employees.
- Limitations of internal control in a commune may result mainly from:
- making wrong decisions based on control findings,
 - oversight, distraction or carelessness of employees,
 - disregard of the institution of control by superiors or management,
 - collusion of persons acting jointly to commit or conceal a tort.

Among the irregularities related to the functioning of the applicable internal control standards in the surveyed communes, the following were indicated, inter alia,

on insufficient professional competences of employees, including: non-compliance with recruitment procedures (14%), lack of periodic employee appraisal (30%) and lack of periodic training plans (55%).

It was observed that although internal control should be exercised at all levels of the entity's functioning, taking into account the activities of both the management and employees of the entity, as many as (45%) employees were not trained in this area.

Despite the fact that the internal control system enforces the use of procedures allowing for very accurate and timely recording of economic events, errors were found in 50% of respondents. It is often explained by ignorance of the regulations (in the case of employees with short work experience), misinterpretation of the applicable regulations and excessive work duties.

The applicable legal provisions and standards were often not taken into account in the procedures in place (23%). It also indicated numerous deficiencies in defining the accounting principles in the entity and updating the accounting policy in force (18%).

There was also a lack of identification of regular employees with the set goals of the unit and the tasks performed by them (25%).

There was also a lack of management action to identify appropriate remedial measures to limit the occurrence of adverse events (20%).

In communes, there was also an incorrect definition of the scope of duties and responsibilities for individual positions (14%).

The obtained data allowed for the determination and indication of factors that support and limit the effective application of management control in units. It should be pointed out that initiating, modifying and remedial actions are necessary in each of the examined communes.

The analysis of the collected data proves that the effectiveness and quality of the internal control system depend to a large extent on people. The management has the greatest responsibility for the operation of the system and therefore should identify with it. In fact, the attitude of management towards an internal control institution influences the way it is treated by other employees. The role of management is to set directions for action, control the achievement of goals and enforce their implementation.

The analysis of the collected data proves that the effectiveness and quality of the internal control system depends to a large extent on people. The management has the greatest responsibility for the operation of the system and therefore should identify with it. In fact, the attitude of management towards an internal control institution influences the way it is treated by other employees. The role of management is to set directions for action, control the achievement of goals and enforce their implementation.

It should also be emphasized that internal control provides information for the

self-assessment of management's conduct. Errors or shortcomings of individual employees may result from the way of acting and wrong decisions made by the management.

The analysis also showed that in 45% of units, the processes were improved on an ongoing basis, the efficiency and effectiveness of internal control systems were improved, and the internal procedures were updated and detailed. Moreover, the compliance of actions taken by communes with the law and internal regulations was ensured.

Undoubtedly, the existence of internal control is necessary due to its key role in improving the functioning of local government units.

Conclusions

It should be noted that management control, unlike internal audit, which is obligatory only in some units of the local government subsector, is carried out in all audited units.

As the analysis shows, internal control in a commune is the sum of systems and procedures aimed at:

- ensuring an orderly, efficient and effective activity consistent with the tasks of a given unit,
- securing resources against possible losses resulting from waste, abuse, mismanagement, errors or other irregularities,
- compliance with laws, regulations and legal regulations as well as issued internal regulations,
- timely recording of financial and management data and their reliable disclosure in obligatory reports.

Summing up, it should be stated that both the knowledge of the management staff and the skilful selection of supporting factors lead to the proper and reliable functioning of the control in a given unit. Despite the fact that in each of the audited units there are a number of ordinances and resolutions regarding the efficient functioning, without the implementation of efficient and effective internal control, the proper functioning of the unit would be impossible.

To be effective, control activities should be useful, linked to the entity's responsibilities, goal-oriented, objective, reliable and credible, and implemented with the desired detail and flexibility. Thus, the above features and the factor should be taken into account when building an internal control system in local government units.

LITERATURE

1. Bananuka, J, Nkundabanyanga, S. K, Nalukenge, I. & Kaawaase, T. (2018): Internal audit function, audit committee effectiveness and accountability in the Ugandan statutory corporations, *Journal of Financial Reporting and Accounting*.
2. Buk H. (2006): Nowoczesne zarządzanie finansami; *Planowanie i kontrola*; Warszawa: C.H. Beck.
3. Czerwiński K. (2004): *Audyt wewnętrzny*; Warszawa: InfoAudit.
4. Dobbin, K. B. & Fencel, A. L. (2021): Institutional diversity and safe drinking water provision in the United States, *Utilities Policy*, 73, 101306.
5. Frazer, L. (2020): Does internal control improve the attestation function and by extension assurance services? *A Practical Approach. Journal of Accounting and Finance*, 20 (1).
6. Hellich E. (2010): Kontrola zarządcza w jednostkach sektora finansów publicznych – nowy termin czy nowa jakość, w: *Perspektywy rozwoju rachunkowości analizy i rewizji finansowej w teorii i praktyce*; Kraków: Studia i Prace Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie.
7. Jagielski J. (2018): *Kontrola w administracji publicznej*; Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
8. Jędrzejewski S. & Nowicki H. (1995): *Kontrola administracji publicznej*; Toruń: Wydawnictwo Comer.
9. Kałużny S. (2008): *Kontrola wewnętrzna*; Warszawa: PWE.
10. Khan, M, Khalid, R, Anjum, S, Khan, N, Cho, S. & Park, C. (2022): Tag and IoT based safety hook monitoring for prevention of falls from height, *Automation in Construction*, 104153.
11. Klimas M. (1997): *Podręczna encyklopedia rachunkowości*; Warszawa: Poltext.
12. Paczuła C. (2004): Audyt wewnętrzny w świetle polskiej literatury i badań, *Rachunkowość – audytor*, nr 4 (11).
13. Płoskonka J. (2005): Zarządzanie przez rezultaty jako metoda wykonywania zadań publicznych, *Służba Cywilna*.
14. Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych (Dz.U. 2009 Nr 157 poz.1240).
15. Winiarska K. (2005): *Teoretyczne i praktyczne aspekty audytu wewnętrznego*; Warszawa: Difin.
16. Wu, Q., Zhang, R. (2019): Weighted sum power maximization for intelligent reflecting surface aided SWIPT, *IEEE Wireless Communications Letters*, 9 (5).
17. Yilmaz, O. K. & Karakaya, G. (2020): A Research on the Internal Control Compliance Action Plans Created by the Municipalities in Turkey in Accordance with COSO Model, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 11 (28).

ЕФЕКТИВНОСТ УНУТРАШЊЕ КОНТРОЛЕ У ЈЕДИНИЦАМА ЛОКАЛНЕ САМОУПРАВЕ

Апстракт: Постоји много дефиниција контроле које показују њене различите функције, међутим суштина контроле увек остаје једна – контрола је усмерена на упоређивање постојећег стварног стања ствари са жељеним стањем. Све разлике између ових стања треба да открије контролни орган, а методе, смернице које треба да отклоне ове недостатке морају бити назначене у препорукама и закључцима. Треба истаћи да свака појединачна јединица тежи остварењу дефинисаних циљева. Ови циљеви се могу различито дефинисати. Изражавају се у тежњи за потпуним поштовањем закона, обезбеђујући да подаци приказани у финансијским извештајима буду поуздани, спречавајући неконтролисани одлив информација из јединице. Ефикасна интерна контрола помаже у постизању ових циљева.

Циљ – утврђивање значења појмова: интерна контрола, управљачка контрола и представљање односа између ових појмова. Методологија истраживања – директна анкета (ПАПИ). Покушај да се идентификују пратећи фактори и ограничи ефективност интерне контроле у јединицама локалне самоуправе.

Кључне речи: СИСТЕМ УНУТРАШЊЕ КОНТРОЛЕ, УПРАВЉАЧКА КОНТРОЛА, ЕФЕКТИВНОСТ.

Sanja RAFAILOVIĆ

Faculty of Philology
Belgrade, Serbia

CONTACT: eossbg@gmail.com

UDC:
821.111.09-2 ПИНТЕР Х.
82.0
316.7

TYPE OF WORK:
ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

RECEIVED: 22. 2. 2022. ✓

ACCEPTED: 11. 4. 2022. ✓

POPULAR CULTURE: PINTER'S DRAMA CHARACTERS IN THE CULTURE OF BODY AND PLEASURE

Abstract: The topic of this paper is defining the concept of popular culture and determining its influence on the attitude and behavior of Harold Pinter's drama characters in the culture of body and pleasure. The first part of the paper relies on the theories of eminent sociologists regarding the conceptualization of popular culture, with a special focus on the element of popular pleasures and body. The body is viewed from a physical, class and gender perspective of popular culture which differs from the ruling ideology, while the performance of popular pleasures is seen through John Fiske's explication, which supports the view that subordinate social groups create their own meanings of content and develop popular pleasures in contrast to the hegemonic pleasures. Also, the paper studies the culture of pleasure and body from the point of view of Roland Barthes' division of the respective into *jouissance* and *plaisir*, as well as from the point of view of carnivalization of Mikhail Bakhtin. In the second part of the paper, the behavior of Harold Pinter's drama characters in the dramas *Dumb Waiter*, *Birthday Party*, *Caretaker*, *Homecoming*, *No Man's Land*, and *Betrayal*, is defined and explained by the comparative method, from the perspective of enjoying pleasures. More precisely, the thinking and acting of Pinter's protagonists are classified as manifestation of popular pleasures of *jouissance* and *plaisir*. The aim of the paper is to determine how Harold Pinter's drama characters behave in the culture of body, how they enjoy popular pleasures and to what extent popular pleasures affect their life course.

Keywords: POPULAR CULTURE, BODY CULTURE, JOUISSANCE, PLASIR, HAROLD PINTER, JOHN FISKE, ROLAND BARTHES, MIKHAIL BAKHTIN, DRAMA CHARACTERS.

Introduction

Popular culture has been gradually emerging from the mainstream culture, occupying its own cultural ground and becoming an integral part of everyday life. In the middle of the 18th century, with the industrial revolution, the development of technology and media accelerated the development of popular culture, making it accessible to wider social strata, shaping the everyday life of a modern man.

The question this paper addresses is the conceptualization of popular culture, consideration of the specifics of the culture of body and pleasure as one of the elements of popular culture, and comparison of the exposed characteristics with the thinking and acting of Harold Pinter's drama characters. The presentation of the consumption of popular pleasures and behavior of Pinter's protagonists in the culture of the body indicates the strong influence of popular culture and its embodiment in the consciousness of a modern man.

The aim of the paper is to identify the basic features of understanding the body and pleasures in popular culture in relation to the ruling ideology, as well as the analysis of the actions of the protagonists of Pinter's plays, as representatives of the modern society. The pleasures consumed by Harold Pinter's drama characters are classified as: *jouissance*/the pleasures of avoiding or resisting the ruling ideology; *plaisir*/the pleasures of creating meaning that involves adapting to or opposing the ruling ideology; and the hegemonic pleasures of conformism. In this paper, the analysis includes inductive, deductive and comparative methods, as well as theoretical assumptions of renowned scientists such as John Storey, John Fiske, Roland Barthes and Mikhail Bakhtin.

The hypothesis of the paper is that Pinter's protagonists develop their own views on the pleasures they consume, which are mostly created in relation to the ruling ideology. In an attempt to make their own lives meaningful and realize individual potentials, Pinter's protagonists choose the pleasures they cling to, with their thinking and acting largely determined by popular culture of which they are an integral part. Although the actions of Pinter's protagonists are aimed at achieving their own goals, their articulation is marked by popular thinking in the form of evasiveness, resistance, adaptation or opposition to the ideology of the power bloc.

Given that the participation of the protagonists of the plays *Dumb Waiter*, *Birthday Party*, *Caretaker*, *Homecoming*, *No Man's Land*, and *Betrayal*, in popular and hegemonic pleasures has not been studied in detail in our region, this topic contributes to deeper understanding of popular motives which drive a modern man embodied in Harold Pinter's drama characters.

Defining popular culture

The industrial revolution took place in the middle of the 18th century, increasing production, improving living conditions and leading to new consumers' needs and development of popular culture. The development of society, science and technology continued and accelerated in the nineteenth century, which, due to numerous events that began with the French Revolution and ended with the October Revolution, as well as the beginning of the socialist era, historians call the "long nineteenth century". The beginning of the century was marked by the rise of France, and its end – by the huge British empire over which "the sun never sets". Cities were being developed rapidly and grew into megalopolises where more and more people were rushing to prosper. The twentieth century brought new challenges in which popular culture spread popular content and established its place in people's daily lives in the form of commercial labels, brands, clothing, food, lyrics, music, movies, language and overall lifestyle. Along with popular culture, under the general splendor, attractive advertisements and enticing texts, a special ideology was being developed, invisible to the eye, the ideology of the ruling forces, aspiring for domination. The capitalistic society based on the exploitation of the working class was developing various strategies to preserve its power. Popular culture, as John Fiske points out, became a battlefield between those above and those below, between the superiors and the subordinates, between the strong and the weak, between the power blocs and the oppressed ones. Subordinate groups have been developing a strategy of resistance, withdrawal, avoidance or adaptation to dominant culture.

Popular culture, in the sense in which it is explained by Fiske, appears as a reaction of members of subordinate groups to the ideology of the ruling powers. Members of subordinate groups create popular culture by creating their own meanings of material-functional and semiotic-cultural goods offered to them. They find different pleasures in consuming and interpreting given cultural materials and thus creating their own cultural space different from the one offered by the forces of domination.

"Popular texts must offer popular meanings and pleasures – popular meanings are constructed from the relationship between the text and everyday life, and popular pleasures arise from the production of these meanings among people, from the power to produce them." (Fisk, 2001: 147)¹

¹ Original text: „Popularni tekstovi moraju da nude popularna značenja i zadovoljstva – popularna značenja konstruisana su iz odnosa između teksta i svakodnevnog života, a popularna zadovoljstva proističu iz proizvodnje tih značenja među ljudima, iz moći da se ona proizvode.”
Translation used in the paper has been done by the author.

John Storey indicates that there are various ways to contextualize popular culture and provides four meanings of the term popular:

“Williams (1983) suggests four current meanings: ‘well liked by many people’; ‘Inferior kinds of work’; ‘Work deliberately setting out to win favor with the people’; ‘Culture actually made by the people for themselves’ (237).” (Storey, 2001: 5)

Further, Storey suggests that if one wants to understand what popular culture is, he has to take into consideration all the respective meanings of the term popular, and the term culture.

Popular culture in relation to pleasures

Capitalistic, hegemonic civilization is in line with the aspirations of the forces of domination to gain even more wealth and power, and the aspirations of the subordinates to work for better living conditions, as well as to **pursue** pleasures and fulfil personal interests in order to achieve happiness. A member of the lower strata of society faces poverty as a result of unequal distribution of wealth, and insecurity, grouch and stress in the lack of money fill his daily life. The poorer the subordinate groups are, the richer the ruling minority is. The consuming society seeks happiness in abundance and shopping and the individual has access to more and more popular pleasures which he explores in his free time in order to forget the anguish of everyday life.

Fiske in *Popularna kultura* (Popular Culture) (Fiske, 2001: 60-80) points out that there are many pleasures that can have contradictory forms, and cites antitheses: aesthetic pleasures (sublime versus entertainment), political pleasures (reactionary versus revolutionary), discursive (creation of meaning versus acceptance of ready-made meanings), physiological pleasures (spiritual pleasures versus body pleasures), disciplinary (pleasures of manifesting force versus pleasures of avoiding force). Fiske also emphasizes that in the respective study he deals primarily with the relationship of popular pleasures against hegemonic ones, where popular pleasures are created by members of a subordinate stratum of society and represent opposition (social, moral, textual) in relation to the ruling forces that try to tame, shape and discipline them. Fiske also distinguishes between pleasures related to power, which are widespread in all strata of society in the form of exercising power over other people, especially over women and children, or in the form of exercising power over oneself through self-discipline. The pleasures of conformism are hegemonic pleasures. Fiske explains that the action of popular pleasures takes two forms: avoidance (aggression) and productivity, and that both contain resistance that manifests itself differently in each form. Furthermore, the evasive element is focused on the body and while some find positive values in the pleasures of the body, others consider it a source of fake pleasures. The above-

mentioned conflict over the meaning of the body reflects the struggle for power in which classes, gender and race participate.

Fiske presents Barthes (1975) notion of *jouissance* and *plaisir*, where *jouissance* is blissful, ecstatic, evasive, aggressive, youthful, bodily pleasure that occurs when one loses oneself. It is subjective and carries with it the meaning of avoidance:

“Orgasmic pleasure of the body that is beyond control – the loss of being – is the pleasure of avoiding, escaping from self-control/social control which, according to Foucault’s effective statement, “people manage themselves and others”. It is an escape from meaning, since meaning is always a product of society and as such reproduces social forces in the subject.” (Fisk, 2001: 62)

Fiske states that *jouissance* encompasses the pleasures of escape, such as loud rock and roll music, lively dancing, blinding lights in a disco, and carries the meaning of avoiding the impositions of the ruling ideology.

Fiske points out that Bahtin² (1968) developed theories of carnival inversions and avoidances that were reflected through bodily liberation, sexuality, enjoyment of food and drink, with Bakhtin emphasizing the liberation of the social organism. It is stated that physical pleasures are public, and that *jouissance* takes place in the study while carnival takes place on the streets. It is also emphasized that the resistance expressed by bodily, vulgar, aggressive energy presents rejection of social control, ie the resistance that maintains a social identity which is different from the one supported by social discipline and which is opposed to it. The enjoyment of *jouissance* creates a certain cultural territory of the subordinates, which by its existence signifies resistance to the ruling forces.

Unlike *jouissance*, which is personal and physical, evasive and aggressive, Barthes explains *plaisir* as a product of society that signifies social identity, its recognition and confirmation, and that its roots lie in the ruling ideology. *Plaisir* represents the pleasures created by people, and can involve the pleasures of adapting or opposing the ruling ideology, depending on whether the ruling ideology is in line with ones interests or not. The form of the experienced *plaisir* ranges from reactionary to subversive.

Fiske emphasizes that there are two types of pleasures: the pleasures of avoidance related to the body and the pleasures of creating meaning related to social identity and social relations, providing semiotic resistance to the ruling forces. It is emphasized that popular culture is an integral part of everyday life operating on a micro-political level, and that it is progressive. Popular culture is a part of everyday unequal power relations in social structures and its progressiveness is reflected in its attempts to strengthen and expand the subordinates and the weak and improve their living space.

2 Mikhail Bakhtin (1895- 1975), Russian philosopher, literary critic and scholar.

Fiske also explains the pleasure of discomfort which arises in the conflict between the conventional and the subversive, and contains within itself both, the values of the ruling forces and those of the subordinate, and occurs "when what is ideologically repressed conflicts with the forces that suppress it" (Fisk, 2001: 78)³, as well as the pleasure of a routine of popular culture such as watching television. Fiske points out that satisfaction and importance are not always related to gaining power, but that they strive for it, and that strengthening the self-awareness of the subordinates is a precondition for the development of resistance. Considering the pleasures of avoidance, evasion of social control, and self-discipline, Fiske analyses aggressive bodies and carnival pleasures in which the body carries the meaning of a struggle in which hegemonic forces seek to achieve power and domination through discipline and control.

Pinter's drama characters in the culture of body and pleasure

In the drama *Dumb Waiter*, Gus and Ben enjoy the pleasure of adapting to the ruling ideology, supporting its existence with their deeds. They carry out the given commands, maintaining the existing social order and thus finding their own confirmation in society. At the same time, the control over Gus and Ben as a class body is expressed in the form of determining their free time by productive, but paternalistic means of controlling the pleasures of subordinate classes. As Fiske explains, the bourgeoisie used all possible means to exercise control over leisure conditions, the same as that which it exercised over working conditions, and to determine meanings and behavior in connection with holidays, culture, and sports. Ben, in addition to 24 hours working days, has some control over his free time and interests which helps him work better and earn more for his superiors, while Gus, on the other hand, has no interests and is blamed for wasting his leisure time, being a threat to the social order:

"Ben: You know what your trouble is?

Gus: What?

Ben: You haven't got any interests.

Gus: I've got interests.

Ben: What? Tell me one of your interests.

Pause.

Gus: I've got interests.

³ Original text: „kada se ono što je ideološki potisnuto sukobi sa snagama koje ga potiskuju.”
Translation used in the paper has been done by the author.

Ben: Look at me. What have I got?

Gus: I don't know. What?

Ben: I've got my woodwork. I've got my model boats. Have you ever seen me idle? I'm never idle. I know how to occupy my time, to its best advantage.

Then when a call comes, I'm ready." (Pinter, 1996: 118)

The forces of domination control society not only by strictly disciplining measures, but also by lowering the awareness of the subordinates about what is right and what is wrong, and by creating the belief that the system is not responsible for poverty but the subordinates themselves, which, as Fiske points out, is an example of the ideological strategy – blaming the victim. Gus and Ben, the soldiers of the forces of domination, who enforce social discipline, as the most important factor in supporting the ruling ideology, are themselves subjected to it. In addition to mechanized labor and leisure, the bourgeoisie also tries to colonize the field of sports. Certain sports have certain functions, as Fiske explains. Football and boxing, with their folk roots, present not only recreation, but also liberation from all disciplines and norms of behavior, which can lead to creating disorder, posing a threat to the existing social system. Therefore, the middle class tries to impose its ethos, norms of behavior and actions on sports, so that it could influence the character formation of young people in an organized and controlled way, and form the obedient nation. Football was transferred from the streets where it was first played by the subordinate class, and where it posed a potential threat to the ruling class, to regulated fields, where the rules set by the ruling ideology are respected, thus enabling control and domination. Gus and Ben reveal that they are great football fans and true representatives of the followers of the mentioned ideology:

"Gus: Eh, it's Friday today, isn't it? It'll be Saturday tomorrow.

Ben: What about it?

Gus:(excited). We could go and watch the Villa.

Ben: They're playing away.

Gus: No, are they? Caarr! What a pity.

Ben: Anyway, there's no time. We've got to get straight back.

Gus: Well, we have done in the past, haven't we? Stayed over and watched a game, haven't we? For a bit of relaxation.

Ben: Things have tightened up, mate. They've tightened up." (Pinter, 1996 : 121)

Gus and Ben express *plaisir* in owning, cleaning and constantly checking weapons, which *plaisir* social norms determine as a symbol of masculinity and strength, while their aggression is a reflection of *jouissance* liberating pleasure.

In the drama *Birthday Party*, Goldberg and McCann, like Gus and Ben, express their *plaisir* in adapting to the imposed social norms and represent an extended arm of the ruling ideology which cannot be avoided. Their satisfaction is hegemonic, stemming from a dominant ideology that strives to be maintained through control. Goldberg addresses Stanley in a long interrogation, aiming to confuse, disorient and lobotomize him: "But we have a solution for you. We can sterilize you." (Pinter, 1982: 62)⁴ However, on the other hand, the vulgarities uttered by Goldberg and McCann, such as – garbage, plague, bastards, and indulgence in the aggression they direct at Stanley – "Wake him up. Stick a needle in his eye." (Pinter, 1982: 62)⁵, belong to *jouissance* of getting yourself lost in action and exaggeration. However, they do not pose a threat to the social order because the mentioned protagonists are its servants. Petey also belongs to *plaisir* of adjustment, but he does not implement the disciplinary measures of the ruling ideology. He obediently accepts the society as it is offered to him and shows and follows the paths that the order outlines for him. He leads a life filled with routine and fits into expected behavior.

Evasive behavior, a kind of escape from the social system, avoidance of social control and norms prescribed by the holders of social control as acceptable, can be seen in Stanley, who retreats into isolation of the seaside boarding house. The ruling ideology interprets his refusal to be part of the society as a threat and subversion, and immediately takes steps to suppress and control such behavior. Stanley also shows the satisfaction of inverting social discipline in his flirtation with Meg, a married woman. Patriarchal norms of behavior mean that a married woman should be focused to her family and household, but Stanley finds pleasure in a semi-loving relationship with Meg, treating her with love, contempt and aggression, but also as his mother, resisting everything society expects from him. On the other hand, Meg shows *plaisir* of opposing, creating a different meanings in relation to the existing ones, and directs her spiritual and physical interest to Stanley. She connects her sexual energy with the guest of her boarding house and thus endangers the credibility of social discipline. If social discipline has no foundation in people, then both social order and entire dominant system are considered weak. At a birthday party, the inverted world of popular pleasures comes to the fore. First of all, it is questionable whether it is Stanley's birthday or not, and then vulgarity, physicality, aggression and repression develop to the level of culmination.

The evasive popular pleasure of avoiding and retreating is reflected in the character of Aston in the drama *Caretaker*. Unlike Stanley, who is retreating in order to avoid the forces of social discipline, so that they would not absorb and lobotomize him, Aston has already gone through the process of lobotomy. The forces of the ruling ideology have already done their disciplinary measures and applied them to

4 Original text: „Ali imamo rešenje za tebe. Možemo da te sterilizujemo.”
Translation used in the paper has been done by the author.

5 Original text: „Probudi ga. Zabodi mu iglu u oko.”
Translation used in the paper has been done by the author.

Aston, thus transforming him into an individual who has lost his own being. He loses the ability to think and act in accordance with his ideas, that is, to manage his own life. Aston's personality is present only in traces. His thought are slow as well as his deeds, but still, he shows signs of empathy towards another being. Faced with his micro world, isolated from social life, Aston seeks the meaning and satisfaction in what society has made available to him - small purchases and small repairs: "Aston: I'll stroll along the streets a bit. A little ... a little shopping. The man left one drill there these days. I would like to see that, in every way." (Pinter, 1982: 109)⁶.

Davies' evasiveness, deviance from the social system and escape into the labyrinth of his imaginary life strategy are different from Aston's. Confused and dissatisfied, in the system that offers only certain patterns of behavior and living, trapped in a lower class body that is not allowed to progress and improve because it is subordinate and intended for hard work, order and discipline in the name of acquiring the goods for a higher class body, Davies is lost in his search for the meaning and experiences alternately both *plaisir* and *jouissance*. He seeks *plaisir* in trying to adapt to the situations that are imposed on him. He tries to find a job and live his life as required by the rules. Therefore, he accepts the offers of both Aston and Mick, but does not manage neither of them because the desire to fit arises from fatigue from his wandering through the winding paths of modern life, and does not arise as his own, thoughtful idea of self-realization and the development of his competencies. Out of a desire to adapt, Davies turns to twisting moral norms, inconsistency and betrayal. Davies also inverts the social discipline by enjoying *jouissance* of rejecting orders and subordinate positions imposed on him by society, and explains to Aston why he lost his job: "Who is that idiot to command me? There is no difference between us. He's not my boss. He is nothing more than I am." (Pinter, 1982: 97)⁷ By not accepting orders and refusing obedience to the class body to which he belongs, Davis poses a threat to the ideology of the forces of domination. Pinter only hints in parts of Davies' biography, which is as contradictory as Davies himself. Despite being poor and thus disenfranchised, he shows protest against the social classification based on the mentioned parameters: "Davies: Let me be a tramp, but I have the same rights as other people." (Pinter, 1982: 98)⁸ In his evasive retreat, he is not determined whether he will be a part of the society or not, nor can he decide, because his consciousness is still limited by the impositions of the society and Davies is not able to rise above that. While he claims that he cannot walk because he does not have shoes, that is, to act without material means, Davies refuses to enter other people's shoes because

6 Original text: „Eston: Protumaraću malo ulicom. Malo...malo da pazarim. Čovek je ostavio ovih dana jednu bušilicu tamo. Hteo bih to da vidim, na svaki način.”
Translation used in the paper has been done by the author.

7 Original text: „Ko je taj idiot da meni naređuje? Među nama nema razlike. Nije on moj gazda. Nije on ništa više od mene.”
Translation used in the paper is done by the author.

8 Original text: „Dejvis: Neka sam ja i skitnica, ali imam prava kao ostali ljudi.”
Translation used in the paper has been done by the author.

they do not suit him, just as he feels that the offered subordinate positions do not suit his aspirations.

The prevalence of the idea of the importance of *jouissance* popular carnival pleasures of sports competition is reflected in Davies' presentation of his own fantasies about the future in which he dreams of being a part of that sports world. However, Davies, despite being revolutionary in certain situations, is already partially socially lobotomized and he is not able to finish his thought, so it remains vague. He doesn't see himself as part of the competitors, the main players, but as the support staff:

"You know, I thought, one day, when I move there, I can see how things are at Wembley. Because those matches, you understand? They need people to run on the field, you know, to be careful. Or something else, something else I could, I could go down to Kennington. Because all those big sports fields, so it's like one and one, people are needed, to guard the playground, they need it, without that they just can't. Close to common sense, isn't it? (Pause) Just to go there once." (Pinter, 1982: 112)⁹

Unlike Aston and Davies, Mick enjoys *plaisir* of adapting, developing his consumer character shaped by material consumer ideology. He finds meaning in small business, which brings him certain income and real estate ownership. Occasionally, Mick experiences *jouissance* popular pleasure of expressing aggression towards Davies, thus expressing dissatisfaction with the incompleteness of his position, but that feeling does not persist and he returns to the routine of his everyday material life.

Plaisir of adapting, is also felt by Teddy in the play *Homecoming*, but in a different, more intellectual way than Mick. With his routine, slow, lethargic, but safe way of life, he also contributes to the establishment of modern life flows. Like Mick, Lenny's tendency to adapt to modern social trends is influenced by the consumer aspirations of hyper-consumerism. Externally polished, Lenny is still different from Mick because he inverts social discipline and expectations in the form of belonging to the underground world of crime and prostitution. His pleasures are bodily, vulgar and exaggeration is obvious. The world in which he moves is brutal, aggressive and reflects *jouissance* resistance to the established values by denying them. The sexual energy he develops in relation to Ruth, his brother's wife, is contrary to all patriarchal moral norms and is based on the struggle for domination. Lenny's physical brutality is especially evident in a conversation with Ruth when he explains his feelings towards the prostitute who was his employee and who offered him his services:

9 Original text: „Znaš, mislio sam, jednoga dana, kada se prebacim donde, mogu da pogledam kako stoji stvar na Vembliju. Jer ti mečevi, razumeš? Ljudi su im potrebni, da trče po terenu, razumeš, da paze. Ili još nešto, još nešto bih mogao, mogao bih da se spustim dole do Keningtona. Jer svi ti veliki sportski tereni, pa to je ko jedan i jedan, potrebni su ljudi, da čuvaju igralište, to njima treba, bez toga prosto ne mogu. Blisko zdravoj pameti, je li? O, sve bi bilo u redu... samo kad bih.... uh... pa samo... samo da to uradim. (Pauza) Samo da odem tamo već jednom.”
Translation used in the paper has been done by the author.

“...Well, there was nothing so unusual in her proposal and I usually agree. I mean, I would have agreed even if the conditions had been normal. Only, the trouble was that she was falling apart from syphilis. I had to turn her down. But the lady kept pushing me under the arch. No one can expect me to agree to her insistence, under the given circumstances. And – when you consider it – it is clear that I had to shake it. It went through my head then to get rid of her. You understand me – to silence her. The fact is that this – I mean murder – would be a very simple thing...” (Pinter, 1982: 171)¹⁰

In Lenny's perverted world, there are no moral brakes, compassion, empathy, justice, or frameworks of interpersonal relationships. There is no good or evil, but only willingness to survive. He indulges in instincts and the law of the stronger, while weakened individuals are to be removed.

The bodily principle of fighting and competing is embodied in the character of Joey, the youngest brother, who trains boxing. Sport carries a set of meanings related to the strength, power, activity and physical side of being. It carries the meanings of naturalness and sexuality, and enables the confirmation of physical ability. As Fiske point out, control over the body is control over society. The forces of domination determine, among other things, the aesthetic aspect of the body and propagate what is healthy and beautiful and what is not. A firm, young and strong body, which athletes have, is socially accepted, while a limp and weak body is rejected as socially unacceptable and unhealthy. However, the body over which disciplinary control is exercised can also be an instrument of resistance to the ruling ideology, as Fiske explains:

“Despite the disciplinary use of the body to embody and textualize, the body remains an extremely uncertain space of social control, so society is forced to develop a powerful and comprehensive apparatus to deal with it. *Jouissance* is theoretically explained as a moment of pleasure in which the body is freed from social and cultural control.” (Fisk, 2001: 111)¹¹

10 Original text: „...E pa, u njenom predlogu nije bilo ničeg tako neobičnog i ja na takav predlog obično pristanem. Hoću da kažem, pristao bih ja i tada da su uslovi bili normalni. Samo, nevolja je bila u tome što se ona raspadala od sifilisa. Morao sam da je odbijem. Ali dama je nastavila da navaljuje na mene tamo pod svodom. Niko od mene ne može da očekuje da, u datim uslovima, pristanem na njeno navaljivanje. I – kada se uzme u obzir – jasno je da sam morao da je tresnem. Prošlo mi je tada kroz glavu da je se otarasim. Razumete me – da je ucmekam. Činjenica je da bi to – mislim na ubistvo – bila vrlo prosta stvar...”
Translation used in the paper has been done by the author.

11 Original text: „Uprkos disciplinskom korišćenju tela da bi se zakon otelovio i tekstualizovao, telo ostaje krajnje nesiguran prostor društvene kontrole, pa je društvo zbog toga primorano da razvija moćan i sveobuhvatan aparat da bi se s njime nosilo. *Jouissance* se teorijski objašnjava kao trenutak zadovoljstva u kome se telo oslobađa društvene i kulturne kontrole.”
Translation used in the paper is done by the author.

Fiske points out that in addition to the satisfaction that threatens the social order, pain can also be threatening, and that pain is a means of social control. In competitive, martial arts, pain can be a spectacular physical experience, a victory over control and the norms established by the dominant ideology. Fiske claims that emphasizing a beautiful body in sports is a depoliticized ideological glorification of physical labor in capitalism.

Ruth has the opportunity to indulge in *plaisir* of adapting to the ruling ideology, but she rejects it and her instinctive, carnival nature prevails. Ruth leaves life in a small American university town and stays in England where she indulges in *jouissance* of the physical, active, aggressive and exaggerated pleasures. She enters Rabelais's (Bakhtin, 1984) world of exaggeration, where the body and bodily functions come to the fore, where the sublime and the low, the secular and the sacred, collide, where there is no rank or social hierarchy. Her exaggerated sexuality and eroticism lead her through flirting and exchanging bodily pleasures with her husband's brothers, and then it drives her to accept the role of a Soho prostitute. Fiske explains that this reversal of rejection of the sublime and acceptance of the low is "a testimony to the power of the 'low' to resolutely demand the right to its place in culture." (Fiske, 2001: 97)¹² Ruth inverts social discipline and social norms by replacing her existing family, whose members are her husband and children, with a new, different family, whose members are her father-in-law and brothers-in-law:

"Lenny: We'd find you an apartment.

Pause.

Ruth: An apartment?

Lenny: Yes.

Ruth: Where?

Lenny: In the town. (Pause.) But you would live here, with us.

Max: Yes. This would be your home. Here, in the family circle.

Lenny: You'd just hop over to that apartment for a few hours a night. That is all.

Max: Just a few hours.

Lenny: That way you would earn enough money to be able to support yourself."
(Pinter, 1982: 199)¹³

12 Original text: „predstavlja svedočanstvo o moći „niskog“ da odlučno zahteva pravo na svoje mesto u kulturi.”

Translation used in the paper has been done by the author.

13 Original text: „Leni: Mi bismo vam našli stan.

Pauza.

Rut: Stan?

Leni: Da.

Rut: Gde?

Leni: U gradu. (Pauza.) Ali živeli biste ovde, sa nama.

Maks: Dabome. Ovo bi bio vaš dom. Ovde u krugu porodice.

Leni: Samo biste skoknuli do onog stana na nekoliko sati – noću. To je sve.

Maks: Nekoliko sati samo.

Leni: Tako biste zaradili dovoljno novca da možete sami da se izdržavate.”

Translation used in the paper has been done by the author.

Emphasis on work and the ability to support oneself indicates the Marxist claim that work is an essential feature of a human being, and in the case of Ruth, it indicates the completion of her being. Ruth finds satisfaction in rejecting the overall patriarchal ideology and understanding of the family, all moral and social norms, creates her own meanings and based on them creates a new, completely different reality. With such thinking and acting it represents resistance and a direct threat to the existing moral, legal and aesthetic ruling forces, and indicates how fragile social control is.

In the drama *No Man's Land*, Hirst indulges in *jouissance*, constantly pouring champagne and whiskey and being in a state of drunkenness. By intoxication, that is, by excessive indulgence in bodily pleasure, Hirst, although a member of the upper class, poses an opposition to the norms prescribed as acceptable by the bearers of social control. However, although the bourgeoisie does not approve of excessive enjoyment of the bodily pleasures of the aristocracy, it does not punish or sanction its members because although they pose a threat to the imposed norms, they do not pose a threat to the existing social order at the top. Hirst tries to overcome his grief and spiritual pain for the past by losing himself and fleeing to *jouissance* of "no man's land", which indicates the decadence and fragility of the existing social order. Despite being a member of the ruling elite and a supporter of the good old days, Hirst, according to his memories, of which we are never sure whether they are real or fictional, enjoyed, in his youth, the *jouissance* of physical and spiritual pleasures of distorting social norms. His *jouissance* is reflected in a love affair which he nurtured with Spooner's wife. Emphasizing the bodily *jouissance* of liberation from self-control and control of society is reflected in the emphasis on the corporality of Spooner's wife: "Hirst: Her ardor was, at least in my entire experience, unparalleled." (Pinter, 1982: 265)¹⁴

The glorification of Spooner's physicality and the control of social norms over his body, and thus over his entire life, is reflected in Hirst's description of Spooner's athletic engagement: Hirst:

"You have always been preoccupied with your physical ... fitness ... is it true? With full right, full right. You were a really well-built guy. A natural athlete. Medals, plaques, your name was written in golden letters." (Pinter, 1982: 265)

Like Davis (*Caretaker*), Spooner does not find his way between *plaisir* adjustment and *jouissance* resistance, and remains lost in modern society.

In the drama *Betrayal*, Emma, Robert and Jerry, enjoy and suffer the *jouissance* of avoiding social norms. Their entire world is set in Bakhtin's atmosphere of reversal of established rules. At the very beginning, Jerry's drunkenness and loss of self in his

14 Original text: „Hirst: Njena vatrečnost je bila, barem u mom celokupnom iskustvu, bez premca.” Translation used in the paper is done by the author.

fascination with his best friend's wife stand out, which violates the rules of a healthy, sober body, as well as patriarchal moral norms:

„Jerry: Look at the way you're looking at me. I can't wait for you, I'm bowled over, I'm totally knocked out, you dazzle me, you jewel, my jewel, I can't ever sleep again, no, listen, it's the truth, I won't walk, I'll be a cripple, I'll descend, I'll diminish, into total paralysis, my life is in your hands, that's what you're banishing me to, a state of catatonia, do you know the state of catatonia? Do you? Do you? The state of . . . where the reigning prince is the prince of emptiness, the prince of absence, the prince of desolation. I love you.” (Pinter, 2013: 51)¹⁵

Jerry's overemphasized feelings indicate *jouissance* of liberation from social determination and control, and he reaches Bakhtin's notion of freedom and Barthes' sense of *jouissance*. Resistance to traditional norms is reflected in various aspects of betrayal that takes place in all directions and is contrary to socially desirable forms of behavior and unwritten moral expectations. The body as the seat of energy and the battlefield of struggle between power and avoidance, discipline and liberation reflects society and struggles that take place in it on different levels, introducing, as Fiske points out, carnival degradation that lowers everything to equality of bodily principles.

Concluding remarks

Pinter's drama characters indulge in popular *jouissance* and *plaisir* pleasures that significantly mark their way of life in a hegemonic society. Each of them strives to fulfill *plaisir* of recognition and confirmation in the society that surrounds them. Since they belong to different class groups, from the working class to the upper class, their adjustments to the system are different, because there are different requirements in relation to different class affiliations, and each of them has its own aspirations within the social class to which he belongs. Starting from the general to the individual, depending on their own interests, at an everyday level, Pinter's protagonists adapt or oppose given norms. Also, in an attempt to realize their urges, they occasionally indulge in the pleasures of losing their own emotions and desires, that is, the carnival pleasures of exaggeration, in the sense in which Bakhtin explains them. Starting from the general to the individual point of view, modern society allows members of the upper class and the upper middle class to indulge in pleasures,

15 Original text: „Džeri: Pogledaj kako me gledaš. Ne mogu te dočekati, poražen sam, totalno sam nokautiran, zaslepljuješ me, dragulju, dragulju moj, ne mogu više da spavam, ne, slušaj, istina je, neću moći da hodam, biću bogalj, spustiću se, smanjiću se, u totalnu paralizu, moj život je u tvojim rukama, tu me proteravaš, u stanje katatonije, znaš li kakvo je to stanje katatonije? Znaš li? Znaš li? Stanje . . . gde princ koji vlada jeste princ praznine, princ odsustva, princ pustoši. Volim te.” Translation used in the paper has been done by the author.

even if it means opposing prescribed norms and creating new meanings, because they do not threaten the system, but are an established part of the ruling ideology, to a greater or lesser extent. Hirst, Petey, Meg, Teddy and Emma, indulge in retreat, drunkenness, promiscuity, and exaggeration, but are not punished for their actions. In contrast, members of the subordinate, working class, are treated differently by the ruling system, which seeks to control them in order to maintain its own power and accumulate capital. Control implies the implementation of disciplinary activities that define, determine and regulate the pleasures of subordinates, and in that sense the satisfaction of an individual body is considered a threat to a political body, which consequently entails a certain type of punishment:

“Excessive pleasures are always a threat to subordinate groups (subordinate in the sense of class, sex, race, or any other sense), the threat becomes particularly pronounced, so disciplinary, if not repressive action is imposed as almost inevitable.” (Fisk, 2001: 90)¹⁶

Pinter's protagonists, members of the lower classes, in accordance with the above, to a greater or lesser extent successfully fight the system, but at the same time they are disciplined or punished for the pleasures they indulge in. Gus, although in the service of the system, expresses his suspicion of the same, and thus commits the most serious offense, for which he is sentenced to death. However, Pinter goes a step further in showing the relationship between popular pleasures, the overall population and the power bloc. Stanley, who indulges in the evasive pleasure of escape, is not doomed to physical death, but his personality, the power of reason, moreover the power of speech, is removed. Disciplinary control measures do not only include members of the lower strata of society. They expand and encompass everything and everyone, regardless of class affiliation, and depending on the protagonists' individual popular strengths, the measures have a stronger or weaker impact.

16 Original text: „Prekomerna zadovoljstva oduvek su pretnja društvenoj kontroli, ali kada ta zadovoljstva pripadaju podređenim grupama (podređenim u smislu klase, pola, rase, ili bilo kom drugom smislu), pretnja postaje posebno izrazita, pa se disciplinsko, ako ne i represivno delovanje, nameće kao gotovo neizbežno.”

Translation used in the paper has been done by the author.

LITERATURE

1. Bakhtin Mikhail (1984): *Rabelais and His World*; Bloomington: Indiana University Press.
2. Lipovetski Gilles (2008): *Paradoksalna sreća – Ogled o hiperpotrošačkom društvu*; Zagreb: AB izdanja antibarbarus.
3. Pinter Harold (2013): *Betrayal*; New York: Grove Press; www.groveatlantic.com; eBook ISBN: 978-0-8021-9228.
4. Pinter Harold (1982): *Pet drama*; Beograd: Nolit.
5. Pinter Harold (1996): *Harold Pinter: Plays One*; London: Faber and Faber.
6. Storey John (2001): *Popular Cultural Theory and Culture: An introduction*, Fifth Edition; Edinborough: Pearson Education Limited.
7. Fisk Džon (2001): *Popularna kultura*; Beograd: Clio.

ПОПУЛАРНА КУЛТУРА: ПИНТЕРОВИ ДРАМСКИ ЛИКОВИ У КУЛТУРИ ТЕЛА И ЗАДОВОЉСТВА

Апстракт: Тема овог рада је дефинисање појма популарне културе и утврђивање њеног утицаја на став и понашање драмских ликова Харолда Пинтера у култури тела и задовољства. Први део рада ослања се на теорије еминентних социолога у вези са концептуализацијом популарне културе, са посебним освртом на елемент популарних задовољстава и тела. Тело се посматра из физичке, класне и родне перспективе популарне културе која се разликује од владајуће идеологије, док је остваривање популарних задовољстава сагледано кроз тумачење Џона Фiskeа, која подржава став да подређене друштвене групе стварају своја сопствена значења садржаја и развијају популарна задовољства у супротности са хегемонистичким задовољствима. Такође, рад проучава културу задовољства и тела са становишта Ролан Бартове поделе на *jouissance* и *plaisir*, као и са становишта карневализације Михаила Бахтина. У другом делу рада компаративном методом је дефинисано и објашњено понашање драмских ликова Харолда Пинтера у драмама Глупи конобар (Без поговора), Рођенданска забава, Настојник, Повратак кући, Ничија земља и Издаја из перспективе уживања у задовољствима. Тачније, размишљање и деловање Пинтерових протагониста се класификује као манифестација популарних задовољстава *jouissance* и *plaisir*. Циљ рада је да се утврди како се драмски ликови Харолда Пинтера понашају у култури тела, како уживају у популарним задовољствима и у којој мери популарна задовољства утичу на њихов живот.

Кључне речи: ПОПУЛАРНА КУЛТУРА, ТЕЛЕСНА КУЛТУРА, JOUISSANCE, PLAISIR, ХАРОЛД ПИНТЕР, ЏОН ФИСКЕ, РОЛАН БАРТ, МИХАИЛ БАХТИН, ДРАМСКИ ЛИКОВИ.

Слободан С. ПАЈОВИЋ

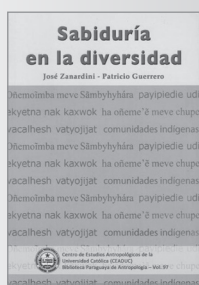
Факултет друштвених наука
Београд, Србија

КОНТАКТ: slobodan.pajovic@fdn.edu.rs

УДК:
316.356.4:001.891.3
323.1
341.218.4
321.013

ВРСТА РАДА:
ПРИКАЗ
ПУБЛИКАЦИЈЕ

ПРИМЉЕН: 27. 2. 2022.
ПРИХВАЋЕН: 1. 6. 2022.

МУДРОСТ У РАЗЛИЧИТОСТИ

José Zanardini, Patricio Guerrero,

„Sabiduría en la diversidad”, 2015, Universidad Católica „Nuestra Señora de la Asunción”, Centro de Estudios Antropológicos de la Universidad Católica, Paraguay, 520 p.

Ову вредну књигу на шпанском језику објавио је Центар за антрополошке студије (CEDAUC) Католичког универзитета Наше Госпе од Асунсионa. Аутори су познати социјални антрополог проф. др Хосе Санардини (CEDAUC) и др Патрицио Гереро, чувени еквадорски кантауор и стручњак за андску културу, обичаје и музику. Обојица аутора имају веома богату библиографију објављених књига и чланака.

Посебност ове књиге је у њеној структури. Наиме, књига садржи две студије под насловом: „Култура џунгле” (*Cultura de la Selva*) и „Срце од „других мудрости” као побуњенички одговор на колонијалност знања и битисање” (*Corazonar desde „sabidurías otras” como respuesta insurgente a la colonialidad del saber y del ser*) и, засебно један одељак: комплетну правну документацију о индихенистичким питањима, која је подељена у два дела уз напомену да је трећи документациони анекс, односно Статут индихенистичких заједница у Парагвају (1992) и Декларације ОУН из 2007 о тим питањима, објављен на индијанским језицима: *guaraní, ayoreo, enxet* и *nivaclé*. На крају, се налази и веома важан Кастиљанско-гварани појмовник.

Обе студије укључене у ову едицију полазе од чињенице да је културна разноликост велико и снажно подстицајно богатство које може отворити пут и усмеравати плодне међукултурне односе. Већ и сам наслов књиге – *Мудрост у различитости*, покушава да усмерава наше мисли ка мудрости коју свака култура треба да стекне како би ступила у интеракцију са другом. Такође се указује на опасност да свака култура, односно разноликост може у себи поседовати и опасан вирус који називамо ентоцентризмом. Етноцентризам за ауторе ове

књиге представља *de facto* болест која напада ум и срце, замагљује нам мисли и поступке а може постати и дубока нетрпељивост према „другима” и „различитима”. Коначно, такав развој људског ума може водити и ка насиљу, али и уништењу „другог”. У том контексту, изнето је мишљење да хомогенизирајуће културне тенденције у оквирима глобализације осиромашују људе, односно живот на нашој планети јер када елиминишемо или редукујемо културне различитости отварамо простор за слабљење културе и њених интеракцијских токова.

Како би објаснили овај феномен аутори као пример наводе монокултурне засаде великих екстензија који постају рањивији због недостатка интеракција са другим природним елементима. Отуда и потреба да се такви екстензивни засади заштите од штеточина које му прогресивно прете. На жалост, одбрана се спроводи хемијским производима често штетним за људе, само земљиште, површинске или поцемне воде. Поред тога, врше се генетске модификације семена како би се побољшао квалитет, квантитет и отпорност производа. А човечанство остаје у магли непознавања средњорочних и дугорочних ефеката ових атака на људску екологију и то у њеној планетарној димензији. Управо због тога нас научници упозоравају на неопходност очувања биодиверзитета како се не би изазвале ситуације које је тешко контролисати.

Потом се наглашава да су овакви процеси карактеристични за глобализацију и да се примењују у различитим облицима и на људски род. А та тенденција могла би да угрози постојање више од шест хиљада језика, култура, космо-визија, шест хиљада начина размишљања и живота.

И када разматрају утицај глобализације на културу оба аутора истичу да је етноцентризам наглашено видљив у асиметричним односима између великих сила и слабијих, рањивијих земаља. Велике силе неселективно извозе и намећу за себе повољне економске, политичке и културне моделе, а спремне су и да промовишу рат па чак и уништење како би остварили своје хегемонистичке циљеве. Опасност од оваквих догађаја приметна је и у неким државама (Сирија, Ирак, Јемен, Либија, Израел, поред осталих примера) где је дошло до напетости, сукоба између разних социокултурних група и то у тежњи наметања сопственог модела слабијима, односно етничким мањинама.

На основу свих ових опажања аутори у својим студијама закључују и детаљно износе и објашњавају важне задатке који стоје пред социјалном и културном антропологијом у ери глобализације и заштите слабијих, рањивијих народа и, посебно, индијанаца у латинскоамеричком региону. Тако проф. др Хосе Санардини, мисионар и свештеник Салесијанског реда, који је дуго живео са индијанцима у разним деловима парагвајске покрајине Ђако, био чак усвојен као син народа *Ayoreo*, анализира концепт културе џунгле, кроз призму образовања и у складу са културним и језичким посебностима, идентитетом, разноврсношћу и плуралитетом. Објашњава појам интеркултуралности уз напомену да је плурикултуралност присутна у свим земљама Латинске Америке на основу признања различитих група према језику који користе, њиховој

историји, традицији, веровању, итд. Санардини инсистира на чињеници да је плурикултуралност само први и још увек недовољан искорак ка суживоту и интегралном развоју јер се догађало да су неке културе биле формално признате али уз наглашавање њихове социјалне инфериорности. Због тога се морају изучавати односи који се успостављају између различитих култура с циљем превазилажења асиметричних и хегемонистичких тенденција које угрожавају једнакост и основна људска права. Као решење се нуди концепт толеранције према постојању разноликости која је у реалним условима живота још увек условљена отежаним међукултурним односима без обзира на усвојене принципе једнакости и партиципативности.

Посебан део студије Санардини посвећује образовању као инструменту за спознају сопствене историје, културе, језика, колективног сећања и заборавља. Износе се веома интересантне чињенице о функционисању индијанских школа, сукобу оралне традиције и писмености, спознаји сопствене земље без зла, ривалитета између образовања заснованом на вредностима из живота, бригом за животом и званичног школског билингвалног модела. Сходно приоритетима и према сугестијама самих индијанских заједница, односно њихових лидера (мудрих старца), учитеља, шамана, најбољих ученика, Санардини предлаже следећи систем школа: школе културе, потом тзв. школе „ниша“ чији је циљ ревитализација језика појединих домородачких народа који полако нестају. Такође указује на значај школа за образовње деце оних народа који говоре сопствени језик и познају своју културу. Посебно говори о концепту тзв. ефикасне школе која обједињује тзв. радијалне школе, односно по групама сву ону индијанску децу чије су породице у миграторним условима због посла. На крају, бави се изазовима билингвалне школе у оквирима парагвајског плурилингвизма, односно постојања двадесет индијанских језика које Санардини сматра великим богатством у процесу јачања националне државе и, посебно, интеркултурне комуникације.

Са друге стране, Патрисисо Гереро сугерише да је садашњи цивилизацијски модел, изграђен на хегемонији разума, неодржив јер угрожава могућност живота у свим његовим облицима. Као један од највидљивијих израза ирационалности западног разума наводи еколошку кризу, која није ништа друго до одраз цивилизацијске кризе. Гереро оштро критикује глобализацију јер је ослоњена на кризи хегемонистичког, тотализујућег знања које је инструментализовано да пласира непостојећу универзалну истину, односно оно је у служби моћи и доминације над људским бићем, природом и животом. Стога је неодрживо замислити „други“ цивилизацијски пројекат и постојање који нису засновани на разуму и епистемологији западне и европоцентричне рационалности која је осмислила модел колонијалности знања.

У тим оквирима Гереро сматра да замишљање „другог“ пројекта постојања неминовно имплицира радикалну интерпелацију онога што радимо у етичком и политичком смислу, с обзиром да се не доводи у питање начин на који се мисао производи, већ ко је производи и за кога. Последично овом ставу он по-

ставља и неколико кључних питања за превазилажење колонијалности знања у ери глобализације: Знање за шта? Знање за кога? Знање од кога?

Надаље, када говори о латинскоамеричкој реалности наглашава да је неопходно остварити дијалог западњачких знања у дебати са индијанским интелектуалицима и заједницама које теже интеракцији са националним друштвом и то у жељи за прогресом, променама, стицањем нових вештина и компетенција. На тај начин, усмерава наша размишљања на значај антропологије као науке о различитости, о плурализму, истости као методу спознаје свих животних реалности и стварања. При томе, упозорава да се идентитет гради на представама које друштво и култура праве о себи (истост), о другима (другост) у сложенем процесу који називамо дијалог.

Закључује да идентитет има и важно политичко значење јер уједно постаје стратегија борбе за право на различитост. Сходно томе, за Герера је интеркултуралност резултат дијалектике друштвеног процеса симболичке конструкције у коме се изражавају свест, воља, креативност, друштвене имагинарије, представе, наде, утопије, у потрази за новим осећањима, моделима мишљења, стварања, живота. Поједностављено речено, ради се о егзистенцијалним моделима који обједињују интеракције између различитих актера у одређеном историјском моменту који принципом усаглашености дефинишу и утврђују оквире правног, социјалног, политичког и културног споразумевања.

На крају, вредно је истаћи ауторова размишљања и закључке о геополитици (политикама) знања коју је пласирао Аргентинац Валтер Мињоло (*Walter Mignolo*) међународно признати семиотичар и професор књижевности на Универзитету Дјук, у Сједињеним Државама. Познат је као једна од централних личности латиноамеричке деколонијалне мисли и оснивача Групе за модерност/колонијалност. Гуереро закључује да је интеркултуралност нешто више од самог дискурса, односно представља културну политику унутар аутохтоних иницијатива. Према њему, ради се о опозиционој мисли која је усмерена на друштвено-историјску и структурну трансформацију на основама логике засноване на посебности разлика које нису само етничке или културне. У суштини ради се о колонијалној последици из прошлости на коју се надовезује садашња доминација великих народа, језика, али и знања. Аутор наглашава да ова логика интеркултуралности полази са позиције екстериорности у односу на доминантну логику коју доводи у питање новим стеченим знањима и моделима размишљања који нису потпуно изоловани од доминантних парадигми или структура. Другим речима, процес колонијалности био је нужан оквир спознаје ове нове парадигме и структуре саграђене на основама „друге” мисли, деловања у политичкој, друштвеној и културној сфери. На тај начин, закључује Гереро изграђено западно „универзално” знање *de facto* се нашло у процесу деколонизације.

Рајка ЂЕВИЋ

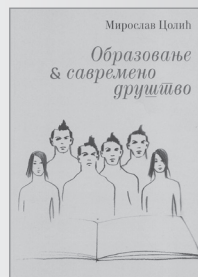
Институт за педагошка истраживања
Београд, Србија

КОНТАКТ: rdjevic@ipi.ac.rs
rajkadjevic@gmail.com

УДК:
37.014:316(049.32)
37.01(091)(049.32)
37.017(049.32)

ВРСТА РАДА:
ПРИКАЗ
ПУБЛИКАЦИЈЕ

ПРИМЉЕН: 30. 5. 2022.
ПРИХВАЋЕН: 5. 6. 2022.

КАКО САВРЕМЕНО ДРУШТВО „ОБЛИКУЈЕ” ОБРАЗОВАЊЕ

Мирослав Цолић,
„Образовање и савремено друштво”, 2022,
Дом културе „Студентски град”, Београд, 154. стр.

Аутор је на занимљив, оригиналан и аутентичан начин представио комплексан однос друштва и образовања, те систематично укомпоновао размишљања, теорије, студије и идеје многобројних педагога, психолога, уметника, филозофа, како у свету, тако и у нашој средини. За теоријски референтни оквир ове монографије превасходно се ослањао на чувене заговорнике *критичке педагогије*, односно *педагогије за ослобођење* (Пауло Фреире, Иван Илич, Богдан Суходолски, Ноам Чомски, Анри Жиру и други), док је њиховим теоријским поставкама супротставио учења о педагогији *конформизма* и *конзумеризма* (Едвард Бернез, Ернест Дихтер). Представљајући теоријска полазишта поменутих аутора, омогућио је читаоцима да се упознају са класицима у педагошкој литератури од којих многи нису преведени код нас, а самим тим ни довољно доступни нашој читалачкој публици. Иако се ово оригинално дело може читати као засебна целина, важно је нагласити да му је претходила књига *Ка критичкој револуционарној педагогији* (Дом културе „Студентски град”, 2021.) у којој аутор заступа принципе друштвено-критичке педагогије која се базира на равноправности у образовању и развоју критичке свести појединца.

Овај интересантан текст, поред уводне и завршне речи, садржи четири главна поглавља: 1) *Друштво и образовни капитал*; 2) *Друштво знања*; 3) *Педагогија дехуманизације*; и 4) *Од трга до тржнице*. На крају књиге налази се списак

литературе која обимом и избором релевантних аутора упућује на детаљан и систематичан приступ аутора тематици коју проучава у овом делу.

Аутор нас упознаје са основним постулатима од којег полази концепција *образовања за ослобођење* за коју се и сам залаже, а која подразумева активност појединца и продуктивно артикулисање људских потенцијала. Односи се на интелектуалну и емоционалну сферу, односно на слободу индивидуе и њен јединствени начин разумевања. Из угла учења, ова концепција претпоставља активно и критичко сазнавање, повезивање теорије са праксом, иницирање и прихватање новина, стваралачки однос према процесу учења, те критички однос према стварности. Образовање за ослобођење артикулише потребу за иновативним учењем које подразумева активност и партиципацију као универзалне захтеве који се не односе само на наставу и учење, него и на друштво у целини. У том смислу, партиципација не значи само преузимање улога и активно учествовање у процесима значајним за човека и друштво, него и сарадњу са другима, дијалог и емпатију.

Овој педагошкој концепцији, која подстиче формирање критичке личности аутор супротставља концепцију образовања за конформизам, односно конзумеризам, према којој савремени систем образовања почива на истом моделу као и предузетништво (улагање и очекивање профита), образује за „живот потрошње“, за конформизам, где се слобода састоји једино у слободи избора између различитих стандардизованих производа, а не за „живот акције“, за критички приступ и преиспитивање темеља система, за оно што омогућује истинску слободу избора и слободу уопште. У монографији су описани ефекти и дејства педагогије конформизма и конзумеризма (прилагођавање устројеним обрасцима, контрола знања, контрола људске перцепције, стварање пасивних конзумента, односно прималаца доминантне идеологије капитализма) који се користе у остваривању процеса дехуманизације друштва.

Аутор истиче да је педагогија конформизма у првој половини XX века оснажена новим наукама у великој мери допринела моделовању начина функционисања савременог образовног система. Уместо да се припремају за живот у слободи и једнакости, као и за креативно и критичко учествовање у развоју демократског друштва, еца и млади бивају отуђени и ускраћени за истинско знање и праве демократске вредности, а њихови природни потенцијали и креативност, „морална и емоционална интелигенција се уништавају. Позивајући се на Фреиру, скреће пажњу на неприхватљиву функцију званичних васпитно-образовних програма који се користе као средство укалупљивања човека у друштвени систем у којем владајућим режимима одговара да људи буду пасивни, а не активни чиниоци друштвених промена. Овакви системи подржавају методе које не омогућавају слободу промишљања, разумевања свакодневне стварности и утицаја на њу, чиме се уједно спречава и било каква промена парадигме. Тако конципиран образовни систем не дозвољава ученицима да сами промишљају и доносе закључке, већ им то намећу њихови учитељи. Такав систем образовања блокира стваралачку социјалну активност

која води промени, те тако масе широм света бивају потлачене, осиромашене и обесправљене. Аутор сматра да се дечја права континуирано крше од стране власти, те да школе, опремљене бројним металним детекторима, камерама за праћење и полицијским обезбеђењем, више подсећају на казнено-поправне домове, него на образовно-васпитне институтције које негују индивидуалност, креативност, слободу и заједништво.

Посебну пажњу аутор посвећује критици надирања корпоративне, трговачке и војничке културе ка високошколским установама. Нарочито се осврће на корпоратизацију образовања у САД која је произашла из масификације високог образовања и консекветне девалвације универзитетских диплома, звања и титула. Поједини представници критичке педагогије објашњавају да је додатно слабљење академске сфере изазвано и константним смањивањем буџета за науку, образовање и социјалну политику, те повећањем буџета за војску и наоружање, што је довело до све мањег броја сталних радних места на универзитетима и истраживачким институтима. Један од основних проблема са маркетизацијом, корпоратизацијом и комодификацијом образовања јесте у томе што се образовни програми искључиво усмеравају ка захтевима тржишта, што значи да се студентима превасходно нуди техничка опрема за борбу у нелибералној арени, а да образовање за критички дијалог и демократију, бивају занемарени. Тако, хуманистичко образовање бива елиминисано или техникализовано, јер је на тржишту процењено да је оно некорисно и недовољно употребљиво.

Критикујући корпоратизацију америчког универзитетског образовања, аутор значајну пажњу посвећује промишљањима Ноама Чомског. Он сматра да је индоктринација главни циљ формалног образовања као и да америчке школе припремају децу и младе да беспоговорно прихватају постојећи капиталистички систем, учећи их да су вредности које треба неговати пре свега, компетитивност, материјални успех, доминација и акумулација капитала. Негативна последица наметања поменутих вредности је у томе што деца и млади губе способност да друге људе доживљавају као своје пријатеље и суграђане са којима треба да сарађују на једнаким основама, како би заједничким снагама остваривали демократске циљеве.

У свом аргументованом критичком приступу, аутор не заобилази ни Европско универзитетско образовање, тако што анализира такозвани *болоњски процес*, коме се такође замера „американизација”, односно несметано позиционирање универзитета у службу бизниса, редефинишући образовање као продукцију мобилних и флексибилних радника који ће као запослени поседовати компетенције и вештине које су важне послодавцима. Аутор скреће пажњу и на тренд корпоратизације бројних универзитета у Африци и Азији, те нас на тај начин упозорава да тржишна образовна политика постаје доминантна у различитим деловима света, а с циљем да глобалне корпорације имају континуирану могућност селектовања високо образованих радника из различитих земаља.

Аутор даје и занимљиве приказе критика болоњског процеса од интелектуалаца у Србији, Шпанији, Хрватској, као и младих истраживача социолога, филозофа, културолога и антрополога. Тако, поједини аутори код нас истичу да је овај процес довео до експанзије веома младих и неискусних докторанада, а посебно је забрињавајуће то што велики број младих започиње докторске студије јер не могу да нађу адекватно запослење, а не због тога што имају предиспозиције да се баве науком. С дуге стране, аутор упозорава на веома сложен статус докторанада у болоњском процесу, односно на могућности њихове експлоатације на факултетима. Наиме, докторанд, који је и даље у статусу студента (купца услуга), најчешће директно учествује у процесу репродукције универзитетског знања као истраживач, сарадник или асистент. Често му се намећу и додатни послови које не би требало да ради, што му успорава рад на докторској дисертацији, а све то омогућава факултету да га држи у подређеној и недефинисаној позицији. Аутор наглашава да није реч о индивидуалним случајевима оваквог неприхватљивог положаја докторанада, већ да се ради о структуралној експлоатацији и производним односима универзитетског система под диктатом капитала. Важно је нагласити да су ови проблеми препознати у студентској популацији, те да се читалац у монографији може детаљно упознати са масовним студентским протестима широм света (последњих десетак година), који су организовани зарад одбране јавног образовања.

Дакле, приказана монографија представља својеврстан поглед на сложен однос друштва и образовања, као и теоријски утемељену и аргументовану критику потрошачког друштва и његовог погубног утицаја на образовање. Посебна вредност овог дела огледа се у могућности да читалац упозна богатству ризницу цитата и размишљања различитих аутора о проблемима образовања и школства, и то не само научника, већ и истакнутих уметника. Тако, овај рукопис може бити користан различитим интересним групама – носиоцима образовних политика, научницима и истраживачима из области образовања, социологије, педагогије, филозофије, психологије, културологије, студентима различитих профила, те свим читаоцима који теже правичнијем образовању у слободнијем и хуманијем друштву. Једна од порука ове монографије јесте да само удружени можемо успешно иницирати потребне промене у правцу развоја друштва које ће доприносити унапређивању образовања. И обрнуто, само заједничким снагама можемо градити образовање засновано на истинском знању и универзалним вредностима које ће позитивно утицати на развој друштва у којем се негују креативност, равноправност и слобода свих његових чланова.

Иван Маринковић (1980)

је дипломирао је на Географском факултету Универзитета у Београду, одсек за демографију, 2004. године. Последипломске студије демографије на Економском факултету Универзитета у Београду завршава 2010. године, одбраном магистарске тезе „Узроци смртности становништва Србије у периоду 1950/2006” и постаје магистар демографских наука. Докторску дисертацију „Разлике у смртности становништва Србије по полу” одбранио је 2016. године на Природно-математичком факултету Универзитета у Новом Саду и стекао титулу доктора географских наука. Запослен је од 2008. године у Центру за демографска истраживања Института друштвених наука у Београду. Прво као истраживач приправник, а од 2010. године као истраживач-сарадник. Актуелно звање научни сарадник има од 2017. године. У периоду 2005/2008. година био је стипендиста Министарства науке. Члан је Друштва демографа Србије (у периоду 2011/2018. је секретар Друштва, а подпредседник од 2018. године). Резултат досадашњег научноистраживачког рада представља око 50 ауторских и коауторских текстова у научним часописима и зборницима радова. Теме из области демографије којима се бави су различите, а најчешће се односе на морталитет становништва. Осим тога, бавио се и истраживањем структура становништва, као и појединим аспектима природног и миграторног кретања становништва.

Рајко Петровић (1993)

је српски политиколог и хиспаниста. Дипломирао је на Факултету политичких наука у Београду 2016. године (смер политикологија) као најбољи студент у генерацији. Мастер студије политикологије (модул Јавна управа, локална самоуправа и јавне политике) завршио је 2017. године на истом факултету, одбранивши мастер рад „Реформа градског превоза у Београду по узору на примере добре праксе у свету (са посебним освртом на Талин)”. Докторске студије политикологије на ФПН у Београду завршио је 2021. године одбранивши докторску дисертацију „Улога историјско-политичког модела регионализације Шпаније у сузбијању сецесионизма у Каталонији и Баскији”. Тиме је са 28 година постао најмлађи доктор наука у историји овог факултета. У периоду од 2015. до 2017. године био је ангажован као демонстратор-сарадник на Факултету политичких наука на наставним предметима Политичка економија, Економски систем Србије и Теорија и пракса јавних финансија. Од 2018. године ради на Институту за европске студије у Београду у звању истраживач-приправник, а 2020. године стиче звање истраживач-сарадник. Добитник је низа награда, признања и стипендија током студија. Повељу студента генерације политиколошког смера добио је од Факултета политичких наука у Београду децембра 2016, а Повељу студента генерације Факултета политичких наука од Универзитета у Београду септембра 2017. године. Више година био је добитник награде Града Лознице за најбоље студенте. Током студија био је стипендиста Фонда за младе та-

ленте Републике Србије и Фонда „Др Милан Јелић” Министарства науке и технологије Републике Српске. У научноистраживачком раду бави се: анализом политичких и друштвених прилика на иберо-америчком простору, анализом политичких и друштвених прилика на Западном Балкану, регионализацијом и равномерним регионалним развојем. Објавио је неколико књига и на десетине научних и стручних чланака из ових области.

Víctor Alejandro Godoy López (1984)

PhD candidate in Political Studies from the Externado University of Colombia, Master in International Affairs, Externado University of Colombia-Columbia University, Postgraduate Professor at the New Granada Military University. Author of the book “Beyond the Silk Road: China’s Digitization Strategies”.

Ivana Ercegovac (1974)

was born in Belgrade, where she majored journalism from the Faculty of Culture and Media. She successfully completed her master’s degree in communication studies at the same Faculty. She is currently studying for a doctorate degree in Communication Studies at the Faculty of Culture and Media. Since 1998 she has worked as a journalist in the daily newspaper *Danas*, where she has also co-edited the weekly supplement *Commedi @* which covers the topics on multimedia and new technologies. She was elected the editor-in-chief of the weekly magazine on new technologies *COM*. As the editor-in-chief, she also edited the internet portal *Good Life Kit*, and she is currently editing the portal *East Post Online* – an online portal dedicated to the Serbian community in the United Arab Emirates. Ivana is also the author of the documentary series *Life in the Desert - Our Point of View*, which talks about the life in UAE. As an external associate of the Serbian Chamber of Commerce, she works on contributions and preparation of media materials on events and activities of the Serbian Chamber of Commerce in the UAE. Her academic career started at the Faculty of Culture and Media, and she is currently working in the United Arab Emirates as a lecturer and Head of Department at the Faculty of Applied Media, at the Fujairah Women’s Campus within the Higher Colleges of Technology. Ivana teaches Media Literacy, Social Media, Convergent Journalism, Creative Writing, Communication Theory, Media Relations, Documentary and Media Law and Ethics.

Marta Ciarko (1974)

PhD in social sciences in the discipline of economics and finance. Assistant Professor at the Department of Economics of the Academy of Applied Sciences in Pila. Her research interests focus on the economics educational services, education financing, ethics and sustainable development.

Agnieszka Paluch-Dybek (1976)

PhD in social sciences, specializing in economics and finance. Assistant Professor at the Faculty of Economics of the Academy of Jakub of Paradyż in Gorzów Wielkopolski. Her scientific interests: accounting, finance and taxes.

Sanja Rafailović (1969)

graduated from the Zrenjanin Grammar School in 1988 and acquired the title of an organizer of cultural activities. In 1993 she graduated from the Department of the English Language and Literature at the Faculty of Philosophy, University of Novi Sad, and acquired the degree of a Teacher of the English Language and Literature. From 1993 to 2000 she worked as a teacher of the English language at the Zrenjanin Grammar School. From 2000 to 2002 she worked in Novi Sad, for the German non-governmental organization Malteser Hilfsdienst, as a project assistant. In 2003, in Novi Sad, she passed the professional exam and acquired the title of a court interpreter for the English language. In addition to written translations, Sanja has been working as a simultaneous and consecutive interpreter since 1993. From 2003 until today, Sanja has been working as a teacher of the English language at the XIII Belgrade Grammar School in Belgrade. Sanja is a PhD candidate, at the Department of English, module: Literature, at the Faculty of Philology, the University of Belgrade.

Слободан С. Пајовић (1950)

дипломирао је на Филолошком факултету Универзитета у Београду (Одсек за шпански језик и књижевност). Као члан Института за међународну политику и привреду, обавио је последипломско усавршавање из области регионалог развоја и међународне кризе у Централној Америци у следећим центрима: *Universidad de los Andes* (Богота, Колумбија) и *El Colegio de México* (Мексико), да би 1995. године докторирао на престижном *Instituto Universitario de Investigación Ortega y Gasset* (Мадрид, Шпанија), добивши звање доктора историјских и географских наука (област „Савремена Латинска Америка“). Прво радно искуство стекао је у Институту за међународну политику и привреду у Београду (научни сарадник), где је био главни и одговорни уредник часописа *Danubius* (на енглеском језику), генерални секретар Међународног научног форума „Дунав-река сарадње“ и оснивач и координатор Центра за изучавање Шпаније и Ибероамерике (CEEI). Од 2003. године радио је на Мегатренд универзитету, где је обављао функције координатора Сектора за Латинску Америку и Карибе, вршиоца дужности декана и декана Геоекономског факултета, проректора за међународну сарадњу, саветника ректора за Латинску Америку и Карибе и био ректор тог универзитета (2014/2016). Осим на матичном факулте-

ту, предавао је и био директор Летње школе Факулета за географију и историју Универзитета из Овиједа (Шпанија); на мадридском *Instituto Universitario de Investigación Ortega y Gasset*; *Instituto „Matías Romero” de Estudios Diplomáticos (IMRED)*, Мексико; *Centro de Investigación y Docencia Económicas (CIDE)*, Мексико; *Instituto de Altos Estudios Diplomáticos „Pedro Gual”*, Каракас, Венецуела; *Universidad de los Andes, San Kristobal*, Венецуела; *Centro de Investigaciones en Estudios Latinoamericanos para el Desarrollo y la Integración (CEINLADI)* Факултета економских наука Универзитета у Буенос Ајпесу; *Universidad Nacional del Sur-Programa de Doctorado en Historia Regional, Bahja Blanka*, Аргентина. *Doctor honoris causa* Националног каподистријанског универзитета (Атина), као и дописни члан Парагвајске академије за историју (*Academia Paraguaya de la Historia – Asunsion*). Од 2016. године има статус гостујућег професора Националног каподистријанског универзитета у Атини (Мастер из латинскоамеричких студија). Аутор је и коаутор бројних научних радова: студија и есеја објављених у референтним домаћим и иностраним часописима, дванаест књига (монографија и зборника) из области којом се бави. Добитник је мноштва угледних међународних и домаћих признања и награда.

Рајка Ђевић (1979)

дипломирала је 2004. године на Одељењу за педагогију Филозофског факултета у Београду, са темом „Образовни проблеми ромске деце основношколског узраста”. Магистрирала је на истом факултету 2008. године са темом „Карактеристике инклузивне наставе и спремност наставника и ученика основне школе да прихвате децу са посебним потребама”. Докторску дисертацију „Социјална интеракција ученика са сметњама у развоју у основној школи” одбранила је 2015. године на Филозофском факултету у Београду. Од 2005. године запослена у Институту за педагошка истраживања у Београду. Била је сарадник на пројекту Института „Образовање за друштво знања (2006 – 2010)”. Од почетка 2011. године ангажована је на пројектима Института „Унапређивање квалитета и доступности образовања у процесима модернизације Србије” и „Од подстицања иницијативе, сарадње и стваралаштва у образовању до нових улога и идентитета у друштву (2011 – 2014)”. У оквиру поменутих пројеката бави се инклузивним образовањем. Проблематику инклузивног образовања проучава из перспективе наставника, ученика са сметњама у развоју, као и ученика који немају развојне сметње. Била је сарадница и члан тимова у три међународна истраживачка пројекта. Један је од аутора и водитеља семинара „Вештине комуникације у васпитно-образовним установама”, који је акредитован од Завода за унапређивање образовања и васпитања и налази се у Каталогу програма сталног стручног усавршавања наставника, васпитача и стручних сарадника за школску 2012/2013. и 2013/2014. годину. Допринос промовисању истраживања, научних скупова и научних публикација дала је и кроз сарадњу са медијима (*Данас, Просветни преглед, Радио Београд*).

О часопису

У часопису „Друштвени хоризонти” објављују се радови који су резултат појединачних и групних (највише три коаутора) истраживања у области друштвених наука.

Часопис се публикује у штампаној и електронској форми два пута годишње, у јуну и децембру.

Часопис објављује:

1. оригиналане научни радове (у којима се саопштавају претходно не-објављивани резултати сопствених истраживања) – ОНР;
2. прегледне радове (који садрже оригиналан, детаљан и критички приказ истраживачког проблема или подручја у коме је аутор остварио одређени научни допринос, видљив на основу аутоцитата) – ПР;
3. кратка или претходна саопштења (оригинални научни рад прелиминарног карактера) – КС, ПС;
4. научне критике и полемике (расправе о одређеној теми засноване искључиво на научној аргументацији) – НК, НП;
5. стручне радове (у којима се представљају и промишљају искуства корисна за унапређење професионалне праксе) СР;
6. информативне прилоге (уводнике, коментаре, осврте, белешке) – ИП, и
7. приказе публикација (књига, зборника, часописа, научних догађаја и сл.) – ПП.

Радови се објављују на српском језику и ћириличком писму или на енглеском језику и латиничном писму.

Рокови за слање радова су: 1. фебруар и 1. август. Радове слати на имејл адресу: dh.office@fdn.edu.rs

Услови за објављивање радова

Сви радови се анонимно рецензирају. Могу бити објављени само радови који су позитивно рецензирани.

Аутори су у обавези да уз рад доставе потписану и скенирану изјаву да рад није претходно објављен или понуђен другој публикацији за објављивање и да у целини или у деловима није реч о плагијату или аутоплагијату. Образац изјаве може се преузети са интернет-странице часописа: <https://www.fdn.edu.rs>

Аутори су дужни да доставе лекторисан текстове у складу са овим упутством, у супротном неће бити разматрани за објављивање.

Радови под редним бројевима 1, 2. и 4. могу имати највише 40.000 карактера

са размацама, укључујући фусноте и ендноте, не узимајући у обзир наслов и сажетке на српском и енглеском језику и списак референци.

Радови под редним бројевима 3. и 5. могу имати највише 25.000 карактера са размацама, укључујући фусноте и ендноте, не узимајући у обзир наслов и сажетке на српском и енглеском језику и списак референци.

Радови под редним бројевима 6. и 7. Могу имати највише 10.000 карактера са размацама, укључујући фусноте и ендноте.

Изузетно, ако Уредништво процени научну, стручну или информативну оправданост, рад може бити и обимнији.

Стандарди за припрему рада

- Рад мора да садржи: 1) податке о аутору или коауторима, 2) наслов 3) апстракт и кључне речи на српском језику, односно енглеском језику ако је њиме написан, 4) текст, 5) најмање два међунаслова, 6) литературу и 7) податке о аутору или коауторима, наслов, сажетак и кључне речи на енглеском језику, ако је написан на српском језику, односно податке о аутору или коауторима, наслов, сажетак и кључне речи на српском језику, ако је написан на енглеском језику и 8) фотографије аутора и коаутора у JPG формату и биографије до 15 редова, које обавезно садрже, после имена и презимена, годину рођења у заградама.

- Рад може да садржи: поднаслов, илустрације (тебеле, графиконе, шеме, фотографије, цртеже и сл.), фусноте, ендноте, вебографију и остале изворе.

- Рад мора да буде припремљен у програму Microsoft Word, формат странице A4, све маргине 2,54 центиметра, врста слова Times New Roman, величина слова (Font size) 12, једноструки проред (Line spacing: Single).

- Подаци о аутору или коауторима: име и презиме јединог или првог аутора (прва страница, први ред, леви блок - Align); пун назив институције у којој ради (други ред, без прореда, леви блок); седиште институције у којој је ради (трећи ред, без прореда, леви блок); по истом начелу следе подаци о коауторима; уз име аутора и сваког коаутора ставља се звездица¹ која упућује на могући контакт са њима.

Иза следи једнокорачна белина (Enter).

- Наслов рада пише се великим а, евентуални, поднаслов малим словима (и наслов и поднаслов: средина (Center), без прореда ако су у више редова). Наслов и поднаслови пишу се црним словима (Bold).

Иза следи једнокорачна белина (Enter).

- Апстракт садржи од 150 до 200 речи и пише се иза одреднице Апстракт (Bold) која почиње новим редом (First line 12.7), а иза ње стављају се две тачке (:).

* Контакт: e-mail

После две тачке прво слово је велико, а текст је Regular.

Кључне речи садрже од 5 до 10 речи или синтагми иза одреднице Кључне речи (Bold) која почиње новим редом (First line 12.7), иза ње стављају се две тачке (:), пишу се великим словима, текст је Regular, а свака кључна реч је од других раздвојена запетом, са тачком на крају наведених кључних речи.

Иза следи једнокорачна белина (Enter).

- Текст у целини пише се Regular, са изравнатим маргинама (Justify), започиње новим редом (First line 12.7), као и сваки следећи пасус у тексту, без прореда (Line spacing: Single).

- Међунаслови су не обележавају редним бројевима и пишу се на средини (Center) црним словима (Bold). Међунаслови су од претходног и текста који следи одвојени једнокорачним белинама (Enter).

- У фуснотама се дају краћа објашњења делова основног текста (до пет редова), а у енднотама (на крају текста, пре литературе) шире експликације (до 20 редова) које се односе на одређени део основног текста. Фусноте и ендноте почињу новим редом (First line 12.7) и пишу се величином слова (Font size) 10, без прореда (Line spacing: Single).

- Илустрације (тебеле, графикони, шеме, фотографије, цртежи и сл.) дају се одвојени од претходног текста једнокорачном белином (Enter) и имају обавезан потпис који је од илустрација одвојен истом таквом белином. Потпис садржи врсту илустрације са редним бројем, написану курзивом (Italic), следе две тачке (:) иза којих се пише објашњење илустрације (Regular) са великим словом на почетку. Илустрација и потпис дају се на средини (Center). И иза потписа следи једнокорачна белина (Enter). Пример:

Табела 1: Објашњење табле

- Директни и индиректни цитатати, укључујући аутоцитате, дужи од једног реда, визуелно се издвајају једнокорачном белином од претходног и текста који следи (Enter), као и ширењем бочних маргина за 0,6 центиметара. Примери директног и индиректног цитата:

„Директан цитат почиње новим редом (First line 12.7), обавезно садржи наводнике, који су написани по правопису српског, односно енглеског језика. У тексту написаном на српском језику наводници се пишу на следећи начин: „цитирани текст”, наикако другачије (нпр. „цитирани текст„ или »цитирани текст« и сл.). (Извор директног цитата)

Индиректни цитат подразумева коришћење у тексту одређеног података, идеје, става, мишљења, предвиђања итд. који није дословно преузет, али не

представља резултат самосталног истраживачког рада (ко)аутора текста. Такође почиње новим редом, али се не користе наводници. (Извор индиректног цитата)

- Извори директних и индиректних цитата дају се у загради на крају цитата, после наводника, код директних, и тачке, код индиректних цитата, на писму публикације из којих су цитати коришћени. Потун библиографски податак публикације из које је директан или индиректан цитат коришћен даје се у литератури, вебографији или осталим изворима на крају рада. Примери:

(Презиме, година: страница/е)

(Презиме, Иницијал/и имена. година: страница/е) када се у литератури појављују два иста презимена

(Презиме, Иницијал/и имена. и презиме, Иницијал/и имена. година: страница/е) када се у литератури појављују коаутори са истим презименима

(Презиме и други, година: страница/е) када је више од два аутора

(Презиме, година: страница/е; Презиме, година: страница/е; Презиме, година: страница/е; итд.) код индиректних цитата којима се сажимају подаци, идеје, ставови, мишљења, предвиђања итд. више од једног аутора

(Презиме, година: веб-адреса)

(Презиме, Назив дневних или периодичних новина, година/број: страница/е) код осталих извора

(Назив документа, година: страна) код осталих извора.

(Исто: страница/е) код директних и индиректних цитата из истог извора који следе један за другим

- У литератури, која се пише малим словима са великим почетним словом – Литература, и две тачке без белине (:), црним словима и курзивом (**Bold** и *Italic*), на средиини (*Center*), са једнокорачним белинама од последње реченице у тексту и од прве библиографске јединице (*Enter*), наводе се искључиво публикације – књиге, часописи, зборници радова – које су директно или индиректно цитиране у раду. Литература садржи потпуне библиографске податке о свакој коришћеној публикацији на језику и писму на којима је објављена. Редослед публикација даје се по азбученом реду презимена јединог или првог аутора, са редним бројем испред сваке публикације.

Пример библиографских података о књигама које се наводе у литератури:

Презиме Име (година објављивања): Пун назив књиге (*Italic*); Место издања: Издавач.

Презиме Име и Презиме Име (година објављивања): Пун назив књиге (*Italic*); Место издања: Издавач.

Презиме Име, Презиме Име и Презиме Име (година објављивања): Пун назив књиге (*Italic*); Место издања: Издавач.

Пример библиографских података о часописима који се наводе у литератури:

Презиме Име (година објављивања): Пун наслов текста; Назив часописа (*Italic*), вол. римски број, бр. арапски број; Место издања: Издавач; стр: почетна – завршна објављеног текста.

Презиме Име и Презиме Име (година објављивања): Пун наслов текста; Назив часописа (*Italic*), вол. римски број, бр. арапски број; Место издања: Издавач; стр: почетна – завршна објављеног текста.

Презиме Име, Презиме Име и Презиме Име (година објављивања): Пун наслов текста; Назив часописа (*Italic*), вол. римски број, бр. арапски број; Место издања: Издавач; стр: почетна – завршна објављеног текста.

Пример библиографских података о зборницима радова који се наводе у литератури:

Презиме Име (година објављивања): Пун наслов текста. У: ур. или пр. Презиме/на, Иницијал/и имена. Пун назив зборника радова (*Italic*); Место издања: Издавач; стр: почетна – завршна објављеног текста.

Презиме Име и Презиме Име (година објављивања): Пун наслов текста. У: ур. или пр. Презиме/на, Иницијал/и имена. Пун назив зборника радова (*Italic*); Место издања: Издавач; стр: почетна – завршна објављеног текста.

Презиме Име, Презиме Име и Презиме Име (година објављивања): Пун наслов текста. У: ур. или пр. Презиме/на, Иницијал/и имена. Пун назив зборника радова (*Italic*); Место издања: Издавач; стр: почетна – завршна објављеног текста.

- У (евентуалној) вебографији, која се пише малим словима са великим почетним словом – Вебографија, и две тачке без белине (:), црним словима и курзивом (**Bold** и *Italic*), на средиини (**Center**), са једноструким белинама од последње библиографске јединице у литератури и од прве библиографске јединице у вебографији (**Enter**), наводе се искључиво електронски објављене публикације – књиге, часописи, зборници и текстови на веб-порталима или веб-сајтовима – које су директно или индиректно цитиране у раду. Редослед публикација даје се по азбученом реду презимена јединог или првог аутора, са редним бројем испред сваке електронски објављене публикације на језику и писму на којима је објављена.

Примери библиографских података о електронским публикацијама које се наводе у вебографији:

Презиме Име, Пун наслов текста (*Italic*); веб-адреса (приступљено: дан, месец, година)

Пун наслов текста (*Italic*); веб-адреса (приступљено: дан, месец, година)

- У (евентуалним) осталим изворима, који се пишу малим словима са великим почетним словом – Остали извори, и две тачке без белине (:), црним словима и курзивом (**Bold** и *Italic*), на средиини (*Center*), са једноструким белинама од последње библиографске јединице у литератури, односно (евентуалној) вебографији и од прве библиографске јединице осталим изворима (*Enter*), наводе се искључиво остале публикације – документи, дневне и периодичне новине и сл.) – које су директно или индиректно цитиране у раду. Редослед публикација даје се по азбученом реду назива публикације, са редним бројем испред сваке, на језику и писму на којима је објављена.

Примери библиографских података о публикацијама које се наводе у осталим изворима:

Презиме Име (година): Пун наслов текста; Назив дневних или периодичних новина (*Italic*), бр. арапски број; Место: Издавач; стр. арапски број.

Пун наслов документа (година); Место: Издавач; стр. арапски број.

- Ако је рад написан на српском језику и ћириличном писму, после литературе (евентуално вебографије, односно осталих извора) завршава се именима (ко)аутора и афилијацијама, насловом и, евентуалним, поднасловом рада, апстрактом и кључним речима на енглеском језику и латиничном писму по истом упутству за српски језик. За Апстракт се користи израз – *Abstract*, а за кључне речи – *Keywords*.

Ако је рад написан на енглеском језику и латиничном писму, после литературе (евентуално вебографије, односно осталих извора) завршава се именима (ко)аутора, афилијацијама, апстрактом и кључним речима на српском језику и ћириличном писму по овом упутству.

About the journal

The journal Social Horizons publishes papers that are the result of individual and group (maximum three co-authors) research in the field of social sciences.

The journal is published in printed and electronic forms twice a year, in June and December.

The journal publishes:

1. original scientific papers (in which previously unpublished results of one's own research are announced) – OSP;

2. reviewed papers (which contain an original, detailed and critical presentation of the research problem or area in which the author has made a certain scientific contribution, visible on the basis of autocitations) – RP;

3. short or previous announcements (original scientific work of preliminary character) – SA, PA;

4. scientific criticism and polemics (discussions on a certain topic based exclusively on scientific argumentation) – SC, SP;

5. professional papers (in which the experience useful for the improvement of professional practice is presented and considered) – PP;

6. informative attachments (introductions, comments, reviews, notes) – IA, and

7. reviews of publications (books, collections, journals, scientific events, etc.) – RP.

Papers are published in Serbian and Cyrillic alphabet or in English.

Deadlines for submitting papers are: February 1 and August 1. Papers should be sent to the e-mail address: dh.office@fdn.edu.rs

Conditions for publishing the papers

All papers are reviewed anonymously. Only papers that have been positively reviewed can be published.

The authors are obliged to submit a signed and scanned statement which confirms that the paper has not been previously published or offered for another publication and that, in whole or in part, it is not plagiarism or autoplagiarism. The statement form can be downloaded from the journal's website: <https://www.fdn.edu.rs/>

Authors are required to submit proofread texts in accordance with this instruction, otherwise they will not be considered for publication.

Papers under ordinal numbers 1, 2 and 4 can have a maximum of 40,000

characters with spaces, including footnotes and endnotes, without taking into account the title and abstracts in Serbian and English and the list of references.

Papers under ordinal numbers 3 and 5 may have a maximum of 25,000 characters with spaces, including footnotes and endnotes, not taking into account the title and abstracts in Serbian and English and the list of references.

Papers numbered 6 and 7 can have a maximum of 10,000 characters with spaces, including footnotes and endnotes.

Exceptionally, if the Editorial Board assesses scientific, professional or informative justification, the paper may be more extensive.

Standards for the preparation of papers

- The paper must contain: 1) information about the author or co-authors, 2) the title 3) the abstract and key words in Serbian, or English, 4) the text, 5) at least two subtitles, 6) literature and 7) data on the author or co-authors, the title, abstract and keywords in English, if it is written in Serbian, or data on the author or co-authors, the title, the abstract and keywords in Serbian, if it is written in English and 8) photographs of authors and co-authors in JPG format and biographies up to 15 lines, which must contain, after the name and surname, the year of birth in parentheses.

- The paper may contain: subtitle, illustrations (tables, graphs, schemes, photographs, drawings, etc.), footnotes, endnotes, webography and other sources.

- The paper must be prepared in Microsoft Word, A4 page format, all margins 2.54 centimeters, font type Times New Roman, font size 12, single line spacing.

- Information about the author or co-authors: the name and surname of the only or the first author (the first page, the first line, the left block - Align); the full name of the institution in which he/she works (the second row, without spacing, left block); the location of the institution in which he/she works (the third row, without spacing, left block); the data on co-authors follow the same principle; next to the name of the author and each co-author, an asterisk is placed indicating possible contact with them.

It is followed by Enter key.

- The title of the paper is written in capital letters and, possibly, the subtitle in smaller font (both the title and the subtitle: at the center), without spacing if they are in several lines. The title and subtitle are written in bold.

It is followed by Enter key.

- The abstract contains from 150 to 200 words and is written after the entry in bold which starts with a new line (the first line 12.7), and the colon is placed after it (:). After the colon, the first letter is capital, and the text is regular.

Keywords contain 5 to 10 words or phrases after the keyword entry (bold) that starts with a new line (the first line 12.7), followed by the colon (:), written in capital letters, the text is regular, and each keyword is separated from the others by a comma, with a full stop at the end of the keywords listed.

It is followed by Enter key.

- The text as a whole is written regular, with flattened margins (Justify), starting with a new line (the first line 12.7), as well as each subsequent paragraph in the text, without spacing (single line spacing).

- Section titles are not marked with ordinal numbers and are written in the center in bold. They are separated from the previous text and the following one by Enter key.

- In the footnotes, shorter explanations of parts of the basic text (up to five lines) are given, and in the endnotes (at the end of the text, before the literature) wider explanations (up to 20 lines) that refer to a certain part of the basic text. Footnotes and endnotes begin with a new line (the first line 12.7) and are written in font size 10, single line spacing).

- Illustrations (tables, graphs, schemes, photographs, drawings, etc.) are given separated from the previous text by pressing Enter and have description which is separated from the illustrations by the same white. The description contains a type of illustration with an ordinal number, written in italics, followed by the colon (:) followed by an explanation of the illustration (regular) with a capital letter at the beginning. The illustration and description are given in the center. The description is followed by Enter key. This is an example:

Table 1: The explanation of the table

- Direct and indirect citations, including autocitations, longer than one line, are visually distinguished by Enter key from the previous text and the following one (Enter key), as well as by expanding the side margins by 0.6 centimeters. These are examples of direct and indirect citations:

„The direct quote begins with a new line (the first line 12.7), it must contain quotation marks, which are written according to the orthography of Serbian or English. In a text written in Serbian, quotation marks are written as follows: „quoted text”, not differently (e.g. „quoted text,, or »quoted text«, etc.).

(The source of direct quotation)

Indirect citation implies the use of certain data, ideas, attitudes, opinions, predictions, etc. in the text which is not taken literally, but does not represent the result of independent research work of the (co) author of the text. It also starts with a new line, but no quotes are used. (the indirect citation source)

- Sources of direct and indirect citations are given in parentheses at the end of the citation, after quotation marks, in direct citations, and full stops, in indirect citations, in the letter of the publication from which the citations were used. The complete bibliographic data of the publication from which the direct or indirect citation was used is given in the literature, webography or other sources at the end of the paper. These are examples:

(The surname, the year: page (s))

(The surname, the initial (s) of the name. The year: page (s)) when two identical surnames appear in the literature)

(The surname, the initial(s) of the name and surname, the initial(s) of names. The year: page (s)) when co-authors with the same surnames appear in the literature

(The surname and others, the year: page (s)) when there are more than two authors)

(The surname, the year: page (s); The surname, the year: page (s); The surname, the year: page (s), etc.) for indirect citations that summarize data, ideas, attitudes, opinions, predictions, etc. of more than one author)

(The surname, the year: web address)

(The surname, The name of a daily or periodicals, the year / number: page (s)) from other sources

(Document name, the year: page) for other sources.

(Ibid: page (s)) for direct and indirect quotations from the same source that follow one another

- In literature, which is written in small letters with a initial capital letter - Literature, and the colon (:), in bold and italics, in the center, with Enter key from the last sentence in the text and from first bibliographic units (Enter), only publications - books, journals, collections of papers - that are directly or indirectly cited in the paper are listed. The literature contains complete bibliographic data on each used publication in the language and script in which it was published. The order of publications is given in alphabetical order of the surnames of the sole or first author, with the ordinal number in front of each publication.

An example of bibliographic data on books cited in the literature:

The surname The name (the year of publication): The full title of the book (italics); The place of publication: The publisher.

The surname The name (the year of publication): The full title of the book (italics); The place of publication: The publisher.

The surname The name, The surname The name and The surname The name (the year of publication): The full title of the book (italics); The place of publication: The publisher.

THE JOURNAL FOR SOCIAL SCIENCES

SOCIAL HORIZONS

PUBLISHED TWICE A YEAR / VOL. II, NO. 3, JUN 2022

Published by

Faculty of Social Sciences
11070 Belgrade, Bulevar umetnosti 2a
<https://www.fdn.edu.rs>

For the publisher

Mirko Miletić PhD, Dean of the Faculty of Social Sciences

Editor in Chief

Dragana Trifunović PhD

Editorial Board

Mike Friedrichsen PhD (Germany), Arulchelvan Sriram PhD (India), Sebastian Stępień PhD (Poland),
Valentina Marinescu PhD (Romania), Predrag Terzić PhD, Goran Lalić PhD, Milica Nestorović PhD,
Marko Đorđević PhD, Nenad Perić PhD, Srđan Žikić PhD, Andrija Blanuša PhD,
Slobodan Petrović PhD (Serbia), Zdravko Sordjan PhD (Slovenia),
Guillermo de Haro Rodríguez (Spain), John Carey PhD (USA)

Scientific Council

Juan Carlos Radovich PhD (Argentina), Giorgi Kvinikadze PhD (Georgia),
Gyöngyvér Hervainé Szabó PhD (Hungary), Manish Verma PhD (India), Jan Polcyn PhD (Poland),
Francisco José Bernardino da Silva Leandro PhD (Portugal), Slobodan Pajović PhD – President,
Marko Carić PhD, Ljubiša Despotović PhD, Jovan Bazić PhD, Mirko Kulić PhD, Predrag Kapor PhD,
Mirko Miletić PhD (Serbia)

Reviewers

All members of the Editorial Board and Tamás Tóth PhD (Hungary), Pawel Dahlke PhD (Poland),
Srbobran Branković PhD, Zoran Jevtović PhD, Dragana Gnjatović PhD, Vesna Milanović PhD,
Biljana Ratković Njegovan PhD, Tatjana Milivojević PhD, Ljiljana Manić PhD, Maja Vukadinović PhD,
Nataša Simeunović Bajić PhD, Boris Labudović PhD, Marija Vujović PhD, Iva Šidanin PhD (Serbia)

Secretary of the Editorial Board

Ana Jevtović MA

Language editors

Nevena Miletić Sarić MA, the Serbian language
Nataša Katanić MA, the English language

Graphic Design

Dušan Oluić

Printed by

„Donat Graf”, Belgrade

Circulation

300 copies

ISSN 2787-0693

eISSN 2787-1207

UDC 3

INDEXED IN: SCIndex/Serbian Citation Index

JOURNAL FOR SOCIAL SCIENCES

SOCIAL HORIZONS

SHH Vol. II

SHH No. 3

SHH JUN 2022.

FACULTY OF SOCIAL SCIENCES

ISSN 2787-0693

eISSN 2787-1207

UDC 3

ARTICLES

Ivan Ž. Marinković

DECADE OF POPULATION CHANGES IN EUROPE AND SERBIA (2011 – 2020)

Rajko Petrović

**THEORETICAL UNDERSTANDING OF THE CONCEPTS OF NATIONALISM
AND SECESSION**

Víctor Alejandro Godoy López

**CORONAVIRUS: GLOBAL REBALANCES OR THE FINAL THRESHOLD
FOR THE WEST?**

Ivana Ercegovic

**TELEVISION FORMATS AS USER GENERATED CONTENT:
YOUTUBE AS MASS MEDIA CHANNEL(S) OF INFLUENCERS**

Marta Ciarko, Agnieszka Paluch-Dybek

**THE EFFECTIVENESS OF INTERNAL CONTROL
IN LOCAL GOVERNMENT UNITS**

Sanja Rafailović

**POPULAR CULTURE:
PINTER'S DRAMA CHARACTERS IN THE CULTURE OF BODY AND PLEASURE**

REVIEWS

Slobodan S. Pajović

WISDOM IN DIVERSITY

Rajka Đević

HOW MODERN SOCIETY "SHAPES" EDUCATION